

La població immigrada a Catalunya

Consideracions sobre les condicions d'assentament i integració a partir de les dades de l'ENI 2007

VERÓNICA DE MIGUEL LUKEN

DAN RODRÍGUEZ GARCÍA

MIGUEL SOLANA SOLANA

ÀNGELS PASCUAL DE SANS (coordinadora)

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ DE FILOSOFIA
I CIÈNCIES SOCIALS

La població immigrada a Catalunya

La població immigrada a Catalunya

Consideracions sobre les condicions d'assentament
i integració a partir de les dades de l'ENI 2007

VERÓNICA DE MIGUEL LUEN

DAN RODRÍGUEZ GARCÍA

MIGUEL SOLANA SOLANA

ÀNGELS PASCUAL DE SANS (coordinadora)

Barcelona 2012

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ DE FILOSOFIA
I CIÈNCIES SOCIALS

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

La **Població** immigrada a Catalunya : consideracions sobre les condicions d'assentament i integració a partir de les dades de l'ENI 2007. — (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials ; 44)

Bibliografia

ISBN 9788499651156

I. Miguel Luken, Verónica de II. Pascual de Sans, Àngels, 1938- ed.

III. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials

IV. Col·lecció: Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials ; 44

1. Immigrants — Catalunya — Condicions socials 2. Integració social — Catalunya

3. Catalunya — Emigració i immigració — Aspectes socials

325.14(467.1):316

Àngels Pascual de Sans (coordinació). Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona. Membre del Grup de Recerca sobre Migracions.

Verónica de Miguel Luken. Departament de Geografia. Universitat de Màlaga.

Dan Rodríguez García. Departament d'Antropologia Social i Cultural. Universitat Autònoma de Barcelona. Membre del Grup de Recerca sobre Migracions.

Miguel Solana Solana. Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona. Membre del Grup de Recerca sobre Migracions.

Aquest projecte d'explotació de les dades de l'Encuesta Nacional de Inmigrantes ha comptat amb el suport econòmic de l'Institut d'Estudis Catalans dins de la seva línia d'ajuts a recerques en ciències socials.

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

© dels autors del treball

© 2012, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: maig del 2012

Tiratge: 250 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Fotoletra, SA

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-115-6

Dipòsit Legal: B-17350-2012

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

1.	INTRODUCCIÓ GENERAL: EL CANVI SOBTAT A UN CONTEXT D'IMMIGRACIÓ	7
2.	CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALS DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA RESIDENT A CATALUNYA	9
2.1.	Sobre el país de naixement	10
2.2.	Sobre el sexe	13
2.3.	Sobre l'edat	14
2.4.	Sobre l'any de primera arribada a Espanya	16
2.5.	Sobre la província de residència	19
2.6.	Sobre el nivell d'estudis	21
2.7.	Sobre la situació de partida en relació amb l'activitat	23
2.8.	Sobre la situació documental en el moment de l'entrevista	25
3.	EL CAPITAL LINGÜÍSTIC: EL CONEIXEMENT DEL CATALÀ I DEL CASTELLÀ	29
3.1.	Característiques generals sobre el coneixement de les llengües	31
3.2.	Incidència dels anys d'estada en el coneixement de les llengües	36
3.3.	Incidència de la procedència en el coneixement de les llengües	39
3.4.	Incidència del context familiar en el coneixement de les llengües	43
3.5.	Incidència del nivell d'assentament en el coneixement de les llengües	49
4.	LES TRAJECTÒRIES MIGRATÒRIES	55
4.1.	Les trajectòries migratòries: la simplicitat general dels itineraris	55
4.2.	Trajectòries migratòries directes o indirectes i característiques principals de les persones immigrades	61
4.3.	Trajectòries internacionals i xarxes familiars	68
5.	LA GEOGRAFIA FAMILIAR	73
5.1.	On resideixen els familiars?	73
5.2.	Tipologia de la geografia de la família	77
5.3.	Geografia de la família i plans de futur	90

6.	LA RELACIÓ AMB LA SOCIETAT D'ORIGEN	93
6.1.	Sobre el manteniment de contactes i les visites a familiars i amics al país de naixement	96
6.2.	Sobre l'enviament de diners (remeses) a familiars i amics que resideixen fora d'Espanya	102
7.	FACTORS D'INTEGRACIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA RESIDENT A CATALUNYA	109
7.1.	Introducció: consideracions teòriques i metodològiques prèvies	109
7.1.1.	Consideracions teòriques	109
7.1.2.	Consideracions metodològiques	111
7.2.	Anàlisi de les dades de l'ENI	113
7.2.1.	Nacionalitat	113
7.2.2.	Treball i ocupació	116
7.2.3.	Habitatge	130
7.2.4.	Nupcialitat	136
7.2.5.	Participació social	139
8.	REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	145

1. Introducció general: el canvi sobtat a un context d'immigració

La rapidesa amb la qual Espanya ha deixat de ser «un país d'emigració» i s'ha convertit en «un país d'immigració» no té precedents en la història demogràfica europea, ni potser mundial. Mentre que als països del nord d'Europa, com França o Anglaterra, aquest canvi es va produir en diverses dècades (fonamentalment entre els anys cinquanta i setanta del segle xx), en el cas dels països del sud d'Europa, el panorama migratori ha canviat molt més ràpidament, i en particular a Espanya ho ha fet radicalment i inesperadament en menys de deu anys. No és fins a mitjan anys noranta que Espanya canvia el seu saldo migratori de negatiu a positiu i, a partir d'aquí, el creixement és realment vertiginós: des de 1997, Espanya és el país de la Unió Europea que ha experimentat el major flux d'immigració de manera ininterrompuda i, en alguns anys, ha rebut gairebé el 50 % del total d'immigrats arribats a Europa. Encara més, en els últims anys Espanya s'ha situat només per darrere dels Estats Units en la intensitat de fluxos migratoris anuals a escala mundial, i ha rebut, en diversos anys consecutius, més de mig milió d'immigrats. En una dinàmica de creixement exponencial, hem passat de tenir un volum de població estrangera per sota del milió l'any 2000 (que representava només el 2 % de la població total) als més de cinc milions d'avui dia, que representen ja el 12 % de la població total (INE 2009, 2010).¹

A Catalunya, on la immigració en general ha estat part consubstancial de la seva història demogràfica i social —especialment les migracions arribades del sud de França durant els segles xvi i xvii, així com la immigració procedent sobretot de regions del centre i sud d'Espanya entre principis del segle xx i finals dels anys setanta— tampoc no hi ha precedents d'un volum i d'una diversitat de fluxos migratoris internacionals com els dels últims anys. Amb això es pot dir que el cas

1. Per a informació general i actual sobre la immigració a Espanya, Aja *et al.* (2010).

català constitueix un cas únic dintre del ja paradigmàtic cas espanyol: en només deu anys han arribat a Catalunya més d'un milió de persones d'altres països, que ja representen el 16 % de la població total. Érem «sis milions», i ara en som més de set. En els dos últims anys, i com a conseqüència de la crisi, el volum d'entrades s'ha reduït; malgrat això, el saldo migratori es manté positiu (Domingo i Sabater, 2009). Si hi ha una cosa que ha canviat de manera substancial en la societat catalana i espanyola en els últims anys és, sens dubte, la immigració internacional. Està ben clar ja que no es tracta d'un fenomen conjuntural, sinó d'una realitat estructural que afecta tots els àmbits (demogràfic, econòmic, polític i sociocultural). Des de l'Administració —i és un fet que ja reflecteix clarament l'agenda política— ara s'entén que és un fenomen que cal gestionar de manera integral i curosa, i que representa un dels motors de transformació social més importants a curt, mitjà i llarg termini.

2. Característiques principals de la població immigrada resident a Catalunya

En la primera part d'aquest llibre volem apuntar algunes característiques de la població immigrada que va ser l'objecte d'estudi per part de l'Encuesta Nacional de Inmigrantes —en endavant ENI—, centrant-nos específicament en la que resideix a Catalunya. Per tant, a continuació es presenten els trets demogràfics de la població que s'ha entrevistat per conèixer-ne el perfil i com a introducció als apartats sobre la trajectòria migratòria, la geografia de la família, els contactes i l'enviament de remeses i el procés d'integració en la societat catalana, que es tractaran de manera més aprofundida tot seguit. Els aspectes que s'han analitzat en aquest primer apartat han estat: el país de naixement, el sexe i l'edat, l'any de la primera arribada a Espanya, la província de residència, el nivell d'estudis, l'ocupació en el moment anterior a l'emigració a Espanya i posteriorment, així com la situació documental. S'ha prestat també una atenció especial al coneixement que té la població immigrada resident a Catalunya de la llengua castellana i, sobretot, de la llengua catalana.

Cal precisar algunes de les característiques metodològiques d'aquesta enquesta.² L'univers d'estudi van ser les persones de setze anys o més que haguessin nascut fora d'Espanya i que, com a mínim, fes un any que fossin al país o, en el seu defecte, que tinguessin la intenció de quedar-se almenys un any a Espanya. Per tant, és població nascuda a l'estranger en sentit ampli i al llarg d'aquest informe ens hi referirem d'aquesta manera o amb el concepte de *població immigrada*.

Com es pot observar, en primer lloc es va donar prioritat a l'origen per sobre de la nacionalitat. L'estudi de la població estrangera portaria a deixar de banda una part important de la població immigrada que ha accedit a la nacionalitat espanyo-

2. Una presentació completa dels aspectes metodològics es pot trobar en el document següent: http://www.ine.es/daco/daco42/inmigrantes/inmigra_meto.pdf.

la, especialment en el cas de la població d'origen llatinoamericana.³ En segon lloc, s'ha de tenir en compte que aquesta definició també incorpora les persones nascudes fora d'Espanya que han tingut la nacionalitat espanyola des del moment del naixement, una gran part de les quals serien fills i filles d'espanyols o d'espanyoles que vivien en altres països, o fins i tot néts, si ens atenem als canvis legislatius que s'han produït recentment. Reher *et al.* (2008) estimen que el seu pes dintre de la mostra se situa al voltant del 10 %. En tercer lloc, cal tenir en compte que la informació que s'ofereix és la que correspon a les persones de setze anys o més —els entrevistats—, encara que es disposa d'alguna informació complementària sobre la població que conviu amb l'entrevistat i sobre familiars directes independentment de si conviu amb la persona entrevistada, i que s'ha utilitzat, per exemple, per estudiar les característiques de les geografies familiars.

El nombre d'entrevistes efectuades a Espanya entre novembre de 2006 i febrer de 2007 —període en què es va dur a terme el treball de camp de l'ENI— va ser de 15.465. La data de referència de l'enquesta es va situar a 1 de gener de 2007. En el cas de Catalunya es van fer 1.820 entrevistes, aproximadament un 12 % de les entrevistes fetes a tot Espanya. La distribució territorial de les entrevistes va ser la següent: Barcelona (1.310 entrevistes); Girona (217); Lleida (117), i Tarragona (176). L'estratègia de localització de les persones que s'havien d'entrevistar es va basar en una mostra probabilística de llars extreta del Padró Continu. Dins de cada llar es va procedir a seleccionar la persona que es volia entrevistar d'una manera aleatòria d'entre les que complien els requisits.

2.1. SOBRE EL PAÍS DE NAIXEMENT

Segons la revisió del Padró Municipal de 2006, el nombre de persones nascudes a l'estranger a Espanya era de 4.837.622 persones i en el cas de Catalunya, de 998.642 persones (un 20 % del total de nascuts a l'estranger que residien a Espanya). La distribució entre els principals països de naixement de la població resident a Catalunya mostra la importància de la població nascuda al Marroc, que engloba un 18,3 %, seguida de lluny per les poblacions nascudes a diversos països llatinoamericans (l'Equador, l'Argentina i Colòmbia) i europeus (Romania i França). Són els sis principals països d'origen de la població immigrada resident a Catalunya l'any 2006 (taula 1).⁴

3. Un 22 % del total de les persones entrevistades tenia nacionalitat espanyola en el moment d'emplenar el qüestionari. És un percentatge que es distribueix d'un manera molt heterogènia entre la població nascuda als diferents països.

4. El volum de població nascuda fora d'Espanya ha continuat augmentant des de llavors. Segons les últimes dades disponibles del Padró Continu a 1 de gener de 2009, la població nascuda fora d'Espanya era de 6.466.278 persones, de les quals 1.297.899 residien a Catalunya. La distribució per país de

TAULA 1
Població resident a Catalunya segons el país de naixement l'any 2006.
Dades de l'Idescat

<i>País</i>	<i>Nombre</i>	<i>Percentatge sobre el total</i>
Marroc	182.489	18,3
Equador	85.581	8,6
Argentina	65.456	6,6
Romania	50.191	5
Colòmbia	47.481	4,8
França	41.298	4,1

FONT: Idescat, dades a 1 de gener de 2006 corresponents a la revisió del Padró Municipal.

En correspondència amb aquesta distribució l'any 2006, data de referència que segurament va utilitzar l'Institut Nacional de Estadística (INE) per dissenyar la mostra, el col·lectiu amb un nombre més gran de persones entrevistades per a l'ENI a Catalunya el constitueix el grup de persones nascudes al Marroc (301), seguides de les de l'Equador (153), França (116), l'Argentina (107), Colòmbia (107) i Romania (95). La distribució de la població segons principals països de naixement a partir de les dades ponderades de l'ENI es mostren a la taula 2.

TAULA 2
Població resident a Catalunya segons el país de naixement l'any 2007.
Dades ponderades de l'ENI

<i>País</i>	<i>Nombre</i>	<i>Percentatge sobre el total</i>
Marroc	155.282	16,8
Equador	70.719	7,7
Argentina	53.484	5,8
Romania	53.401	5,8
Colòmbia	47.364	5,1
França	41.090	4,5

FONT: ENI de 2007. Dades ponderades.

naixement de la població resident a Catalunya no ha variat substancialment. El grup més nombrós el constitueix el de la població nascuda al Marroc (213.250), seguit, a molta distància, per la població nascuda a l'Equador (92.456), Romania (92.456), l'Argentina (69.287), Colòmbia (59.996), Bolívia (58.079) i França (50.113).

A diferència del conjunt d'Espanya i d'altres comunitats autònomes, on hi ha una presència més important de poblacions procedents de països europeus, ja sigui de la Unió Europea mateixa o extracomunitaris, en el cas de Catalunya destaca la població nascuda al Marroc. També són remarcables, encara que amb volums molt més reduïts, les poblacions de Gàmbia i Algèria, entre totes les provinents d'Àfrica. En el cas d'Europa, destaquen, per la seva importància, els nascuts al país veí, França, i és molt menys significativa la presència de britànics o alemanys que en altres comunitats espanyoles, que presenten un volum important de persones jubilades procedents d'aquests i altres països europeus. Com en el cas del conjunt d'Espanya, també destaca, entre totes les procedents de l'est d'Europa, la població de Romania. El volum de població dels diferents països llatinoamericans també és destacable, amb una àmplia presència de població nascuda a l'Equador, i, en segon lloc, se situaria un ampli grup de països andins (Colòmbia, Bolívia i el Perú) i del Con Sud (l'Argentina i l'Uruguai) més el Brasil. Finalment, des de l'Àsia destaca la població de la Xina, el Pakistan i les Filipines. La resta de països presenten nombres més modestos. Com es pot comprovar, les procedències de la població immigrada resident a Catalunya mostren una marcada heterogeneïtat. Si bé hi ha un predomini de la població nascuda a l'Amèrica Llatina, aquesta és «complementada» per la població nascuda a l'Europa occidental i altres països de renda alta, la resta d'Europa i alguns països africans, en aquest cas, sobretot la població nascuda al Marroc.

El volum de persones entrevistades a Catalunya i la varietat de procedències obliga a agrupar les dades en una sèrie de categories que permetin un volum adequat per poder realitzar certs encreuaments de variables sense arribar a perdre gaire significació estadística (taula 3). La proposta d'agrupaments és la que es presenta a continuació. Som conscients que aquestes agrupacions amaguen una àmplia diversitat a l'interior però malauradament les dades no permeten un grau de desglossament superior. Només s'han considerat de manera separada dos països de referència, els que tenen un nombre més gran de persones entrevistades: el Marroc i l'Equador. La resta s'ha agrupat en grans conjunts regionals. Així, s'ha considerat la resta de països llatinoamericans i la resta de països africans com dos grans conjunts regionals. En un primer moment es va considerar, com a grup, l'Europa dels Quinze d'una banda, ja que presenten tota una sèrie de trets específics (alt nivell de renda i pertinença a un mateix espai de lliure circulació) i, de l'altra, la resta de països de renda alta (per exemple, els Estats Units o el Japó). Tanmateix, el baix nombre de població nascuda en aquests últims països va obligar a agrupar-los amb els països europeus mencionats abans.

TAULA 3
*Distribució de la població immigrada resident a Catalunya i a Espanya segons
el país o la regió de naixement*

	Catalunya		Espanya	
	Nombre	Percentatge	Nombre	Percentatge
Europa 15 i resta de països desenvolupats*	136.379	14,8	1.010.800	22,3
Resta d'Europa	112.019	12,1	759.272	16,8
Equador	70.719	7,7	371.743	8,2
Resta d'Amèrica Llatina	317.698	34,4	1.415.948	31,3
Marroc	155.282	16,8	539.773	11,9
Resta d'Àfrica	56.716	6,1	227.815	5
Àsia i Oceania**	74.343	8,1	201.171	4,4
Total	923.156	100	4.526.522	100

* Europa 15 i resta de països desenvolupats: Europa dels Quinze (Alemanya, la Gran Bretanya, França, Bèlgica, els Països Baixos, Luxemburg, Dinamarca, Portugal, Itàlia, Irlanda, Grècia, Finlàndia, Suècia i Àustria), a la qual se sumaria Espanya per completar el nombre de quinze països. Els altres països desenvolupats són: Suïssa, Noruega, Islàndia, els Estats Units, el Canadà, Austràlia, Nova Zelanda, el Japó i Corea del Sud.

** Àsia i Oceania no inclouen el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

FONT: ENI de 2007. Dades ponderades.

2.2. SOBRE EL SEXE

El nombre de dones enquestades a Catalunya per l'ENI ha estat superior al nombre d'homes (936 entrevistades/884 entrevistats, respectivament), tot i que segons les dades del Padró de 2007, el nombre d'homes nascuts a altres països és superior al de dones. Aquesta dada és metodològicament interessant ja que revela l'accés més fàcil que el desenvolupament del treball de camp ha tingut per trobar i entrevistar les dones. Les dades ponderades corregeixen aquest biaix i presenten una distribució per sexes (54 % homes, 46 % dones) semblant a la que ofereix el Padró de 2007.

Si considerem el país de naixement, les diferències són marcades (figura 1). Si bé en el cas de la població immigrada nascuda a Europa i a la resta de països desenvolupats la relació de masculinitat és força paritària, amb una certa sobrerrepresentació masculina, en la resta d'àmbits geogràfics les situacions són molt més dispars: baixes relacions de masculinitat de la població nascuda a països llatinoamericans, on la immigració femenina sovint té un rol important com a pioneres en el procés de migració familiar; i relacions de masculinitat altes a la resta de població nascuda a països africans i asiàtics, amb màxims en els cas de la població africana no nascuda al Marroc. Una anàlisi per als diferents països de naixement,

però, indicaria la presència de situacions força dispars dintre d'aquestes grans agrupacions. Per exemple, en el cas de la població nascuda a Guinea Equatorial o a les Filipines, hi ha un major nombre de dones que d'homes, i en d'altres països, com la Xina, Angola, Cap Verd o el Camerun, per posar-ne només quatre exemples, la distribució per sexes es més equilibrada.

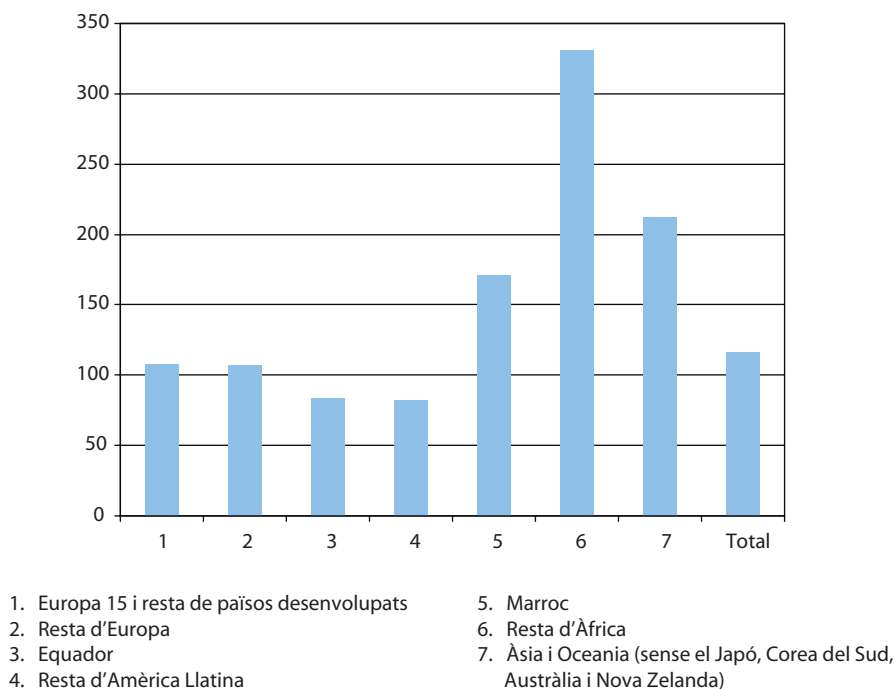

FIGURA 1. Relació de masculinitat⁵ segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

2.3. SOBRE L'EDAT

Com s'ha comentat anteriorment, l'ENI només va entrevistar les persones amb 16 anys o més, cosa que no permet disposar d'una fotografia completa del conjunt de la població immigrada. Malgrat que s'ha recollit informació per a tot el grup de convivència i els familiars propers a l'entrevistat, la majoria de les preguntes que es fan a l'enquesta fan referència a aquest últim membre de la família.

5. Els valors per sobre de 100 indicarien una presència masculina superior, i els valors per sota de 100, una presència femenina superior.

Destaca la joventut d'aquesta població, que va majoritàriament des dels 16 anys fins al grup dels 40-45 anys (figura 2). El volum de població per sobre dels 65 anys és baixa i molt menor que la del total de la població resident a Catalunya. A més, a Catalunya l'estructura per edats de la població immigrada mostra un perfil més rejuenit que la del conjunt d'Espanya o la d'altres comunitats autònomes. La immigració de població jubilada que està motivada per factors com la qualitat de vida, el clima i el menor cost econòmic té menys pes en l'estructura del total de la immigració resident a Catalunya.

L'únic grup de països de naixement pel qual hi ha un percentatge important de població de més de 65 anys és el de procedents de l'Europa dels Quinze i altres països desenvolupats. En el cas de la resta d'Europa, fonamentalment països de l'est que tenen també poblacions força envellides, els percentatges a aquestes edats són molt baixos. És una immigració molt recent en el temps, encara amb processos de reagrupament familiar, i la seva motivació, a diferència d'altres europeus, és bàsicament laboral.

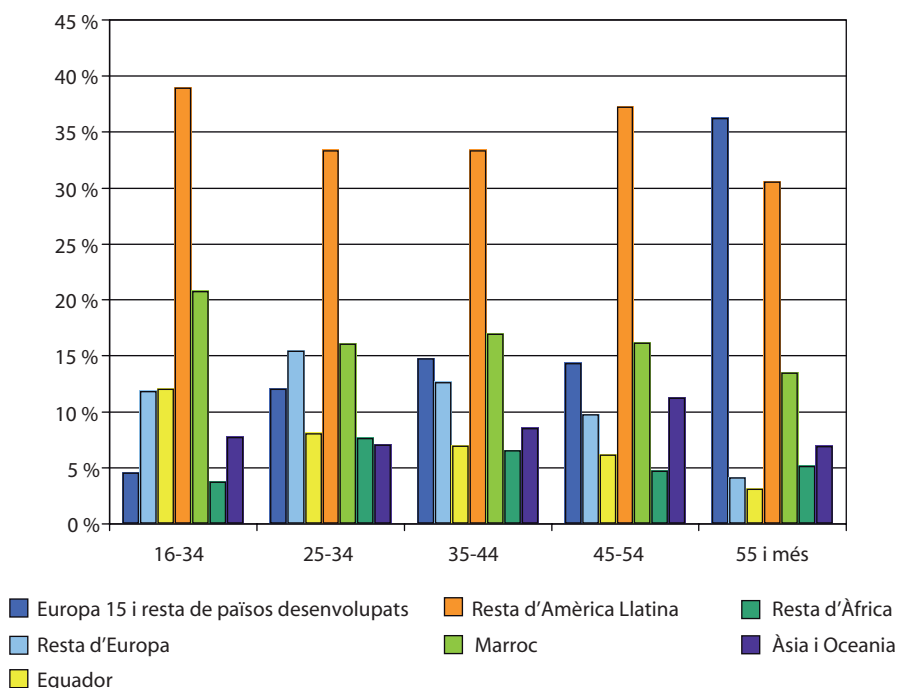

FIGURA 2. Estructura de la població immigrada resident a Catalunya segons el grup d'edat i el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

2.4. SOBRE L'ANY DE PRIMERA ARRIBADA A ESPANYA

En aquest cas, s'ha considerat, com a variable més significativa, l'any de la primera arribada a Espanya —si hi ha hagut diverses entrades i sortides del país, s'ha considerat la primera— perquè existeix una mateixa legislació pel que fa a l'accés i a la permanència en territori espanyol.⁶ En l'apartat que estudia els aspectes relacionats amb la llengua sí que considerarem com a variable clau l'arribada a Catalunya, ja que en aquest sentit sí que pot condicionar el contacte i el coneixement de la llengua catalana. Els períodes considerats al llarg d'aquesta anàlisi han estat els següents: abans de 1986, de 1986 a 1995, de 1996 a 2000, de 2001 a 2004 i des de 2005 a 2007, any de realització de l'ENI. Hem considerat que l'any 1986 marca un abans i un després en la immigració a Espanya i Catalunya: és l'any de l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea i l'any de la promulgació de la primera llei d'estrangeria, un primer pas en la configuració d'una política d'estrangeria i migració a Espanya. La resta de períodes estan delimitats tant per canvis en diferents aspectes de les polítiques d'estrangeria i de migració com en la dinàmica dels fluxos migratoris, i sempre amb un cert punt d'arbitrarietat, ja que no existeixen dates ben consensuades. L'últim període agrupa la població arribada més recentment, després dels últims processos de regularització i reagrupament familiar que es van posar en marxa l'any 2004.

Com en altres casos que ja s'han comentat anteriorment, l'ENI ha tingut més facilitat per entrevistar uns grups determinats de població: era el cas de les dones respecte als homes. En aquest cas, la comparació de les entrevistes fetes segons l'any d'arribada i els resultats ponderats mostra que ha estat més fàcil enquestar la població que va arribar abans de 1986. Aquest fet està condicionat per la composició diferent dels països de naixement de la població immigrada, però també per la situació d'estabilitat, assentament i menor precarietat documental i jurídica que presenta la població amb un període de permanència més llarg a Espanya. La possibilitat de trobar i entrevistar la població que compon els fluxos més recents va presentar més dificultats.

Les dades ponderades mostren que a Catalunya ja existeix un conjunt relativament significatiu de població forana amb un llarg temps d'estada al país (taula 4 i figura 3). Un 12 % de la població immigrada que resideix a Catalunya va arribar abans de l'any 1986.⁷ Això significa que en el moment en què es va fer l'ENI

6. També s'ha analitzat la variable «any de primera arribada a Catalunya» sense trobar diferències apreciables entre ambdues. La distribució de les arribades en tots dos casos mostra un perfil força similar.

7. La distribució per anys d'arribada del conjunt de la població immigrada a Espanya és força similar a la que té la seva residència a Catalunya, les diferències són petites i no mostra calendaris d'entrada diversos. Només en el cas de la població arribada abans de 1986 hi ha un percentatge lleugerament

TAULA 4
*Població immigrada resident a Catalunya segons l'any d'arribada a Espanya
i el país o la regió de naixement*

	<i>Europa 15 i resta de països desenvolupats</i>	<i>Resta d'Europa</i>	<i>Equador</i>	<i>Resta d'Amèrica Llatina</i>	<i>Marroc</i>	<i>Resta d'Àfrica</i>	<i>Àsia i Oceania</i>	<i>Total</i>
Abans de 1986	42,3 %	1,0 %	0,4 %	7,5 %	9,4 %	10,5 %	11,1 %	12,1 %
1986-1995	14,6 %	6,4 %	0,4 %	9,8 %	20,8 %	18,6 %	12,4 %	11,9 %
1996-2000	11,6 %	20,0 %	36,2 %	17,8 %	29,1 %	27,3 %	32,2 %	22,2 %
2001-2004	18,9 %	53,6 %	54,8 %	44,1 %	33,1 %	36,9 %	31,9 %	39,1 %
2005-2007	12,7 %	19,0 %	8,2 %	20,8 %	7,6 %	6,7 %	12,4 %	14,7 %

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

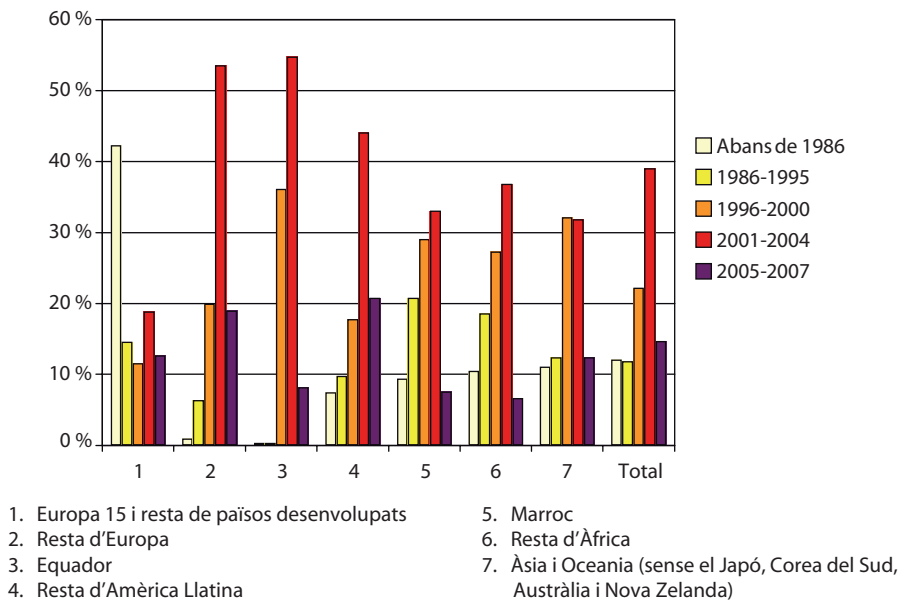

FIGURA 3. Població immigrada resident a Catalunya segons l'any d'arribada a Espanya i el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

superior de població en el cas del conjunt de la població immigrada resident a Espanya. Potser la presència més elevada en algunes comunitats autònomes de la població jubilada europea pot incidir en aquesta diferència.

ja feia més de vint anys que s'estaven a Espanya. Entre 1986 i l'any 2000, data que marca l'inici d'una certa acceleració dels fluxos migratoris, en va arribar una tercera part, aproximadament. Però és després de l'any 2000 quan ha arribat el gruix de la immigració a Catalunya, més de la meitat de la població immigrada ha arribat en el període 2001-2007 (figura 4).

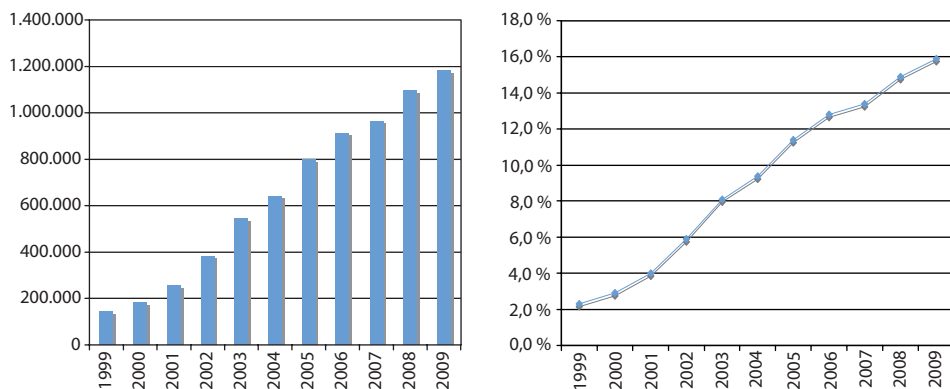

FIGURA 4. Evolució de la població estrangera a Catalunya (1999-2009) en nombre absolut i percentatge.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'INE, Padrons Municipals de Població.

Són pocs anys encara de convivència en la societat catalana per poder copsar els termes en què s'efectuarà l'assentament i l'acomodació d'aquesta població. Una avaluació d'aquests processos necessita una perspectiva més dilatada en el temps i també un altre tipus d'eines metodològiques que complementin aquesta anàlisi quantitativa. D'altra banda, l'any 2007 marca, a més, l'inici d'una important crisi econòmica que ha tingut un greu efecte en l'increment de la desocupació i l'augment de la precarietat laboral i personal de les famílies, amb una repercussió especial sobre la població estrangera resident a Espanya: això significa un replantejament dels projectes migratoris? Encara és aviat per respondre, però esperem que fonts futures puguin ajudar a entendre la manera en què els cicles econòmics afecten els fluxos d'entrada i sortida de la població en general.

La distribució dels anys d'arribada per països de naixement és, tanmateix, totalment dispar. Els immigrants de l'Europa dels Quinze i dels països desenvolupats conformen gran part dels fluxos més antics. Prop del 43 % del total de població nascuda en aquests països va arribar abans de 1986. Aquí també hem de tenir en compte que, per les característiques pròpies de l'univers d'estudi de l'ENI, s'inclou un nombre segurament significatiu d'immigrants de nacionalitat espanyola nascuts

a l'estranger però descendents dels immigrants espanyols que havien marxat a diferents països europeus i americans en dècades anteriors. El volum d'immigrants arribats recentment, en els dos últims anys, és menor, però confirma la permanència d'aquests fluxos al llarg del temps.

Els altres immigrants que presenten un perfil d'arribada més antic són els marroquins i la resta de població nascuda a altres països africans; els llatinoamericans i els nascuts a la resta d'Europa són els fluxos més recents. Malgrat tot, s'ha de considerar que en el cas dels llatinoamericans se sumen històries migratòries a Espanya/Catalunya molt diverses que van des dels immigrants arribats als anys setanta i vuitanta procedents d'alguns països del Con Sud (l'Argentina, Xile i l'Uruguai) i els cubans, on el component de la migració per motivacions polítiques va ser important, fins a la immigració recent de poblacions de països andins com Bolívia, que han estat els últims a sumar-s'hi amb volums de població destacada a Espanya. Els equatorians, de la seva banda, mostren un patró migratori molt concentrat en un període concret, amb una reducció dràstica en els últims anys i presenten un calendari molt condicionat no només per la crisi econòmica de l'Equador, sinó també per la política d'estrangeria espanyola que, en determinats moments, ha prioritzat l'arribada de població d'alguns països a través de la política de contingents o l'establiment de convenis laborals. L'enduriment de les condicions d'entrada posteriorment, exemplificada en la demanda de visat, reduirà, en gran mesura, la possibilitat d'entrar a Espanya. En certa manera, és un patró que reproduceix la població nascuda en països de l'est d'Europa, malgrat que continua aportant una part significativa de la immigració en l'últim període considerat.

2.5. SOBRE LA PROVÍNCIA DE RESIDÈNCIA

L'ENI es va plantejar com una enquesta dirigida a obtenir informació representativa de la població immigrada a Espanya i a les diferents comunitats autònomes. Les dades no permeten una desagregació adequada per províncies que permeti considerar-les com a unitats d'estudi, ja que el nombre d'entrevistes efectuades en algunes d'elles és petita i presenta problemes de significació estadística. Per tant, només podem comentar algun aspecte sobre les pautes de residència de la població immigrada a Catalunya però sense entrar en detall de quines són les característiques de la població i altres aspectes que estudia l'enquesta en les quatre províncies catalanes.

La distribució de la població en el territori és determinada per dos factors: en primer lloc, el paper que tenen les xarxes migratòries sobre els processos de concentració i dispersió de la població immigrada sobre el territori i, en segon lloc, l'especialització de la població immigrada en determinades activitats econòmiques.

La figura 5 mostra la presència de tres perfils de població segons el país de naixement a les diferents províncies. D'una banda, Barcelona, amb un fort pes de la població nascuda a l'Equador i altres països de l'Amèrica Llatina. D'una altra, les províncies de Girona i Tarragona, que mostren una composició de la població immigrada força semblant, amb una distribució heterogènia però en la qual destaca la presència de població nascuda al Marroc. Finalment, potser la província que presenta unes majors peculiaritats pel que fa a la composició de la seva població immigrada: Lleida. Cal recordar que en aquestes comarques es troba la immigració amb una data d'arribada més recent a Espanya. El 91 % del total dels immigrants va arribar a Lleida després de l'any 1996, en comparació amb el 75 % que aproximadament es comptabilitza a la resta de províncies. Això es deu, en part, a la baixa presència de població immigrada vinculada a factors relacionats amb la qualitat de vida, bàsicament població originària de l'Europa occidental, que és un

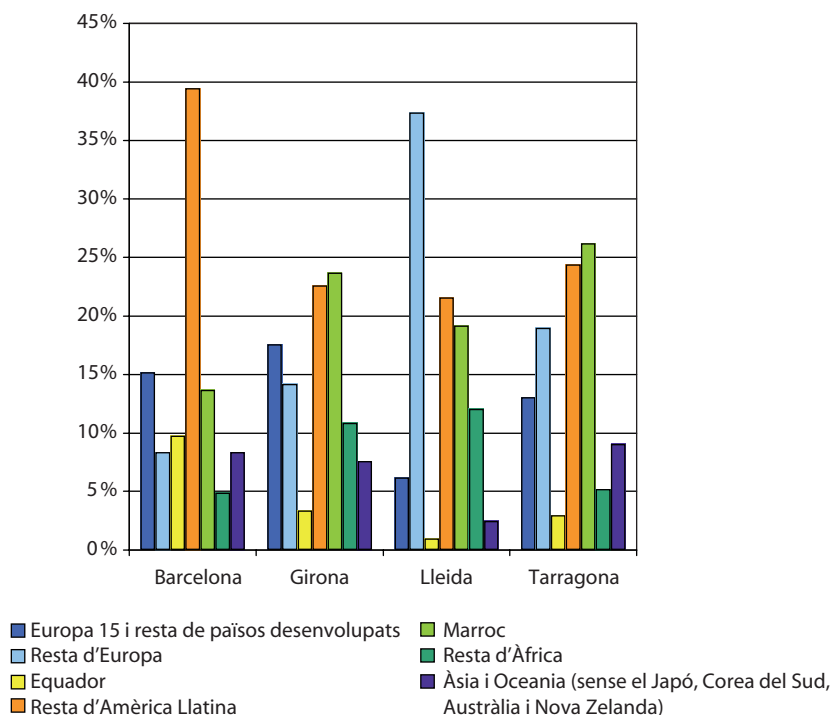

FIGURA 5. Distribució de la població immigrada segons la província de residència a Catalunya i el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

component important de la immigració més antiga que ha rebut Catalunya i Espanya. El percentatge de població immigrada que resideix a Lleida amb més de 65 anys és el més baix (1,7 %) de totes les províncies catalanes —entre el 5 i el 7 %. Les comarques lleidatanes s’han convertit en una destinació recent per a un tipus d’immigració de caràcter laboral, amb una important aportació de població immigrada arribada de països de l’Europa de l’Est. La presència de població nascuda a països llatinoamericans és relativament menor.

2.6. SOBRE EL NIVELL D’ESTUDIS

D’entrada, cal dir que el nivell d’estudis és una dada difícil de treballar com a conseqüència de la gran diversitat dels sistemes educatius i la tipologia de les titulacions entre els països. La conveniència de crear unes categories comunes que permetin agrupar aquesta diversitat porta, a vegades, a una equiparació un xic forçada amb les categories que s’han utilitzat: primari o menys, secundari i superior. Això, sense entrar en el debat sobre les diferències en els nivells de qualitat de la formació dels diversos sistemes educatius.

L’ENI proporciona alguna informació bàsica tant sobre els nivells formatius assolits per la població immigrada com sobre la realització de cursos i estudis en el moment de l’entrevista. En aquest apartat es treballa amb la variable del nivell d’estudis màxim que declara la població immigrada en el moment de realització de l’entrevista. El nombre de casos «perduts» és comparativament elevat en relació amb altres preguntes. No consta el nivell d’estudis en 221 de les entrevistes realitzades, no sabem si és pel fet que no es va voler declarar o no s’ha pogut determinar la seva equivalència amb les categories establertes per l’Institut Nacional d’Estadística (taula 5).

TAULA 5
Població immigrada resident a Catalunya i a Espanya segons el nivell d’estudis

	Catalunya		Espanya	
	<i>Nombre</i>	<i>Percentatge</i>	<i>Nombre</i>	<i>Percentatge</i>
Primària o menys	159.732	17,3	870.378	19,2
Secundària	434.967	47,1	2.383.723	52,7
Superiors	206.881	22,4	927.856	20,5
No hi consta	121.576	13,2	344.566	7,6
Total	923.156	100	4.526.522	100

FONT: Elaboració pròpia a partir de l’ENI de 2007. Dades ponderades.

Com indiquen altres estudis, l'ENI també confirma que el nivell de formació del conjunt de la població nascuda en altres països és més alt que per a la totalitat de la població resident a Catalunya. El percentatge de població immigrada amb formació mitjana o superior és més alta que per a la població espanyola, malgrat la idea molt estesa a la societat espanyola que té un nivell de formació baix. Com posteriorment apuntarem, són uns nivells de formació que, en molts casos, no es corresponen amb el tipus de qualificació de les feines que realitzen, ja que hi ha un efecte notable de desqualificació d'aquesta població quan accedeix al mercat laboral català i espanyol. La comparació dels nivells educatius/formació entre població espanyola i immigrada, però, s'ha de fer amb prudència, ja que les fonts són diverses i presenten la informació per a dos grups diferents, 16 anys i més en el cas de l'ENI, 10 anys i més en el cas del Padró. A més, si la persona no actualitza les seves dades en el Padró, el nivell que apareix és l'últim que ha declarat i no és, necessàriament, el definitiu, amb la qual cosa existeix una certa tendència que la font, per la seva naturalesa, proporcioni valors per sota de la realitat.

El nivell d'estudis de la població immigrada mostra una forta diversitat interna. Una polarització entre els nivells de formació mitjans i alts que presenta la població nascuda en els països desenvolupats, la resta d'Europa i en un nombre més baix, també la població nascuda a l'Amèrica Llatina i l'Àsia en comparació amb la població nascuda a països africans (figura 6). El percentatge de titulats superiors és molt alt en el cas de la població nascuda a l'Europa dels Quinze i altres països desenvolupats (47 %). També es troba per sobre, o molt propers a aquest percentatge total, la població nascuda al conjunt de països llatinoamericans —exclosos els nascuts a l'Equador i possiblement altres països que no hem pogut desglossar—, els nascuts a l'Europa de l'Est i la població nascuda a l'Àsia. La població nascuda a l'Àfrica té els percentatges més alts d'immigrats amb només estudis primaris, malgrat que presenta nivells alts de persones amb formació secundària i relativament alts de persones amb estudis universitaris.

L'ENI també indica que hi ha una major qualificació de la immigració femenina que la masculina. El percentatge de dones amb estudis superiors arriba al 28 % mentre que en el cas dels homes és tan sols del 23,8 %. Tanmateix, les diferències són petites, i el grau de significació de l'associació entre ambdues variables no és significatiu. Això no obstant, un desglossament que tingués en compte el sexe i el país de naixement permetria perfilar la presència de situacions molt dispars entre els diferents països i les diverses regions de naixement.

No sembla que hi hagi canvis en la formació educativa de la immigració que ha rebut Catalunya al llarg del temps. Malgrat que hi hauria un pes lleugerament superior de la immigració amb nivell d'estudis superiors que va arribar abans de 1986, les diferències són poc significatives, i els perfils per als diferents períodes considerats força similars. La població immigrada que presenta un perfil més di-

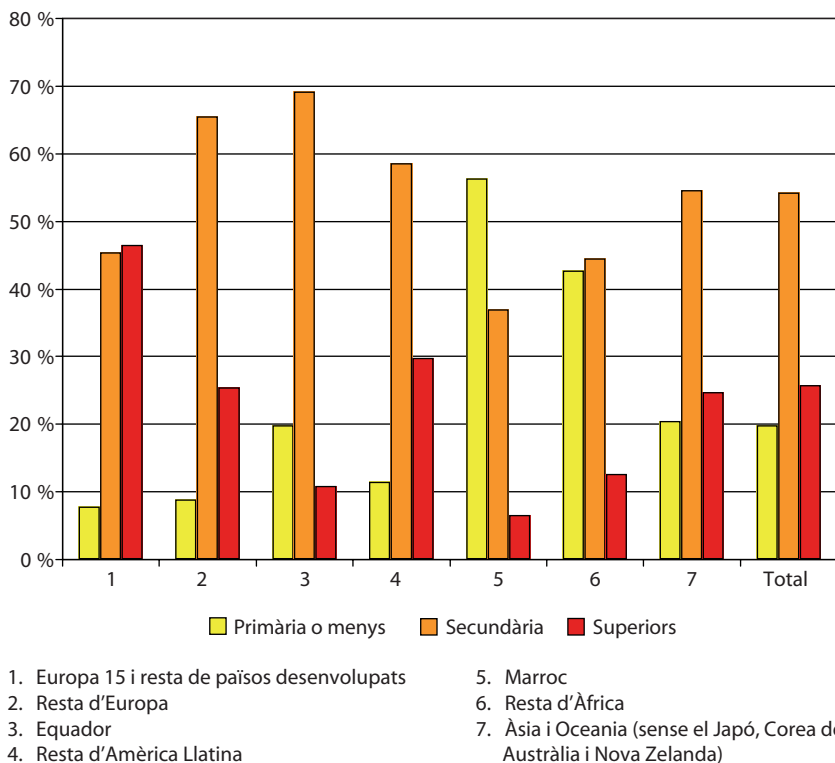

FIGURA 6. Nivell d'estudis de la població immigrada segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

cotòmic del nivell d'estudis —superiors en front de primari o menys— és la de més edat, per sobre dels 65 anys. La població immigrada més jove mostra nivells de formació més alts, sobretot en els estudis secundaris, però també en els estudis superiors.

2.7. SOBRE LA SITUACIÓ DE PARTIDA EN RELACIÓ AMB L'ACTIVITAT

En el moment previ a l'emigració a Espanya, pràcticament la meitat de la població immigrada no treballava —o no ho sap / no contesta— i l'altra meitat treballava: la relació és un 47 % / 53 % respectivament. El nombre d'estudiants és considerable (un 30 % del total va declarar aquesta condició) seguida per les mestresses de casa (20 %) i, en tercer lloc, per les persones que van declarar que bus-

caven feina (12,6 %). Els percentatges de població inactiva en les categories de jubilat (2 %) i d'incapacitat (0,2 %) són baixos i poc significatius.⁸ Com es pot comprovar, aquests percentatges no sumen el 47 % de la població que va declarar no treballar, ja que la resposta podia ser múltiple i es podien donar diverses combinacions. Per tant, és una variable que no permet una comparació pertinent amb les dades de la població resident a Catalunya en aquell moment a partir de l'Enquesta de la Població Activa o l'Enquesta Sociodemogràfica de 2007 (taula 6), on la relació amb l'activitat només permet l'assignació en una de les categories delimitades per aquestes enquestes.

TAULA 6
Relació amb l'activitat de la població resident
a Catalunya l'any 2007*

Jubilats	19 %
Mestresses de casa	8,5 %
Estudiants	5 %
Altres inactius	5,3 %
Desocupats	4 %
Ocupats	57 %

* Només persones amb 16 anys i més.

FONT: Institut d'Estadística de Catalunya, Enquesta Sociodemogràfica de 2007.

La situació de partida en relació amb el sexe mostra més vinculació laboral dels homes que no pas de les dones en el seu país d'origen. El 60 % dels homes declaren tenir una feina en el mercat laboral en comparació amb el 44,3 % de les dones. El fet de ser una autoclassificació pot fer que les dones no considerin algunes feines que realitzen en el seu país d'origen com una activitat laboral: un nombre molt important d'elles es classifiquen com a mestresses de casa (36,4 %).

L'encreuament de la relació de l'activitat amb el país o la regió de naixement (figura 7) permet observar que el volum de població que ja treballava en el moment previ a la migració a Espanya sempre és superior a la situació de no tenir cap tipus d'ocupació, excepte en el cas de la població nascuda a l'Europa dels Quinze i altres països desenvolupats, on hi ha un volum important d'immigració lligada a la jubilació i també d'estudiants. Però també és el cas de la població immigrada nascu-

8. Les dades sobre la relació amb l'activitat per al conjunt de la població immigrada a Espanya mostren poques diferències (Reher *et al.*, 2008).

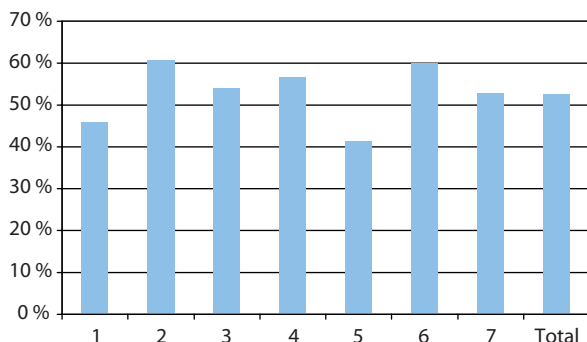

FIGURA 7. Població immigrada resident a Catalunya que treballava abans d'iniciar la migració a Espanya segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

da al Marroc, on tindriem el gran pes de les dones marroquines que només es declaren com a mestresses de casa. La situació és diferent per a la resta de països d'Àfrica, però el fet de no poder desglossar-los no ens permet observar les particularitats que pot presentar cada país.

2.8. SOBRE LA SITUACIÓ DOCUMENTAL EN EL MOMENT DE L'ENTREVISTA

Les dues últimes preguntes de l'enquesta estan relacionades amb la situació documental en el moment en què es va fer l'entrevista. Es tracta d'un tema delicat i difícil de plantejar, ja que suposa, en alguns casos, revelar la situació de precarietat jurídica en què es troba la persona entrevistada. No disposem de criteris per poder jutjar la fiabilitat de les respostes donades, això no obstant, el nombre de casos vàlids és alt, pràcticament amb totes les persones entrevistades s'ha pogut recollir i incloure aquesta situació documental en alguna de les categories prèviament delimitades a l'enquesta. Només es disposa de la situació documental relacionada amb el permís de residència i no de la del permís de treball. A causa del baix nombre de casos en algunes de les categories, es va fer el reagrupament següent: sol·licitud presentada, sol·licitud no presentada i sense document s'han agrupat en la categoria «Sense targeta de residència»; les persones entrevistades amb targeta d'estudiant (1 % del total) s'han agrupat en la categoria «Targeta de residència temporal». Cap persona entrevistada a Catalunya va declarar tenir la condició de refugiat o sol·licitant d'asil, que són altres categories que es tenen en compte en el qüestionari.

Aproximadament una tercera part del total de població immigrada resident a Catalunya l'any 2007 són persones que tenen l'estatus de nacionals d'algun país de la Unió Europea dels 25 i altres països europeus (Liechtenstein, Islàndia, Noruega

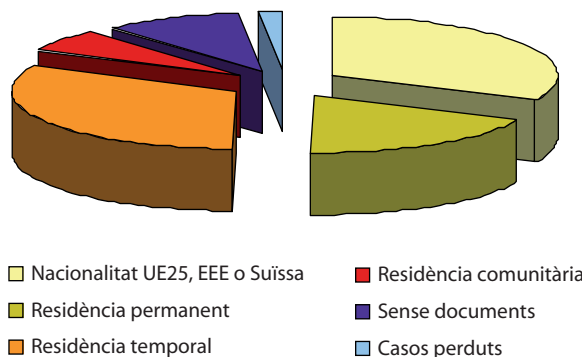

FIGURA 8. Distribució de la població immigrada resident a Catalunya segons la situació documental.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

i Suïssa) amb els quals la Unió Europea manté actualment convenis i pels quals els seus ciutadans s'equiparen als ciutadans comunitaris en qüestions d'exempció de permisos de treball i de residència (figura 8). També s'han d'incloure en aquesta situació els ciutadans amb nacionalitat espanyola, tant si és adquirida per naixement com adquirida amb posterioritat.

La resta de situacions documentals corresponen a immigrants extracomunitaris (amb l'excepció indicada abans per alguns ciutadans europeus) més els immigrants procedents de països de la Unió Europea com Romania i Bulgària pels quals es va establir un període de dos anys entre el seu ingrés a la Unió Europea (1 de gener de 2007) i l'eliminació de qualsevol tipus d'obligació d'obtenir permís de residència i treball a Espanya.⁹

Com es pot observar, el volum de persones sense documentació és relativament baix i no arriba al 10 % del total de població immigrada present a Catalunya. Aquest percentatge òbviament s'incrementa substancialment, fins a prop del 15 %, si no tenim en compte la població «comunitària», que gaudeix de la lliure circulació i establiment de residència dins de les fronteres europees.

La situació de més precarietat jurídica o menys presenta diferències molt significatives segons el país o la regió de naixement, però també és convenient tenir en compte l'any d'arribada a Espanya (figura 9). La població nascuda al Marroc i a la resta d'Àfrica es troba majoritàriament en situacions de residència permanent

9. L'1 de gener de 2009, el govern espanyol va decidir que no haurien de sol·licitar permís de residència i treball per residir i viure al país, encara que tenia l'opció de prorrogar tres anys més la situació d'excepcionalitat.

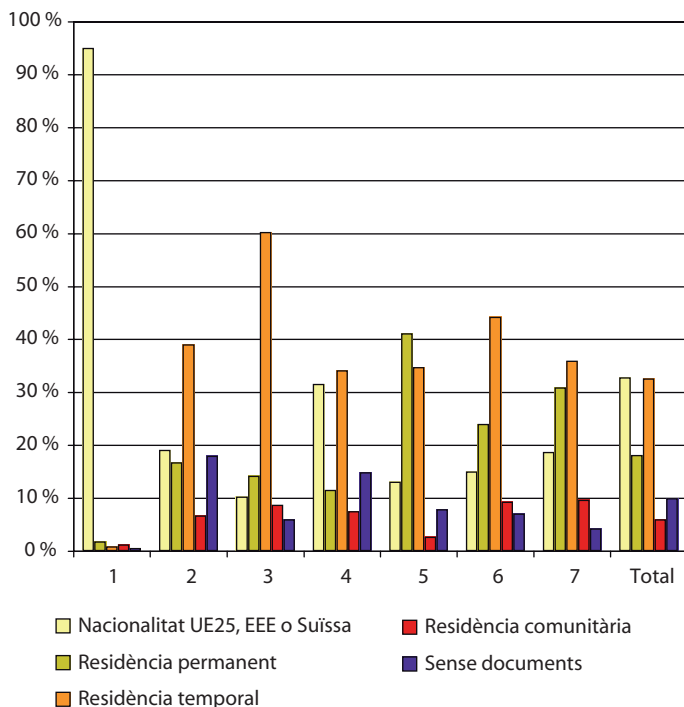

FIGURA 9. Situació documental de la població immigrada resident a Catalunya segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

—especialment la població nascuda al Marroc— o temporal, a causa del fet que són uns fluxos que ja presenten una certa antiguitat i permanència en el país, la qual cosa ha permès que vagin regularitzant la seva situació i que accedeixin als permisos de residència permanents i, fins i tot, a la nacionalitat espanyola. Les situacions de més precarietat documental —permisos temporals o sense documentació— estan associades als fluxos més recents: la població nascuda a països de l'est d'Europa i la població llatinoamericana, excepte l'equatoriana. La població nascuda a l'Equador, per exemple, encara té percentatges baixos en la categoria de residents permanents i sí un volum considerable de població amb un permís de residència temporal. L'altre element que condiciona la situació documental a Espanya és l'any

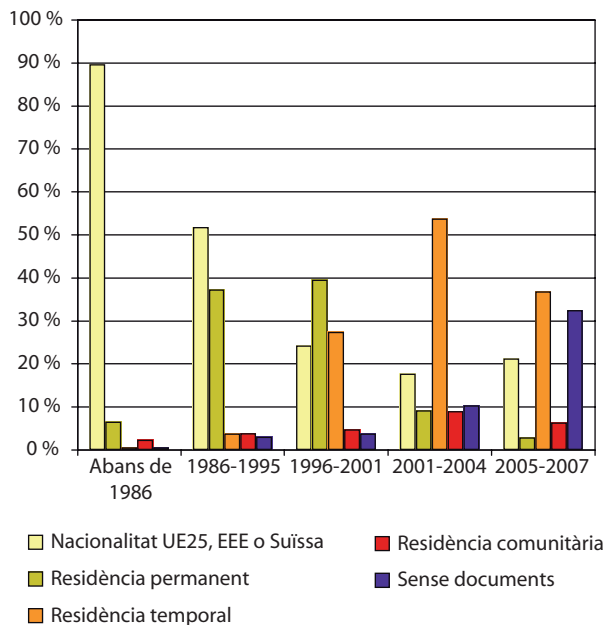

FIGURA 10. Situació documental de la població immigrada resident a Catalunya segons l'any d'arribada a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

d'arribada i l'edat: la població arribada en el període 2001-2004 s'engloba majoritàriament dins de les categories de permís de residència temporal.

El fet d'arribar recentment i ser jove també va unit a una precarietat documental més important (figura 10). La població immigrada arribada en els dos anys abans que es fes l'enquesta és la que mostra el grau més alt dintre de la categoria «Sense documents». S'ha de tenir en compte que no s'ha fet cap procés de regularització massiva de població indocumentada des del període 2004-2005.

S'aprecien algunes diferències en el grau d'associació entre la situació documental i el sexe en el sentit d'una situació de més precarietat documental en el cas dels homes que en el de les dones. Les diferències són, tanmateix, escasses. El percentatge de dones amb una nacionalitat EEE és més alt, fet que pot estar relacionat amb l'adquisició de la nacionalitat per matrimoni. El percentatge de població indocumentada és més gran en el cas dels homes (11,2 %) que de les dones (8,8 %) ja que els homes són, principalment, els pioners de la migració.

3. El capital lingüístic: el coneixement del català i del castellà

Amb tota probabilitat, els països o regions que intenten gestionar una realitat ja internament plurilingüe es troben amb reptes nous davant la diversitat d'idiomes que la immigració internacional porta, però també per l'aprenentatge dels idiomes oficials i els programes de suport lingüístic que comporta el procés d'integració de la immigració. Espanya i la seva composició en comunitats autònomes, algunes de les quals amb idiomes propis, són un exemple clar de pluralisme lingüístic intern. En aquest context, el coneixement de les llengües oficials és un aspecte crucial d'anàlisi perquè està estretament vinculat a la integració social.

En aquest context, una de les qüestions més destacades en el debat sobre el procés d'integració de la població immigrada a Catalunya sempre ha estat la llengua. Quins bagatges lingüístics porta la població que ha arribat i continua arribant a Catalunya? Quina és la seva actitud davant del català? Es produeix un procés d'adquisició de les eines comunicatives bàsiques per expressar-se en aquest idioma? La recepció de població des d'àrees no catalanoparlants ha estat un fet constant al llarg de tot el segle xx, i amb volums de població destacable, però a diferència de moments anteriors, avui dia, el català compta amb reconeixement i protecció oficial per part dels poders públics, és llengua vehicular de gran part de l'ensenyament i té una presència més o menys normalitzada en els diferents àmbits de la vida quotidiana. Per tant, la situació de partida ha millorat respecte a moments en què la recepció de la població es feia amb un règim polític que prohibia l'ús públic i l'ensenyament de la llengua.

Com hem comentat anteriorment, la immigració a Catalunya es caracteritza per la seva heterogeneïtat, i aquesta diversitat, que ha anat en augment en els darrers anys, es trasllada òbviament a l'aspecte lingüístic. La relació de llengües matriernes que parla la població immigrada resident a Catalunya és prou àmplia (taula 7). Tanmateix, en destaquen, de manera especial, dues: el castellà i l'àrab. En

segon terme, i a molta distància, apareixen diverses llengües europees: romanès, francès, portuguès, anglès, alemany o rus, així com altres com el berber, el xinès i l'urdú. Hi ha petits percentatges de persones entrevistades que han declarat el català o el valencià com a llengua materna. Aquest fet no ha d'estranyar, ja que l'univers de l'ENI tenia en compte el conjunt de la població immigrada nascuda a l'estranger i, per tant, pot haver descendents dels catalans que van emigrar a un altre país al llarg del segle xx i que han migrat posteriorment a Catalunya.¹⁰

TAULA 7
*Distribució de les principals llengües maternes de la població
immigrada que resideix a Catalunya*

	<i>Nombre</i>	<i>Percentatge</i>
Total	923.156	100
Espanyol	402.550	43,6
Àrab	133.651	14,5
Romanès	53.401	5,8
Francès	33.393	3,6
Portuguès	28.385	3,1
Anglès	24.648	2,7
Xinès	22.446	2,4
Berber	21.657	2,3
Alemanys	19.246	2,1
Rus	19.696	2,1
Urdú	15.394	1,7
Itàlia	14.150	1,5
Català	9.070	1
Filipí, pilipí, tagalog	8.807	1
No ho sap / no contesta	19.563	2,1

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

En aquest apartat hem volgut valorar alguns aspectes del coneixement i l'ús de la llengua catalana especialment, però també de la llengua castellana. No es tracta d'una anàlisi sistemàtica i aprofundida, que deixem a investigadors experts en

10. També es pot donar el cas de persones nascudes a la Catalunya del Nord o a l'Alguer i que declaren el català com a llengua materna.

sociolingüística, però sí d'alguns elements que considerem importants a l'hora d'entendre el procés d'adquisició (o no) d'ambdues llengües.

3.1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS SOBRE EL CONEIXEMENT DE LES LLENGÜES

L'ENI, com hem apuntat anteriorment, tracta temàtiques molt diverses. Per tant, no és una enquesta específica sobre el coneixement i l'ús de les llengües. És més, aquest és un dels apartats amb menys nombre de preguntes dins del qüestionari. En el cas del coneixement de llengües és possible identificar quatre preguntes/apartats adreçats a les persones entrevistades i, en alguns casos, a les persones que conviuen a la mateixa residència. La primera pregunta està relacionada amb la llengua materna de la persona entrevistada i la seva capacitat d'escriure-la i llegir-la. Per tant, permet mesurar el nivell d'analfabetisme en la llengua materna pròpia. La segona pregunta fa referència a les altres llengües que coneix la persona entrevistada —fins a un màxim de sis— i a continuació se li demana la seva competència en les quatre habilitats: la comprèn?, la parla?, la llegeix?, l'escriu? Finalment, es pregunta sobre el nivell de correcció de la llengua parlada, tant en castellà com en català, si ha manifestat anteriorment que podia parlar aquestes llengües. Els nivells van des de «Molt bé» a «Necessita millorar». En tots dos casos —sobre el castellà i el català— també es demana aquesta informació per als fills de 4 anys i més que viuen en el mateix habitatge que la persona entrevistada.

En primer lloc, hem elaborat una classificació sobre el coneixement del català i del castellà en els diversos aspectes que comprenen el seu ús: la comprensió, la parla i la lectura (figura 11). Suposem que el domini de l'escriptura, l'habilitat més difícil de qualsevol idioma, només s'assoleix si hi ha un domini previ dels altres tres aspectes considerats. La classificació que proposem és la següent —des d'un estadi de coneixement a un coneixement nul i domini ampli de la llengua—: *a)* no el comprèn / no el parla / no el llegeix; *b)* el comprèn però ni el parla ni el llegeix —donem per descomptat que no el pot escriure—; *c)* el comprèn i el parla però no el llegeix, estarien aquí davant d'un cas d'analfabetisme en alguna d'aquestes dues llengües; *d)* el comprèn i el pot llegir, però no el parla —suposem que tampoc el pot escriure—, es tractaria d'una situació de domini de les habilitats més passives de la llengua, i, finalment, *e)* el comprèn, el parla i el llegeix, seria la categoria que mostraria més domini sobre la llengua. No podem valorar el nivell de cadascuna d'aquestes habilitats ja que l'ENI no pregunta sobre quin és el grau de domini que es té, si exceptuem el cas de la llengua parlada, on sí que es pregunta sobre aquest aspecte.

Les dades mostren el baix nivell de coneixement de la llengua catalana que té la població immigrada a Catalunya. Pràcticament la meitat —i aquí hem de tenir en compte que està inclosa tota la població immigrada amb independència de l'any

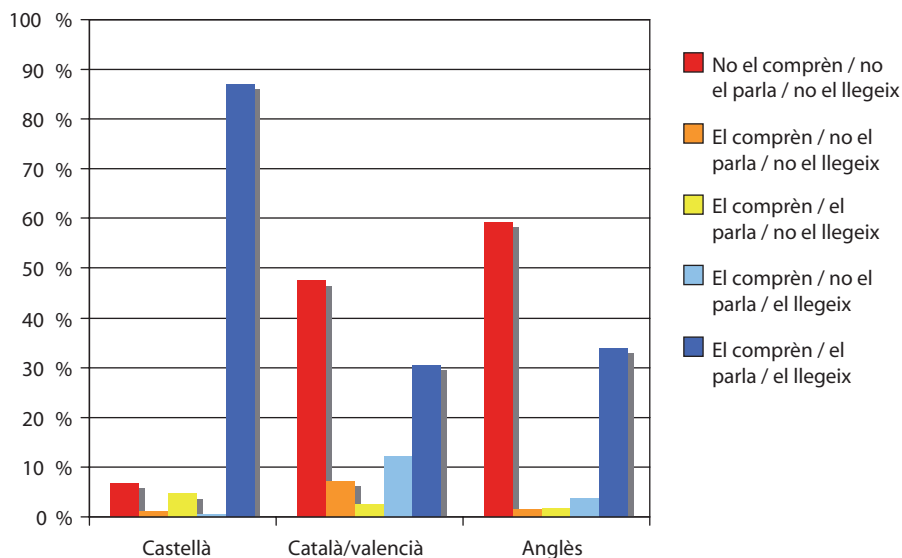

FIGURA 11. Nivell de coneixement del castellà, el català i l'anglès per part de la població immigrada a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

d'arribada a Catalunya— manifesta no conèixer la llengua, que arriba al fet de declarar que no l'entén. En l'altre extrem, un 30,5 % ha manifestat competència en els tres aspectes (comprensió, lectura i parla) i un 12,2 % manifesta que l'entén i la llegeix, però no la parla. Com es pot observar a la figura 11, el perfil del coneixement del català és curiosament força similar al que manifesta la població entrevistada amb l'anglès, encara que hi ha una diferència apreciable en la categoria que suposa un menor domini de la llengua. I, això, malgrat que només un 2,7 % manifesta tenir l'anglès com a llengua materna, però aquí hem de considerar el paper que té l'anglès com a llengua mundial i la seva presència en nombrosos països com a llengua d'ús institucional, laboral o de formació a causa dels antics processos de colonització, notablement en els territoris de l'Àsia i de l'Àfrica colonitzats per l'imperi britànic.

El domini de la llengua castellana per part de la població immigrada és més alt.¹¹ Òbviament, en aquest cas s'ha de tenir en compte el percentatge tan alt de

11. Són unes diferències que s'estenen al conjunt de la població. Segons l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població realitzada l'any 2008 per l'Institut d'Estadística de Catalunya, un 94 % de la població resident a Catalunya de més de quinze anys podia entendre el català, un 81 % el podia llegir,

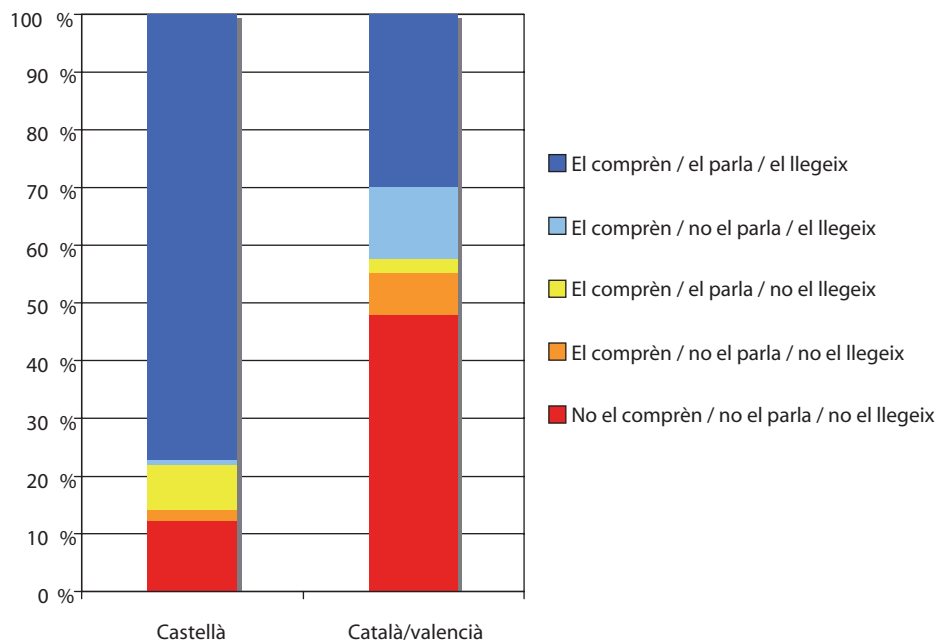

FIGURA 12. Nivell de coneixement del castellà —exclosos els immigrants que tenen el castellà com a llengua materna— i del català —exclosos els immigrants que tenen el català com a llengua materna— dels immigrants a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

població —especialment la nascuda a Amèrica— que té l'espanyol com a llengua materna. De les 1.820 persones entrevistades a Catalunya, 856 van declarar que tenien la llengua castellana com a llengua materna, i això dóna que, a l'hora de ponderar les dades, el nombre estimat de població immigrada castellanoparlant era de 402.550 persones, un 43,6 % del total de la població immigrada resident a Catalunya. La resta (equivalent, en ponderar les dades, a 520.606 persones) va declarar tenir una altra llengua com a llengua materna. Per això, a la figura 12 s'ha considerat només la població immigrada que ha declarat que ni el castellà, d'una part, i ni el català, de l'altra, no és la seva llengua materna. En el cas de les poblacions procedents de l'Amèrica Llatina hem de tenir en compte que el castellà potser no és la llengua materna d'algunes persones, però que aquestes en general

un 78 % parlar-lo i un 61 % escriure'l. Els percentatges corresponents al castellà eren: 99 % entendre'l, 97 % llegir-lo, 99 % parlar-lo i 95 % escriure'l.

tenen un bon domini degut a la seva preeminència en l'Administració i en els sistemes de formació en aquests països.

El domini de la llengua castellana es redueix, però poc. Només un 12 % declara no poder comprendre, parlar ni llegir aquesta llengua i, pel contrari, un 77,3 % mostra competència en tots tres àmbits. En altres «situacions», destaca el percentatge de població (7,8 %) que declara el seu «analfabetisme» en la llengua castellana, ja que encara que la comprèn i la parla no pot llegir-la. En el cas del català, la situació és diferent. D'una banda, el volum de població immigrada que ha declarat tenir-la com a llengua materna és molt petit —només 23 persones entrevistades, que representaria, en ponderar les dades, un total de 9.301 persones. Per tant, la distribució de la població immigrada segons coneixement de la llengua catalana coincideix pràcticament amb la que es mostrava a la figura 11, en la qual destacava l'alt nombre de població que no és capaç d'entendre la llengua, prop de la meitat de tota la població.

Aquestes diferències es traslladen al nivell de domini de la llengua parlada (figura 13). Com hem apuntat anteriorment, a l'enquesta apareix la pregunta següent: «Pensando en lo que necesita para hablar en el trabajo, el banco, la administración ¿qué tal habla español o la lengua propia de la comunidad autónoma?». Com es pot veure, és una pregunta que intenta aproximar-se al grau de coneixement

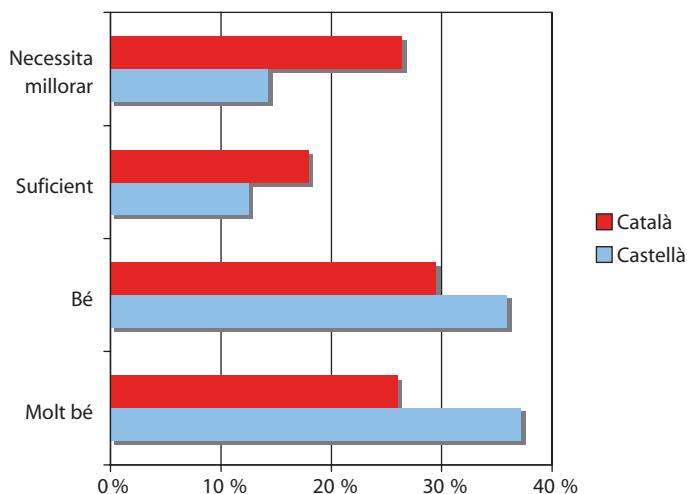

FIGURA 13. Autopercepció de la llengua parlada dels immigrants que declaren que parlen català i/o castellà.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

de la llengua parlada com a eina fonamental en la vida quotidiana de les persones. Les respostes obtingudes sobre ambdues llengües mostren aquestes divergències —no hi consten per al castellà els que tenen aquesta llengua com a idioma matern, i el mateix en el cas del català. En el cas que la persona pugui parlar el català, la seva percepció de competència lingüística mostra un menor grau de domini, ja que hi ha un percentatge més gran que s'inclou dins de les respostes «Necessita millorar» i és «Suficient» que en el cas del castellà.

Segons mostra la figura 14, el fet de tenir la llengua castellana com a llengua materna sembla que ajuda a tenir un millor coneixement del català. Malgrat que l'increment en els nivells de més coneixement de la llengua són moderats, especialment si la persona manifesta que pot comprendre, parlar i llegir el català, baixa sobretot el nombre de persones que no té coneixement o un coneixement mínim de la llengua, que fins i tot les impossibilita d'entendre-la. Així, per als no-castellanoparlants aquest percentatge se situa en el 54,6 % mentre que per als castellano-parlants baixa fins al 38,3 %. També és significativa la diferència entre els que declaren que poden comprendre i llegir el català però no el poden parlar, depenent de si tenen el castellà com a llengua materna o no. El fet de ser dues llengües properes permet que el nivell de coneixement sigui molt més alt per als castellanopar-

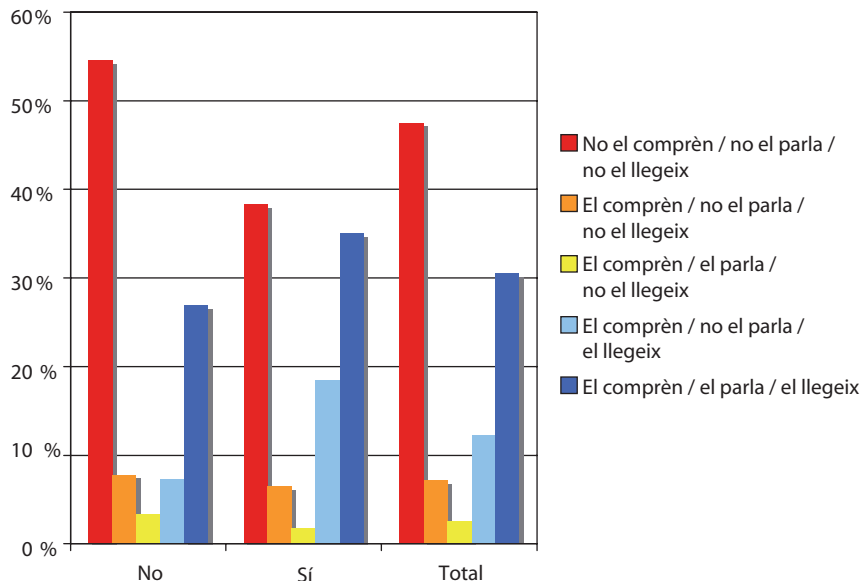

FIGURA 14. Nivell de coneixement del català segons si la llengua materna de l'immigrant és el castellà o una altra llengua.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

lants (18,5 %) que per als que no ho són (7,3 %). Parlar el català ja suposa un grau superior de domini de la llengua.

En el cas de la població immigrada castellanoparlant, difícilment es pot considerar que aquestes diferències es deguin al fet que és una població arribada fa més temps a Catalunya i que, per tant, hauria tingut un contacte més perllongat amb la llengua pròpia del país. Els fluxos procedents de l'Amèrica Llatina guanyen molta importància en dates recents i constitueixen gran part de la immigració rebuda durant l'última dècada, especialment des de l'any 2000 —convé recordar que les entrevistes es van fer entre finals de l'any 2006 i l'any 2007. Aquests resultats posen en qüestió un dels tòpics més estesos a la societat sobre la manca d'interès i voluntat per part de la població procedent dels països llatinoamericans d'aprendre català, a causa, bàsicament, del seu domini del castellà.

3.2. INCIDÈNCIA DELS ANYS D'ESTADA EN EL CONEIXEMENT DE LES LLENGÜES

El coneixement de la llengua, en aquest cas el català, està molt relacionat amb el moment de l'arribada de la persona a Catalunya, com mostren el conjunt de figures 15a, 15b, 15c i 15d. Com més temps d'estada, millor nivell assolit. S'ha considerat, aquí, com en la resta de figures que es presentaran posteriorment, només aquelles persones que no tenen el català com a llengua materna, i que, com hem vist anteriorment, formen gran part de la població immigrada a Catalunya. L'any que hem considerat aquí és el de l'arribada a Catalunya¹² i no a Espanya —com normalment hem utilitzat en tractar altres aspectes—, ja que és el moment en què la persona entra en contacte amb la llengua, forma part de la vida quotidiana en un nombre més alt o més baix, és llengua vehicular de tot l'ensenyament obligatori i llengua d'interlocució prioritària per part de les administracions.

Com s'observa en el conjunt de figures 15a a 15d, la relació entre coneixement i any d'arribada és clara i lògica. El fet de comptar amb més temps d'estada permet tenir un coneixement superior de la llengua i una millor percepció del nivell de la llengua parlada. Segurament implica un cert assentament de la població en el territori i, per tant, es pot fer més evident la necessitat de conèixer-la i, a més, s'han tingut més oportunitats per aprendre-la. Aquesta visió positiva respecte a l'adquisició de la llengua catalana no pot amagar, tanmateix, l'existència d'un percentat-

12. Es podria haver considerat l'any d'arribada en referència no només a Catalunya sinó a les altres àrees que tenen el català com a llengua pròpia: el País Valencià i les Balears. Però sorgeixen dos problemes difícils de resoldre. D'una banda, al País Valencià el català no és una llengua «estesa» a tot el territori i és impossible poder delimitar amb exactitud aquesta informació a l'ENI. Per altra part, dificulta enormement la programació per obtenir aquesta informació. Hem optat, per tant, per considerar l'any d'arribada a Catalunya tot i ser conscients de la limitació que suposa en la interpretació de les dades.

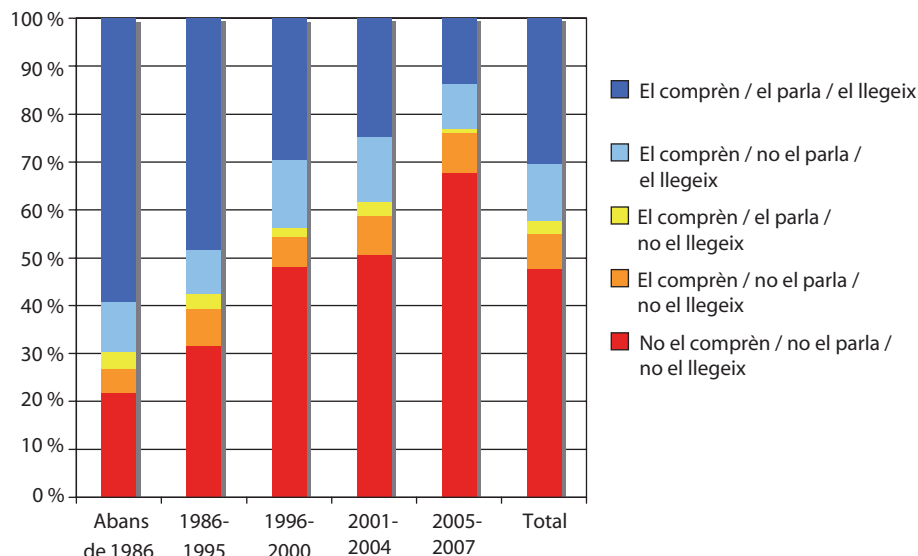

FIGURA 15a. Nivell de coneixement del català —exclosos els que tenen el català com a llengua materna— segons l'any d'arribada a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

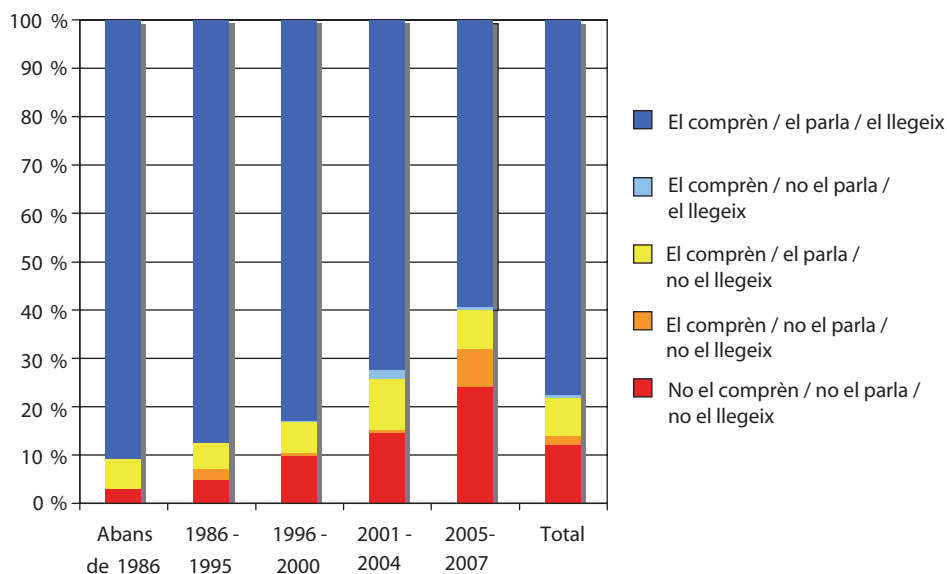

FIGURA 15b. Nivell de coneixement del castellà —exclosos els que tenen el castellà com a llengua materna— segons l'any d'arribada a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

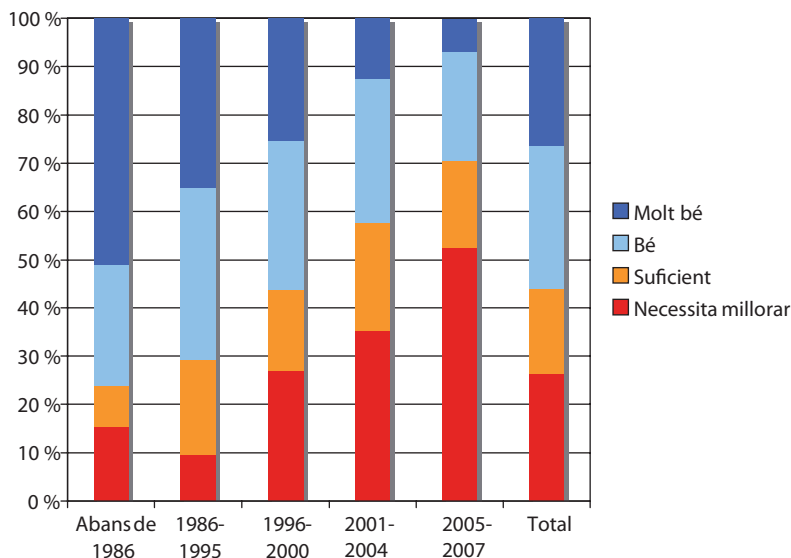

FIGURA 15c. Autopercepció de la llengua parlada dels immigrants que declaren que parlen català segons l'any d'arribada a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

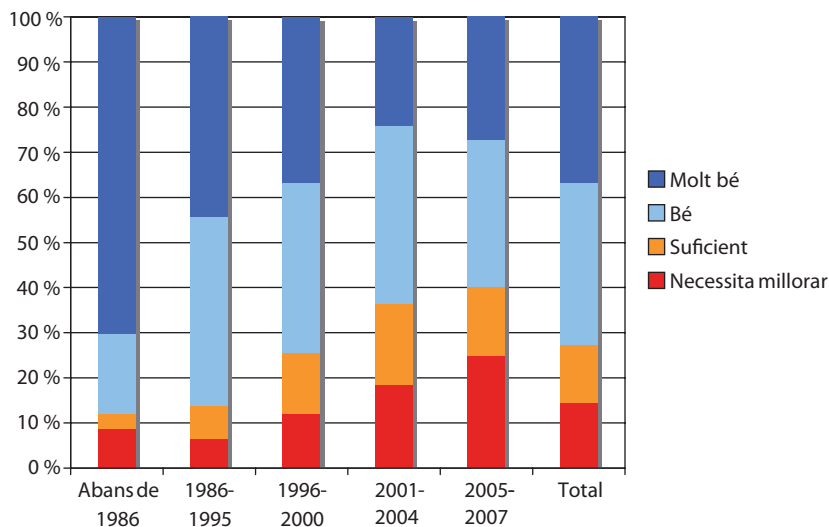

FIGURA 15d. Autopercepció de la llengua parlada dels immigrants que declaren que parlen castellà segons l'any d'arribada a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

ge significatiu de persones que declara no entendre la llengua encara que va arribar a Catalunya abans de 1986. És, fins a cert punt, sorprenent que un 22 % de la població immigrada que va arribar abans d'aquella data a Catalunya manifesti no poder parlar, llegir i, sobretot, entendre el català. En part és una població que va arribar durant el franquisme i per tant en una situació en què el castellà era l'única llengua oficial. L'ús, l'ensenyament i el reconeixement públic i institucional de la llengua catalana no es va fer efectiu fins a finals dels anys setanta. Si avancem en el temps, veiem que per a la població que va arribar a Catalunya aproximadament una dècada abans que es fes l'enquesta, aquesta incapacitat de poder comprendre la llengua és força alta tant per als que van arribar entre 1986 i 1995 (31,7 %) com per als que van arribar entre 1996 i 2000 (48,3 %). Entre els que han declarat que parlen català, també es fa palesa l'existència d'una necessitat de millorar el nivell de la llengua parlada.

La situació és radicalment diferent en el cas del castellà, on el grau de domini de la llengua és molt més alt. Només un 24 % dels que van arribar entre 2005 i 2007 a Espanya —en aquest cas s'ha considerat més pertinent tenir en compte l'any d'arribada a Espanya que a Catalunya—, declara que no entén el castellà en comparació amb el 68 % que manifesta que no comprèn el català. El grau de coneixement del castellà en tots els àmbits de la llengua és superior i, en tot cas, llevat de les persones que no el poden entendre encara, la mancança principal es troba en la capacitat de llegir —i suposem que d'escriure— la llengua.

3.3. INCIDÈNCIA DE LA PROCEDÈNCIA EN EL CONEIXEMENT DE LES LLENGÜES

Pel que fa a les diferències que es poden observar segons la procedència de la població —en aquest cas considerant el país de naixement (figura 16)—, constatem que el coneixement més alt de la llengua catalana es troba entre la població nascuda als països de l'Europa dels Quinze i a la resta dels països desenvolupats. Aquest resultat és lògic si considerem el capital humà d'aquesta població, amb un nivell de formació mitjà-alt, però també perquè és el grup en què hi ha una proporció més alta de població amb un temps d'estada a Catalunya més llarg. En el cas de la població llatinoamericana, malgrat que els percentatges dels que manifesten que dominen la llengua està en línia amb la resta dels altres grups, sí que s'observa que hi ha uns percentatges alts en el grup que comprèn i llegeix la llengua però que no la parla. Com s'ha comentat anteriorment, la similitud entre les dues llengües —castellà i català— facilita aquesta capacitat de poder entendre la llengua, tot i que el fet de parlar-la ja suposa un esforç superior d'aprenentatge i, segurament, demana més anys d'estada a Catalunya.

En tots els grups de països considerats, el percentatge de població que no comprèn el català i, per tant, que no pot parlar ni llegir la llengua supera el 40 %, amb

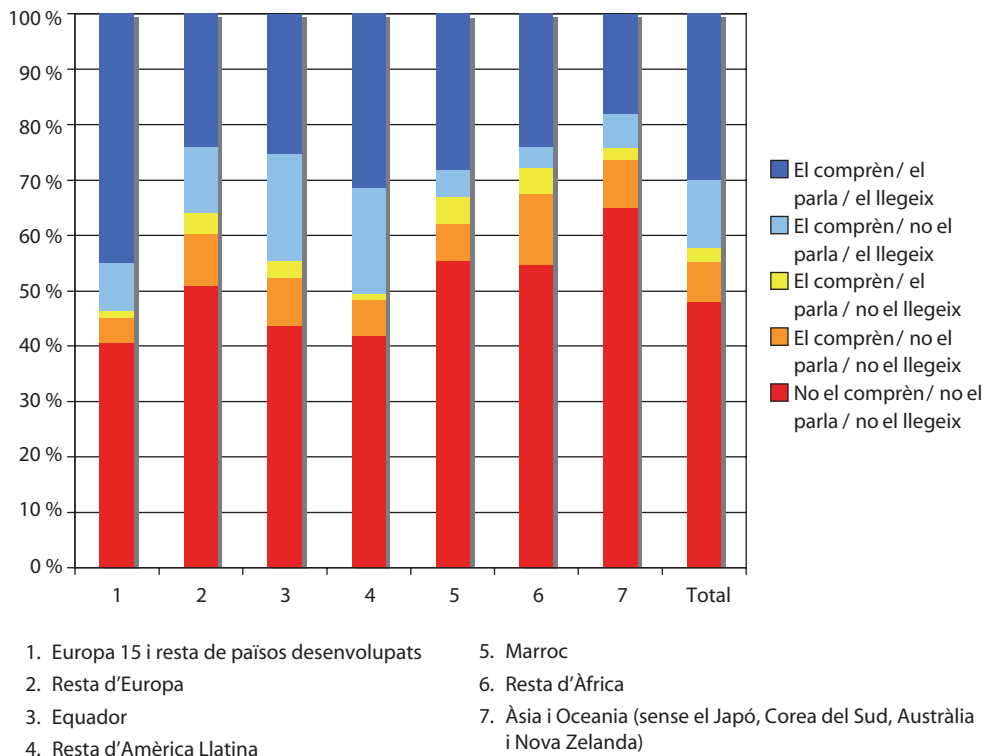

FIGURA 16. Nivell de coneixement del català segons el país o la regió de naixement de la població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

el mínim ja comentat que correspon a la població de l'Europa dels Quinze, i el màxim en el cas de la població nascuda al conjunt d'Àsia-Oceania. Destaca el cas del Marroc i la població nascuda als països africans, amb percentatges molt alts de població que declara un coneixement baix o nul de la llengua catalana, sobretot tenint en compte que es tracta d'una població que ha arribat des dels anys vuitanta —en el cas de la població nascuda al Marroc fins i tot abans— a Catalunya.

D'altra banda, també són interessants les diferències que es poden observar en el nivell de domini de la llengua parlada entre els que van manifestar que podien parlar català (figura 17). Només en el cas de la població nascuda a l'Europa dels Quinze i a la resta de països desenvolupats hi ha un nivell alt en la capacitat de comunicació oral. És en la població arribada més recentment a Catalunya, especialment de la resta d'Europa i de països asiàtics, on la dificultat per expressar-se en

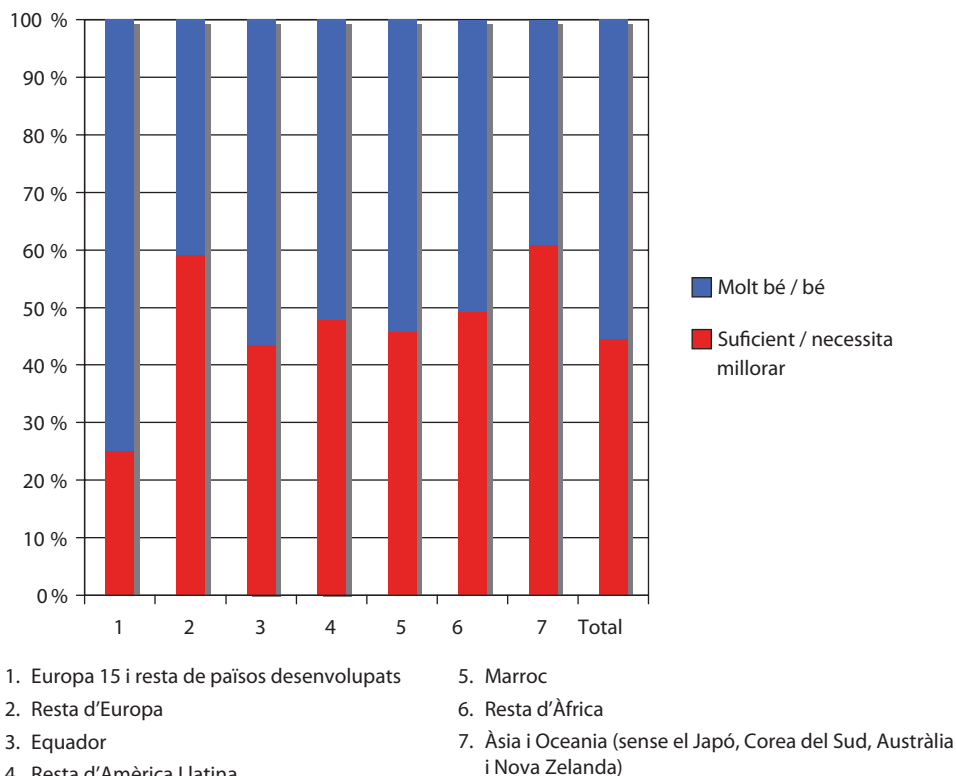

FIGURA 17. Autopercepció del nivell de la llengua catalana parlada segons el país o la regió de naixement.¹³

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

un català més o menys correcte és més clara. La població nascuda a l'Amèrica Llatina i als països africans presenta una posició intermèdia, amb una distribució força paritària entre els quatre grups.

En el cas de la llengua castellana, malgrat que el nivell de coneixement manifestat per la població és força més alt que en el cas del català, també s'observen diferències remarcables entre els grups. Òbviament, la població nascuda a l'Amèrica Llatina, però que no té el castellà com a llengua materna, manifesta un grau de coneixement i domini de la llengua en totes les seves facetes clarament superior

13. S'ha procedit a reagrupar les categories d'autopercepció del nivell de la llengua catalana a causa del baix nombre de persones entrevistades nascudes en alguns països o regions que van declarar que parlaven la llengua (Àsia i Oceania, la resta d'Àfrica, la resta d'Europa i l'Equador).

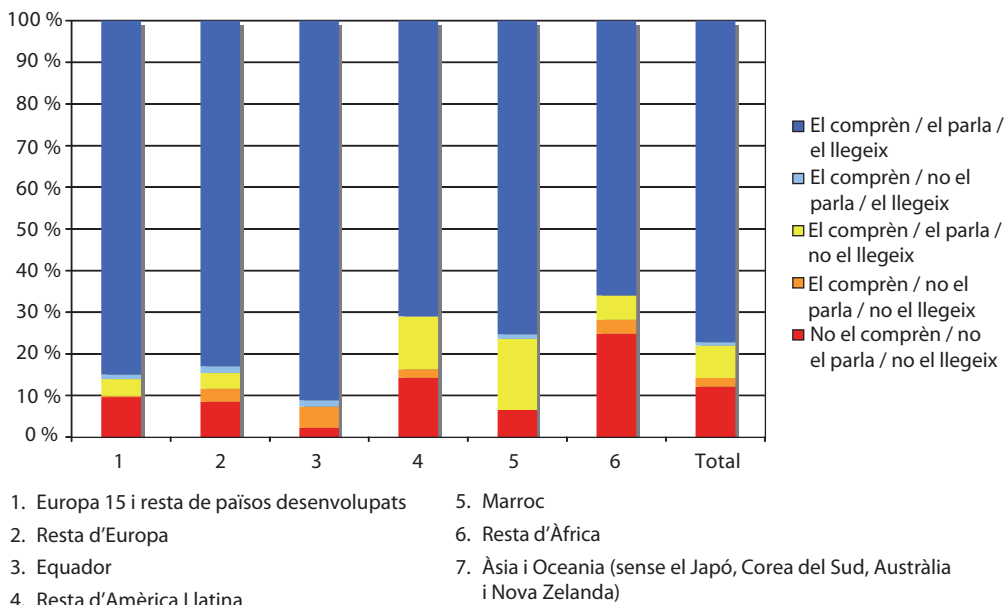

FIGURA 18. Nivell de coneixement del castellà —excloso els que declaren el castellà com a llengua materna— segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

(figura 18), com també ho fa quan se li demana específicament pel seu domini del castellà parlat (figura 19). En aquest cas, s'han agrupat els nascuts a l'Equador dins del grup «Nascut a l'Amèrica Llatina», ja que el nombre de persones que va declarar que el castellà no era la seva llengua materna era molt reduït i no tenia sentit mantenir-ho com a grup separat de la resta. Si ens atenim a les dades ponderades, prop de 28.120 persones nascudes a països de l'Amèrica Llatina i residents a Catalunya no tenen el castellà com a llengua materna. Tanmateix, es pot observar que els nivells de domini d'aquest idioma són alts i es detectarien especialment alguns problemes en la capacitat de lectura. Com en el cas del català, també destaca en aquest cas la població nascuda a Àsia/Oceania pel menor domini de la llengua castellana. Una quarta part de la població nascuda en aquests països no entén el castellà. A la resta de grups, els percentatges són molt inferiors, tot i que destaca, també en un sentit negatiu, la població nascuda al Marroc. Aquí, segurament hi deu tenir un gran pes el nombre de dones marroquines que desconeixen la llengua. La població nascuda a països africans (inclòs el Marroc) també presenta uns nivells d'analfabetisme en castellà relativament alts: és el grup dels que poden entendre i

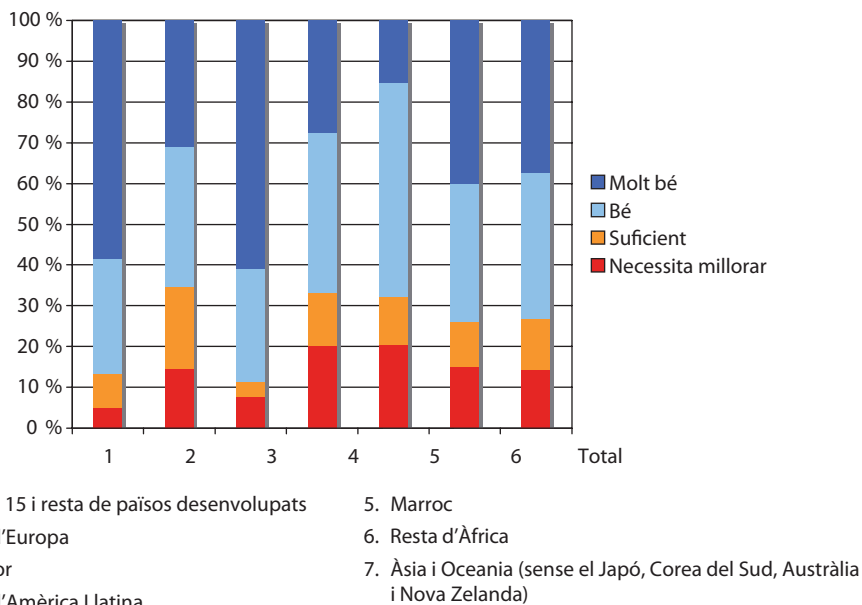

FIGURA 19. Autopercepció del nivell de la llengua castellana parlada segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

parlar la llengua però no llegir-la (i, per tant, escriure-la). Finalment, s'ha de destacar que la població nascuda a països de l'Europa no Quinze —fonamentalment països de l'est d'Europa— mostren un grau de coneixement del castellà similar a la població de l'Europa dels Quinze i altres països desenvolupats malgrat que en general han arribat més recentment a Catalunya/Espanya; una similitud de coneixement que no es detectava en el cas de la llengua catalana, on els percentatges són clarament diferents. Ara bé, si se'ls pregunta pel seu domini de la llengua parlada (figura 19) es mostren les diferències que implica més temps d'estada en el país, i un nombre més alt de persones declaren tenir un nivell de castellà que consideren només com a «Suficient» o que «Necessita millorar».

3.4. INCIDÈNCIA DEL CONTEXT FAMILIAR EN EL CONEIXEMENT DE LES LENGÜES

En l'anàlisi de les dades facilitades per l'ENI, hem volgut aprofundir en certs aspectes del coneixement de les llengües en relació amb el context familiar. La majoria de les preguntes de l'ENI s'adrecen a la persona entrevistada, però podem

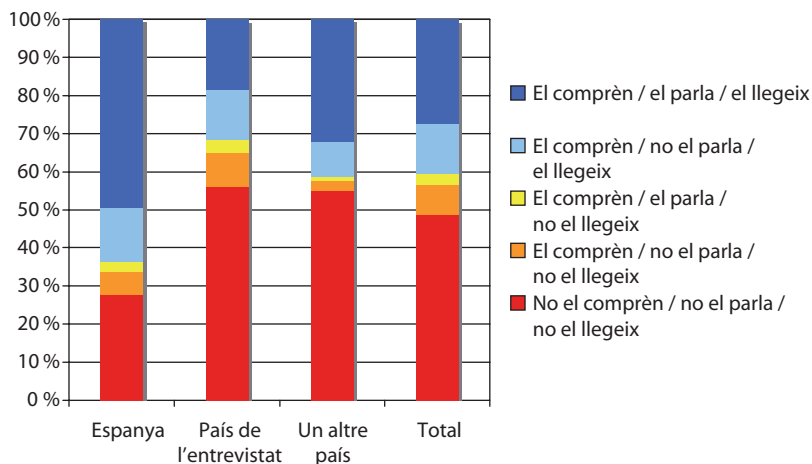

FIGURA 20. Nivell de coneixement del català segons el país de naixement del cònjuge.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

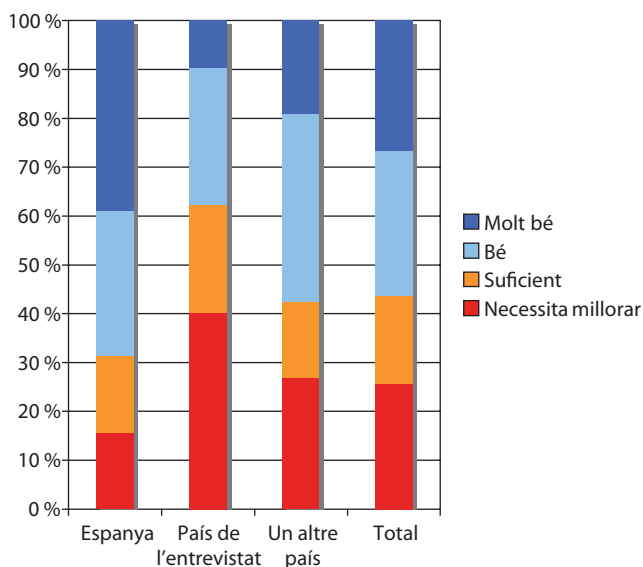

FIGURA 21. Autopercepció del nivell de català parlat segons el país de naixement del cònjuge.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

conèixer les característiques del seu grup familiar i/o de convivència a Catalunya. Creiem que diversos factors, com el fet que el cònjuge hagi nascut a Espanya/Catalunya o el fet de tenir tot el nucli familiar vivint a Catalunya, pot incentivar i, per tant, facilitar l'aprenentatge de les llengües i, en especial, del català. De manera que, en primer lloc, ens hem interrogat sobre el nivell de coneixement de la llengua catalana depenent del lloc de naixement de la parella (figura 20 i figura 21), malgrat que convé indicar que l'enquesta no ens permet determinar si la persona ha nascut a Catalunya, ja que les úniques unitats territorials que identifica l'ENI per a aquestes preguntes són els estats —Espanya o un altre país reconegut, que podria ser el mateix de naixement de l'entrevistat o un tercer país.

El fet de tenir un cònjuge nascut a Espanya —i en pràcticament tots els casos de nacionalitat espanyola— és un element clau que facilita el contacte amb la llengua i el coneixement d'aquesta tant en les diverses habilitats com en la capacitat de parlar-la amb correcció: és una relació esperada. Ara bé, és interessant apuntar que el fet de tenir una parella del mateix país que l'entrevistat sembla que planteja més problemes per a l'adquisició del català que si la parella ha nascut en un tercer país —és a dir, ni a Espanya ni al mateix país de la persona entrevistada. La capacitat i el grau de correcció a l'hora de parlar castellà també van en la mateixa direcció (figura 22). Aquí s'hauria d'analitzar amb més deteniment la possi-

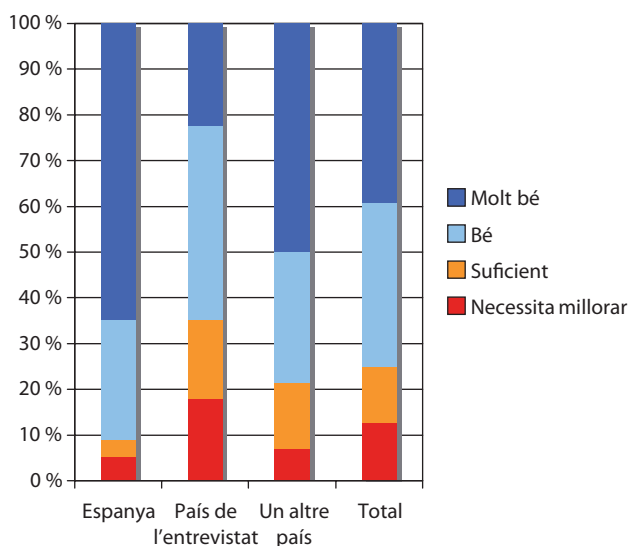

FIGURA 22. Autopercepció del nivell de castellà parlat segons el país de naixement del cònjuge.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

ble composició diferent en termes familiars de la població immigrada. Hi ha col·lectius amb una forta endogàmia interna —és el cas dels marroquins o llatinoamericans— i d'altres amb una presència més elevada de parelles nascudes en tercers països —el cas dels europeus i altres països desenvolupats. Aquesta composició diferent, que va lligada a qüestions relacionades amb el capital humà, la formació i el temps d'estada, pot incidir en aquesta composició. Finalment, hem de tenir en compte que el nombre de persones entrevistades que parlen català i que tenen una parella nascuda en un tercer país és reduït.

Si passem a estudiar el conjunt del nucli familiar i no només la parella, obtenim uns resultats que van en la mateixa direcció (figura 23 i figura 24). És a dir, les famílies en què els seus membres han nascut tots al mateix país tenen uns nivells de coneixement de les dues llengües inferiors respecte a les famílies amb una diversitat de llocs de naixement més àmplia. Com en apartats anteriors, estem filtrant les dades de manera que només tenim en compte els casos en els quals la persona contesta que català/castellà no és la seva llengua materna. En aquest cas, tot i que tenim la nacionalitat, hem preferit utilitzar el país de naixement. Creiem que el país de naixement és una millor aproximació a la llengua que es parla a la llar (tot i les excepcions) i, a més, evitem el problema de decidir en casos de més d'una nacionalitat. Els que viuen sols no els hem distingit perquè són relativament pocs i hem entès que la llar tampoc no és un espai on la persona entrevistada parli cas-

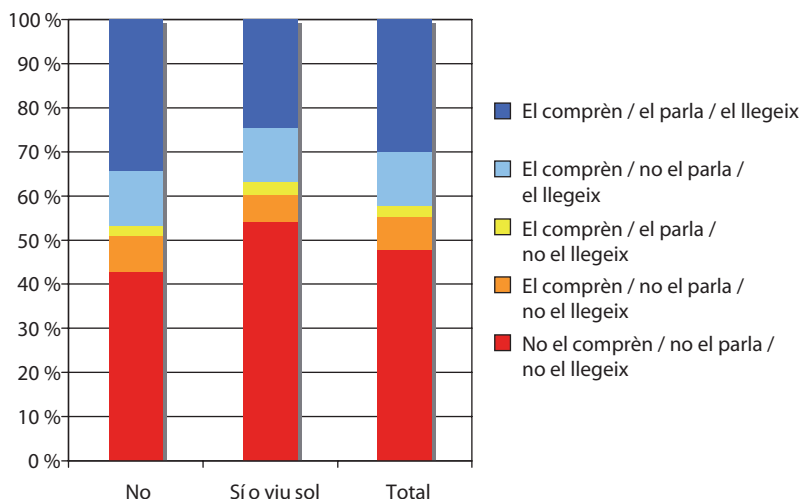

FIGURA 23. Nivell de coneixement del català segons si han nascut tots al mateix país o no.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

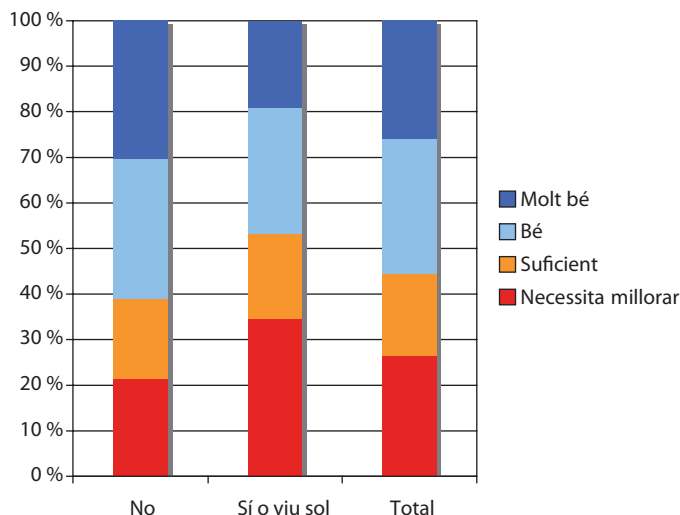

FIGURA 24. Autopercepció del nivell de la llengua catalana parlada segons si han nascut tots al mateix país o no.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

tellà/català. No cal dir que els que tenen fills nascuts a Espanya entrarien dins de la primera categoria («No tots han nascut al mateix país») i és molt probable que a la llar es parli la llengua dels pares. En qualsevol cas, aquesta informació és una aproximació a una qüestió complexa.

Per acabar, hem volgut saber com es relaciona el fet de tenir el que hem denominat la «família de creació», és a dir la parella i els fills, al país de naixement de la persona entrevistada o a Espanya. Pensem que en aquells casos en què tota la família de creació ja resideix a Espanya hi ha una voluntat de permanència en el país, d'assentar-se i d'inserir-se en la societat i, per tant, un incentiu més gran per aprendre la llengua o les llengües d'ús quotidià. També podríem considerar que són les famílies que fa més temps que són al país i possiblement gaudeixen d'una millor situació econòmica i jurídica —en el sentit de tenir la documentació necessària per residir-hi i potser, fins i tot, la nacionalitat espanyola— i tenen, consegüentment, un millor coneixement de la llengua. Les relacions causals, per tant, són complexes i s'han d'interpretar amb prudència. Els resultats van en la direcció de mostrar que són les famílies tots els membres de les quals ja es troben a Espanya les que tenen un coneixement més alt de català (poc perceptible) —o en tot cas aquelles famílies en què no tots els membres resideixen en el país de naixement de l'entrevistat, més significatiu que en el cas anterior— (figura 25 i figura 26).

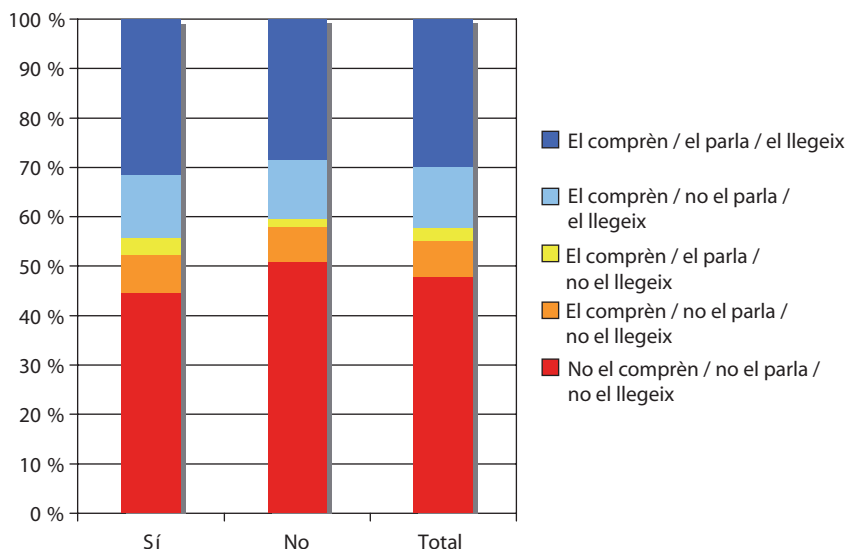

FIGURA 25. Nivell de coneixement del català segons si tota la família de creació viu a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

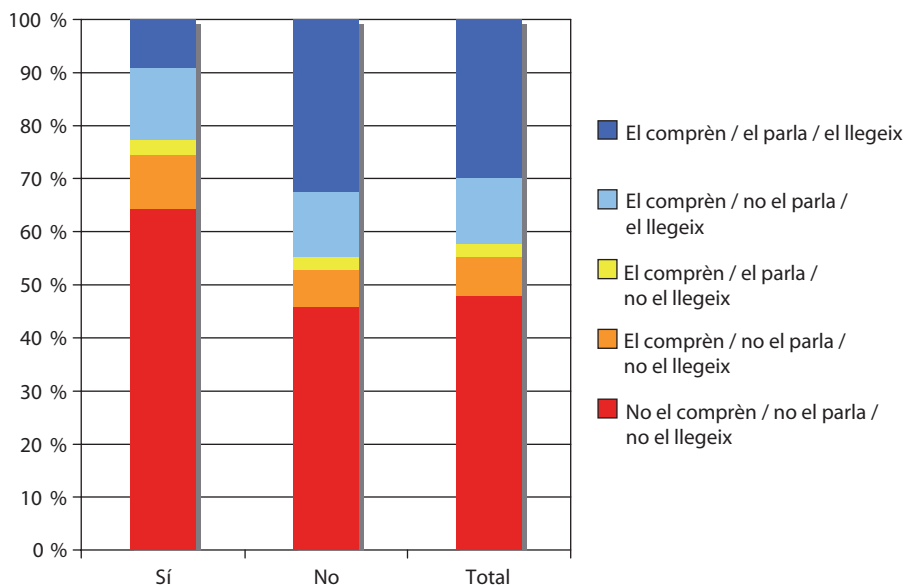

FIGURA 26. Nivell de coneixement del català segons si tota la família de creació viu en el país de naixement de l'entrevistat.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

És interessant apuntar que després de tota aquesta informació que s'ha analitzat apareixen diferències significatives entre el català i el castellà. En el cas del castellà, l'anàlisi de les dades no permet observar diferències significatives entre el grau de coneixement de l'idioma si la família de creació es troba a Espanya o en un altre país de naixement —no s'han adjuntat les taules/figures per no fer massa extens aquest informe.

3.5. INCIDÈNCIA DEL NIVELL D'ASSENTAMENT EN EL CONEIXEMENT DE LES LLENGÜES

Hem considerat pertinent reflexionar sobre la relació entre el coneixement de llengües, sobretot pel que fa al coneixement del català, i la voluntat de permanència de la població immigrada. L'ENI facilita alguna informació sobre diversos aspectes que, d'una manera a vegades indirecta, ens permet aproximar-nos a la voluntat d'establir-se en el país i a la voluntat de participar en la societat que rep aquestes persones. En aquest sentit, hem considerat els indicadors següents: els plans de futur, l'adquisició de la nacionalitat i la participació en organitzacions socials no orientades a estrangers.

En el primer cas, els plans de futur, es pregunta a la persona sobre «¿Cuáles son sus planes para los próximos cinco años?», en el sentit de si pensen tornar en aquest interval de temps al seu país d'origen, quedar-se a Espanya —la resposta no permet distingir Catalunya— o traslladar-se a un tercer país. Una gran majoria de les persones entrevistades a Catalunya va manifestar la seva idea de quedar-se a Espanya (77 %), només un 7,6 % va manifestar la seva idea de tornar al país d'origen i un 2 % la idea de traslladar-se a un altre país. El nombre de persones que no saben què respondre a aquesta pregunta és significatiu, un 13,6 %. Es pot dir que l'opció de viure a Espanya/Catalunya es àmpliament majoritària entre la població immigrada. I són precisament les persones que manifesten la seva voluntat de continuar vivint a Espanya durant els propers cinc anys les que presenten un coneixement més alt de la llengua catalana —malgrat que el percentatge dels que no arriben a entendre-la és superior— respecte a aquelles altres persones que manifesten la seva intenció de tornar al seu país de naixement. A la figura 27 només s'han representat les dues opcions *extremes*: coneixement alt del català i coneixement nul del català. En el cas de pensar en un trasllat a un altre país, els percentatges s'igualen, però en aquest cas el nombre de persones entrevistades és petit (només 37 casos) i pot estar afectat per l'aleatorietat estadística.

Si analitzem la relació entre la nacionalitat espanyola de la persona —en aquest cas diferenciant si és adquirida o de naixement— o si és estranger i el nivell de coneixement dels dos idiomes, trobem diferències en el sentit que hem expressat anteriorment. La comparació entre les persones amb nacionalitat espanyola ad-

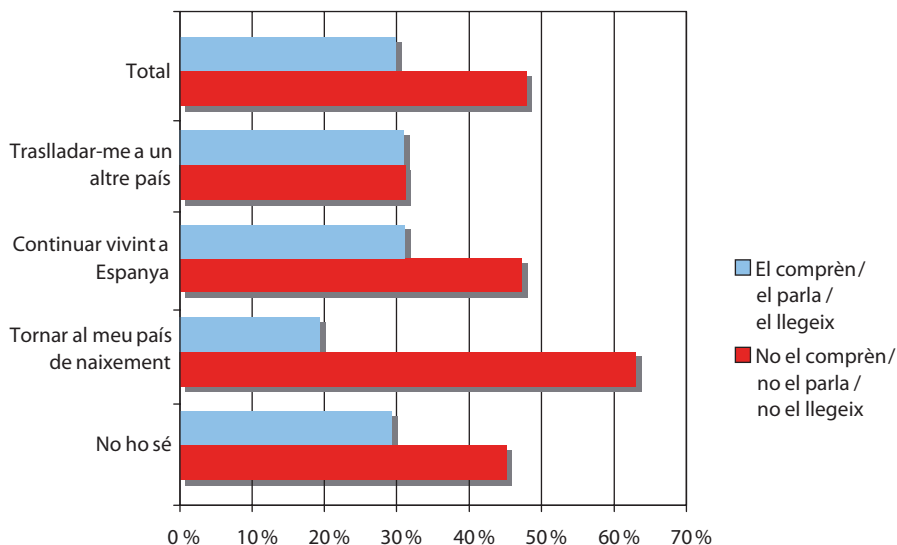

FIGURA 27. Nivell de coneixement de la llengua catalana segons els plans de futur.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

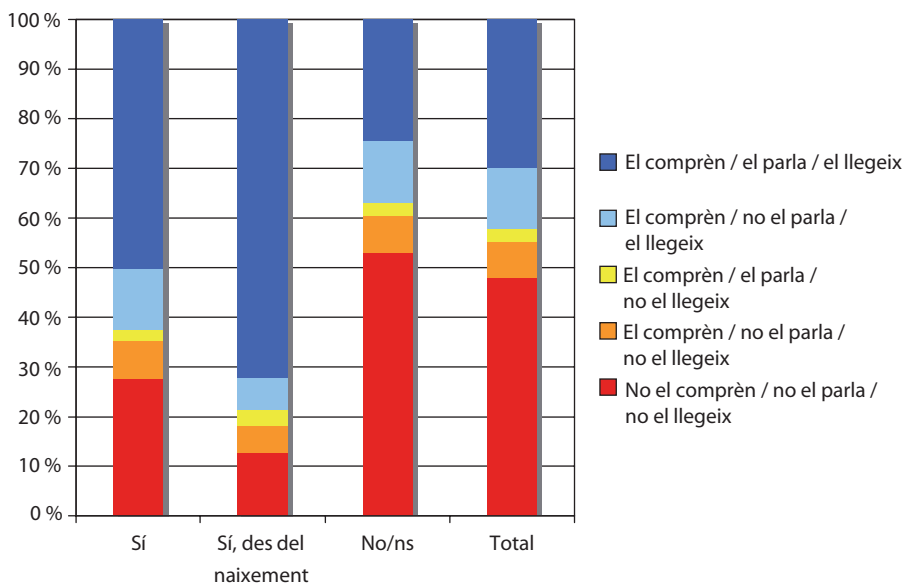

FIGURA 28. Nivell de coneixement de la llengua catalana segons si és té o no la nacionalitat espanyola.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

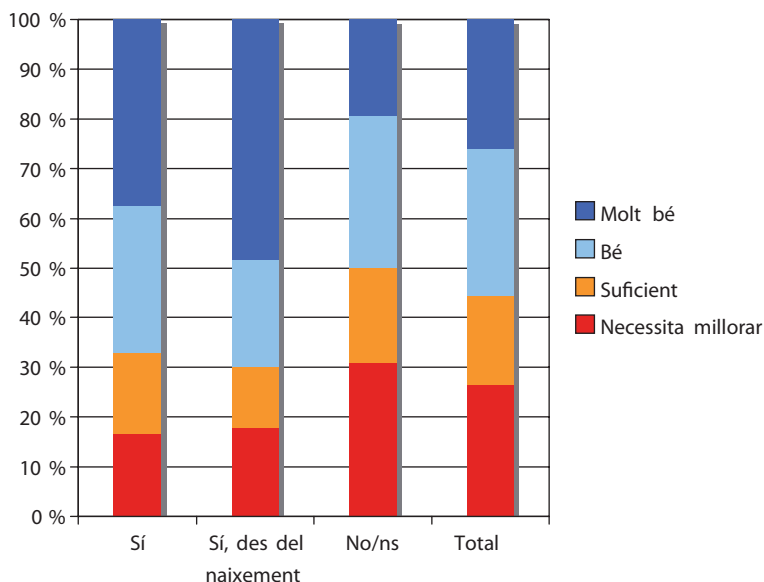

FIGURA 29. Autopercepció del nivell de domini de la llengua catalana parlada segons si es té o no nacionalitat espanyola.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

quirida o de naixement —en aquest cas no hem tingut en compte les que han declarat que el català era la seva llengua materna— i els estrangers presenta un contrast ben marcat. Es comprèn, es llegeix —segurament també s'escriu— i es parla català en un grau molt més alt en el cas de tenir la nacionalitat espanyola que si no es té. I el nivell de domini de la llengua parlada també és més alt. Les diferències, com mostren les figures 28 i 29, són clares. En aquest cas, com en d'altres que hem anat remarcant al llarg de tot aquest apartat sobre el coneixement de llengües, s'ha de tenir en compte l'efecte que produeix el temps d'estada, que condiciona tots els indicadors.

Finalment, hem considerat la participació en associacions com un factor indicatiu de la voluntat d'assentament en el país. L'ENI permet diferenciar entre la participació en associacions orientades específicament a estrangers, que poden ser d'ajuda i suport però que poden tenir un altre caire social (com són les associacions esportives, religioses, educatives i culturals), o altres grups de caràcter social; de la participació en associacions no específicament orientades a població estrangera, que poden tenir el caràcter social descrit abans (educatives, religioses, culturals, etc.) o poden també ser organitzacions polítiques, sindicals i veïnals o orga-

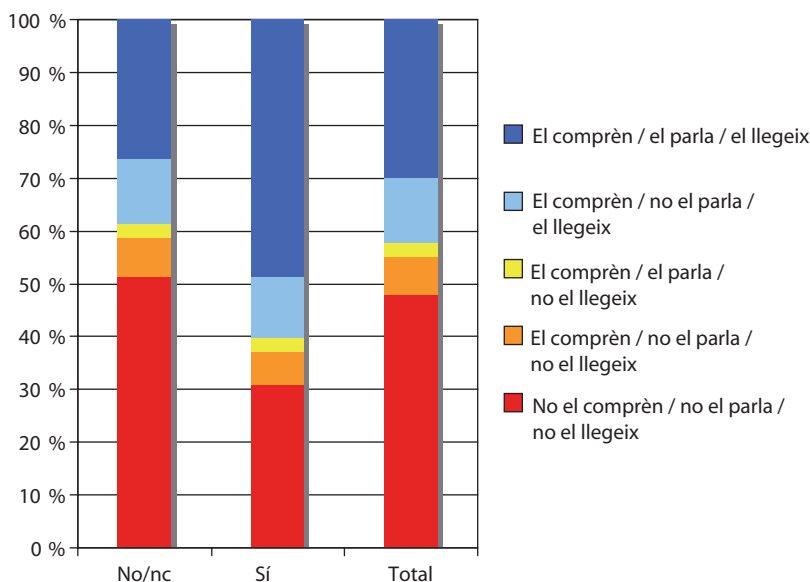

FIGURA 30. Nivell de coneixement del català segons participació en associacions no orientades a estrangers.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

nitzacions no governamentals. Hem considerat que són aquestes últimes associacions les que ens poden indicar amb més claredat la voluntat de participació de la persona en la societat en què viu, ja que són organitzacions obertes a tothom, no focalitzades en un grup o, moltes vegades, una nacionalitat determinada. Malgrat tot, la integració no necessàriament és contradictòria amb la participació en associacions orientades a estrangers. La persona pot indicar no només si participa en associacions sinó també indicar-ne el tipus. Tanmateix, a continuació hem considerat les respostes positives —en el sentit de participar en alguna organització— en un mateix grup sense considerar el tipus d'organització. Del conjunt de persones que no tenen el català com a llengua materna, la gran majoria va declarar que no participava en aquest tipus d'associacions (84 %) i només un 16 % sí que ho feia. Un domini major del català està relacionat amb una participació més gran en aquestes organitzacions socials (figura 30). Segurament estem davant d'una relació de causa i efecte circular, ja que el fet de tenir més coneixement de la llengua pot incentivar la participació i a la vegada la participació en organitzacions no orientades a estrangers i, per tant, el contacte amb un ampli espectre de persones implicades, segurament, ajuda la persona a millorar les seves habilitats lingüístiques.

Després d'analitzar amb detall els resultats de l'ENI sobre el coneixement de la llengua castellana i catalana, sembla que, en el cas del castellà, hi ha una certa «obligació», una necessitat de conèixer l'idioma. És la llengua de comunicació en tot el territori espanyol i en la qual la persona es pot comunicar habitualment tant en la vida quotidiana com professional a Catalunya. El català potser no té aquesta consideració de llengua que s'ha de conèixer i parlar —malgrat que òbviamment sigui un requisit en algunes feines— sinó que necessita més voluntat de la persona. Per part de la població catalanoparlant, també hem de tenir en compte la tendència estesa de parlar en castellà a tota persona que es considera «de fora», sense ni intentar saber si entén el català. Això fa que l'esforç que es demana encara sigui més gran o compliqui encara més la possibilitat de tenir contacte amb la llengua i utilitzar-la. S'aprèn i s'usa el català segurament quan l'opció per viure en el país ja s'ha pres de manera més clara i s'entén que el seu ús ajuda a la inserció social i a la comunicació amb la resta de persones, així com en el desenvolupament de les activitats quotidianes.

4. Les trajectòries migratòries

En aquest apartat, examinarem el grau de complexitat de les trajectòries migratòries i el relacionarem amb algunes característiques de la població d'estudi i amb alguns aspectes de la seva xarxa familiar. Segons els factors explicatius que hem analitzat, ens centrarem en un tipus d'àmbit territorial o un altre, fent èmfasi, sobretot, en si la persona ha viscut en més de dos països o en més d'un municipi un cop ja ha arribat a Espanya.

A l'hora d'interpretar els resultats sobre mobilitat dins del territori espanyol, s'ha de tenir en compte que les xifres tendeixen a subestimar aquesta mobilitat, ja que, d'una banda, la població més mòbil és la més difícil de localitzar i, per tant, la més difícil d'entrevistar (amb la qual cosa els més assentats estaran sobrerrepresentats) i, de l'altra, la persona pot oblidar o ignorar llocs per on ha passat (no hi ha viscut molt de temps, records negatius, no té gaire importància en la seva trajectòria vital, etc.).

Finalment, malgrat que no s'expliciti contínuament, farem referència en general a la població nascuda a l'estranger, resident a Catalunya (tot i que en ocasions compararem els resultats amb la mostra total per a Espanya) i de 16 anys i més. Quan les dades ho facin possible, ens concentrarem en el context català, però sovint haurem d'ampliar al marc estatal.

4.1. LES TRAJECTÒRIES MIGRATÒRIES: LA SIMPLICITAT GENERAL DELS ITINERARIS

A la figura 31 observem els diferents percentatges de la població d'estudi que ha residit en més d'una de les unitats territorials considerades. Trobem que hi ha més immigrants a Catalunya que han viscut en un país diferent del de naixement i d'Espanya (13,6 %) que immigrants que han viscut a una altra comunitat autònoma (10,5 %), resultat que no coincideix amb el conjunt d'Espanya (probablement pel

pes que les regions uniprovincials o amb poques províncies tenen a l'Estat). Com era d'esperar, si descendim d'escala, la mobilitat experimentada com a mínim un cop es fa més freqüent (figura 31). El 15,2 % de les persones que resideixen a Catalunya (valor una mica més alt per al conjunt estatal) ha viscut en més d'una província des que va immigrar a Espanya, i un 37 %, a més d'un municipi. Tot i que aquí no incloem les diferents combinacions d'itineraris que es presenten, assenyalen que la gran majoria de la mobilitat interprovincial es produeix a l'interior de Catalunya (90 %) i, conseqüentment, la majoria de la mobilitat intermunicipal, també.

Els itineraris dels que han passat per més d'una comunitat autònoma són força diversos i, de vegades, suposen una trajectòria circular o amb estades repetides a determinades destinacions. Tant és així, que les proporcions de les opcions més freqüents són, fins i tot, bastant discretes, cas dels que han fet Andalusia → Catalunya, amb un 2,2 % del total (o un 20,9 % dels que han residit a una altra comunitat autònoma), Madrid → Catalunya, amb un 1,7 % (15,9 % respectivament) i País Valencià → Catalunya, amb un 1,2 % (11,3 % respectivament). La resta de combinacions no superen l'1 % del total de recorreguts de la població immigrada que resideix a Catalunya.

Lligat amb això, ens podríem preguntar com funcionen els fluxos en l'altre sentit. L'itinerari Catalunya → Andalusia l'ha seguit, aproximadament, un 1 % de la població d'estudi resident a Andalusia (un 6,7 % dels que han viscut a més d'una comunitat autònoma). Per la seva banda, Catalunya → Madrid l'ha fet un 0,9 % de la població que actualment viu a Madrid (un 8,8 % dels que han residit a una

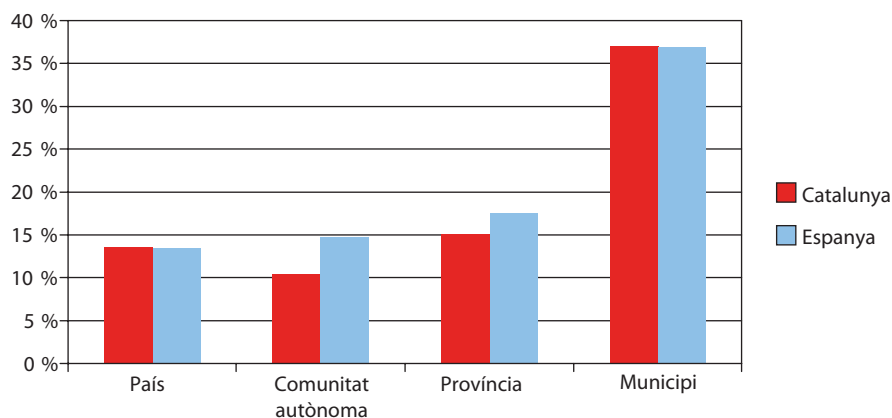

FIGURA 31. Percentatge de població resident a Catalunya i a Espanya que ha viscut en més d'un/una...

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

altra comunitat autònoma). Finalment, en el cas valencià trobem que Catalunya → País Valencià ha estat experimentat per un 1,5 % del total i un 8,6 % dels que han viscut fora del País Valencià. En definitiva, la importància d'aquestes comunitats no ha estat la mateixa segons s'examinin com a origen o com a destinació amb relació a Catalunya i les dades apunten al fet que, malgrat la varietat general, els fluxos estan més concentrats en uns itineraris determinats quan la comunitat autònoma de residència en el moment de l'entrevista és Catalunya.

D'altra banda, ens qüestionem quan (si tenim en compte totes les trajectòries, no només aquestes tres més freqüents) Catalunya constitueix porta d'entrada i quan es tracta d'última destinació regional a Espanya, si el primer lloc de residència ha estat a una altra comunitat autònoma. No és exactament el mateix que hem comentat en paràgrafs precedents sobre el fet d'haver viscut a una regió diferent (pot passar que una persona visqui a la mateixa comunitat autònoma d'entrada, tot i que en algun període hagi residit en una altra) però els resultats òbviament són concordants i, tant ara com abans, trobem que la població immigrada a Catalunya en una proporció superior va tenir, com a primera comunitat autònoma de residència, la mateixa que en el moment de l'entrevista (figura 32). D'alguna manera, es podria afirmar que ha retingut relativament més la població arribada des de l'exterior que el conjunt d'Espanya.

La figura següent mostra els valors de la distribució per comunitats autònomes d'aquest 9 % que va tenir, com a primera comunitat autònoma, una que no fos Catalunya (figura 33). Després de les que s'han esmentat abans, Aragó, la resta de la franja mediterrània (sobretot Múrcia) i l'àrea cantàbrica comparteixen percentatges molt propers. Les que menys fluxos interns han enviat a Catalunya (quan se les ha considerat com a primer lloc de destinació a Espanya) han estat Ceuta i

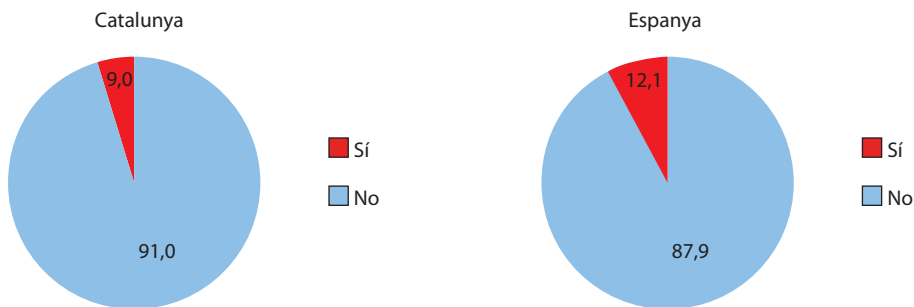

FIGURA 32. Comunitat autònoma d'entrada diferent de la de residència. Total de població immigrada resident a Catalunya i total de població immigrada resident a Espanya, 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Melilla, Castella-la Manxa i Extremadura. De fet, si passem al detall provincial, fora de Catalunya són Madrid, seguida d'Almeria, València, Castelló, Saragossa i Múrcia (dades no representades a la il·lustració) les que adquireixen un cert protagonisme com a primeres províncies de residència. A Andalusia, per exemple, províncies com Sevilla o Còrdova pràcticament no actuen com a emissores de població nascuda a l'estranger cap a Catalunya. Catalunya, que, en canvi, és la primera comunitat autònoma de residència d'un 1,6 % del total de població immigrada que viu a la resta de l'Estat, i un 12,3 % dels que viuen a una comunitat autònoma diferent de la primera on van residir, superada àmpliament per Madrid (26,3 %) i més a prop per Andalusia (14,6 %).

De fet, a la mateixa figura 33 observem aquesta distribució des de l'altre angle. La rellevància de Catalunya com a primera comunitat autònoma de residència és més destacada en general a les altres comunitats autònomes que a la inversa i, només a Andalusia i Madrid, les proporcions de Catalunya com a (primera) emissora són inferiors que com a receptora d'aquestes dues «portes d'entrada».

Pel que fa a les trajectòries internacionals, els tercers països de residència més repetits es troben, principalment, a l'Europa dels Quinze i a determinades desti-

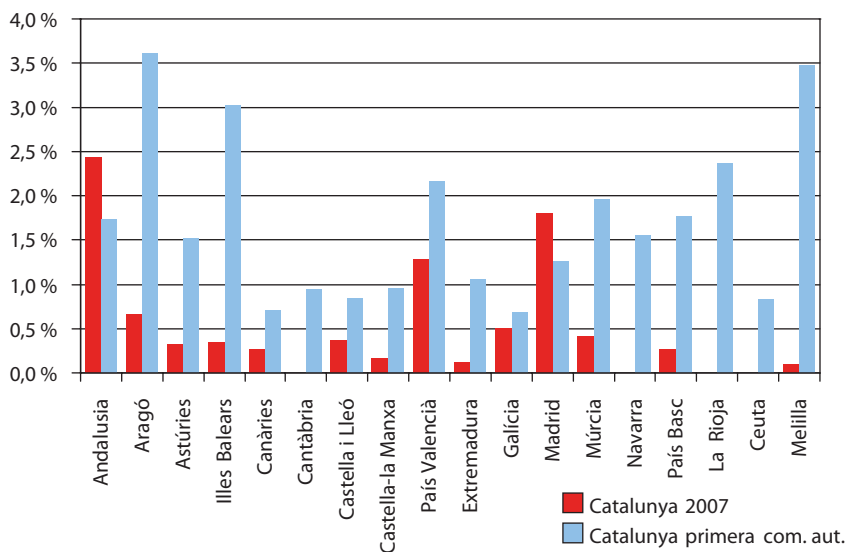

FIGURA 33. Primera comunitat autònoma de residència de la població immigrada a Catalunya (exclosa la mateixa Catalunya) i pes de Catalunya com a primera comunitat autònoma a la resta de comunitats autònomes, 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

nacions americanes (taula 8). A França ha viscut el 2,5 % de la població nascuda a l'estranger (excepte de la població nascuda a la mateixa França) que resideix a Catalunya, xifra que si ens limitem als que han emigrat prèviament com a mínim a un tercer país s'eleva fins a aproximadament un 19 %. Els països receptors més importants en les èpoques més recents continuen a la llista (Alemanya, Itàlia i el Regne Unit). També és interessant subratllar la situació dels Estats Units, que agrupa prop del 9 % dels que han viscut a més de dos països. Altres llocs del continent, com l'Argentina, Mèxic o Veneçuela, han constituït destinacions intermèdies d'interès per a persones nascudes principalment a altres països de l'Amèrica Llatina.

Ens podem demanar, també, per altres possibilitats no estudiades necessàriament en la categoria dels que han viscut en més de dos països (el 13,6 % que comentàvem a la figura 31). D'aquesta manera, una persona pot haver alternat estades no vacacionals entre el seu país de naixement i el de residència actual però, com mostren les xifres, aquesta és una situació d'excepcionalitat (3,7 % de la població immigrada a Catalunya, un punt més per al total a Espanya, figura 34) que podria estar més lligada a la mobilitat en determinats sectors laborals (per exemple, empreses que envien treballadors de manera temporal a l'estranger) o mobilitat per estudis (estades de formació a l'estranger).

TAULA 8
Principals països de residència diferents d'Espanya i del de naixement, 2007

<i>País</i>	<i>Total</i>	<i>% sobre total població immigrada</i>	<i>% sobre total població immigrada que ha viscut a un tercer país</i>
França	23.293	2,5	18,6
Alemanya	20.146	2,2	16,1
Itàlia	16.877	1,8	13,5
Regne Unit	16.651	1,8	13,3
Estats Units d'Amèrica	11.218	1,2	8,9
Argentina	8.741	0,9	7,0
Mèxic	5.903	0,6	4,7
Veneçuela	5.240	0,6	4,2
Grècia	4.962	0,5	4,0
Països Baixos	4.824	0,5	3,8
Portugal	4.168	0,5	3,3

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

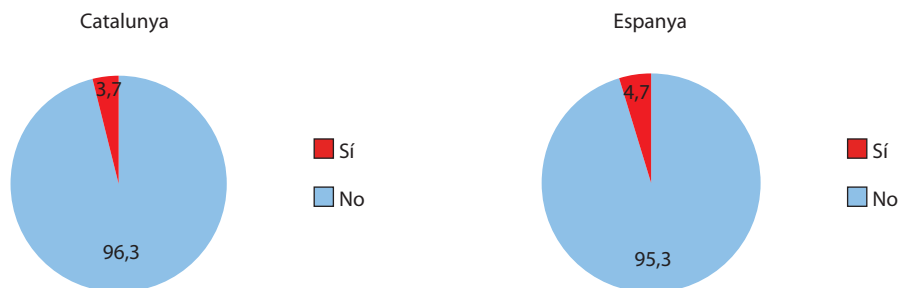

FIGURA 34. Pas repetit pel país de naixement. Total de població immigrada resident a Catalunya i total de població immigrada resident a Espanya, 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

El pas repetit per Espanya (per exemple, una persona que ha viscut al país de naixement, després a Espanya, més endavant a un tercer país i, finalment, a Espanya) és encara més reduït i ha afectat menys d'un 2 % en el cas català (figura 35). Hem de tenir en compte que no totes les persones jubilades que resideixen a Catalunya i que *a priori* podríem englobar en aquestes xifres (pas repetit pel país de naixement i/o Espanya), que passen uns mesos aquí i altres mesos allà, estaran incloses en aquestes proporcions tan discretes, ja que el mínim establert a l'enquesta per considerar qualsevol país com a país de residència és de tres mesos i el temps que aquests individus passen al seu país d'origen pot ser que sovint no sobrepassi aquest temps o que el considerin com vacances.

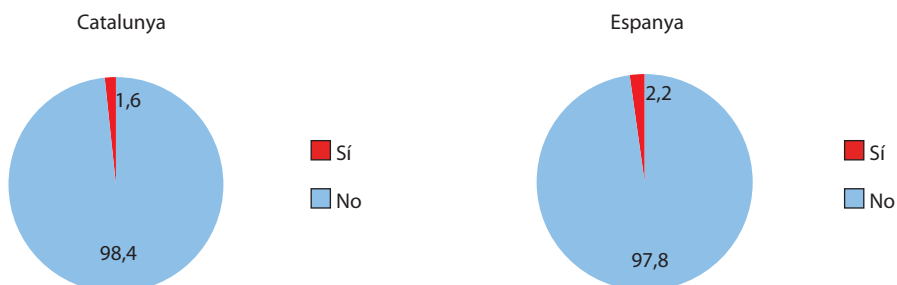

FIGURA 35. Pas repetit per Espanya Total de població immigrada resident a Catalunya i total de població immigrada resident a Espanya, 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI. Dades ponderades.

Després d'aquesta primera visió de dades generals sobre itineraris i mobilitat, ens centrem a estudiar si els comportaments migratoris varien, en el sentit de les trajectòries efectuades, d'acord amb atributs com el sexe, l'edat o el lloc de naixement. Per tal de no allargar en excés aquest capítol, focalitzarem l'atenció en les migracions que impliquen més i menys distància (en teoria), és a dir, migració des del país de naixement (si la persona ha viscut a dos països o més), i migració intermunicipal a Espanya (si la persona només ha viscut —un cop arribada a Espanya— al municipi on resideix al moment de l'entrevista o a més municipis).

4.2. TRAJECTÒRIES MIGRATÒRIES DIRECTES O INDIRECTES I CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALS DE LES PERSONES IMMIGRADES

El sexe no és una característica de la persona que tingui un efecte substancial sobre el fet d'haver seguit un itinerari més complex o menys, tot i que les discretes diferències assenyalen més inclinació de les dones a experimentar una trajectòria directa, diferències que disminueixen a mesura que reduïm les dimensions de les unitats territorials que hem considerat (figura 36). Malgrat la tendència a la feminització dels moviments migratoris, elles encara estan més condicionades per la cura de fills i familiars, mentre que ells disposen més sovint de més marge de mobilitat. Més endavant estudiarem si, un cop tingut en compte el lloc de naixement, aquest comportament varia segons l'origen.

Quan comparem les dades segons l'origen geogràfic, tampoc no trobem disparitats molt marcades (figura 37). Els equatorians i els marroquins són els que

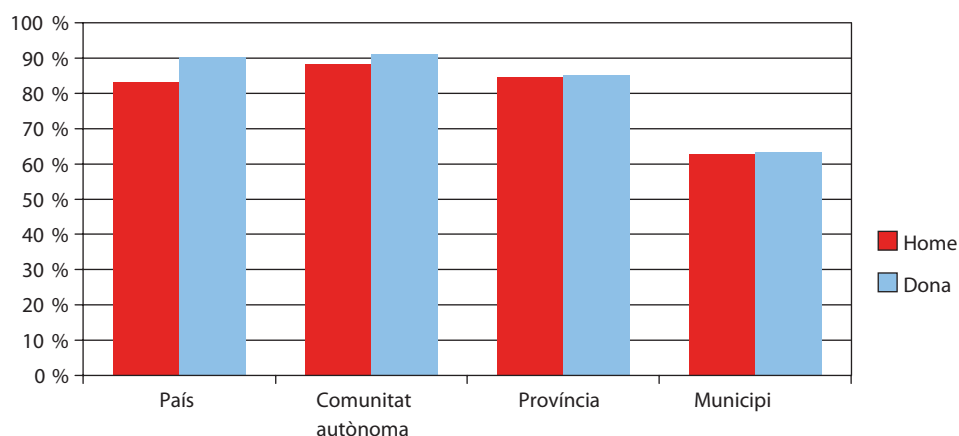
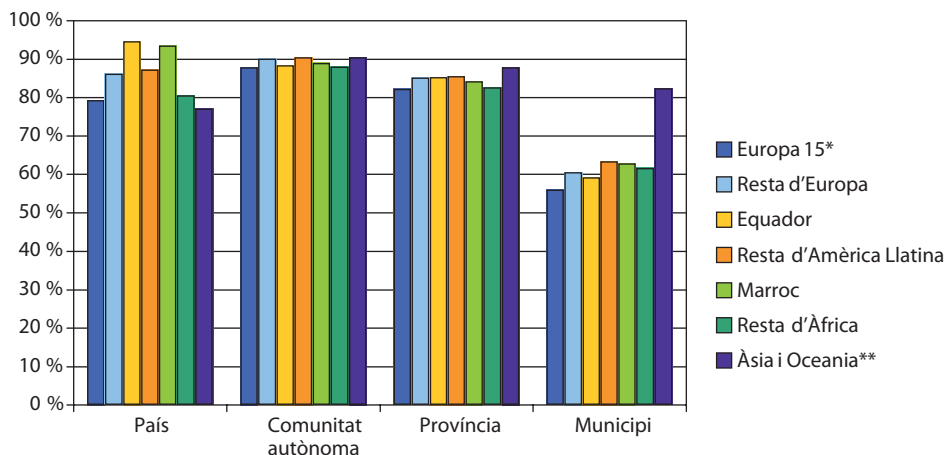

FIGURA 36. Només ha residit en un/una..., per sexe de la persona entrevistada.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

* Europa 15, EEE (Islàndia, Liechtenstein, Noruega), Suïssa, els Estats Units, el Canadà, el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

** Excepte el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

FIGURA 37. Només ha residit en un/una..., segons el país o la regió de naixement de la persona entrevistada.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

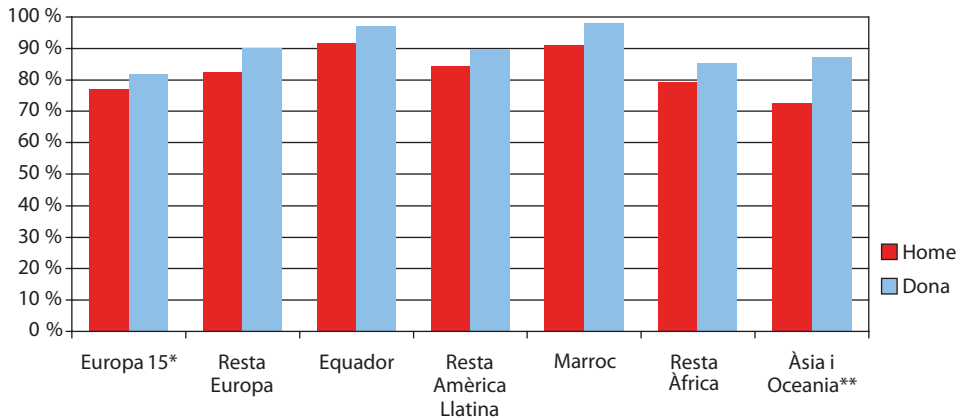
més freqüentment han residit al país de naixement i a Espanya (94,7 % i 93,6 %, respectivament), sense passos intermedis per altres estats. Entre la resta, sobresurten els asiàtics amb el percentatge més alt dels que han residit, com a mínim, a un tercer país (prop del 23 %), seguits dels països desenvolupats i del africans no marroquins. En aquest cas, la mostra amb la qual treballem no permet fer un desglossament més detallat que aclareixi quins són aquests països segons el lloc de naixement, però estudis anteriors (Miguel Luken *et al.*, 2009) per al total de la mostra de l'ENI indiquen que, en general, aquests altres llocs de residència han estat a l'Europa dels Quinze. Les excepcions més notòries corresponen als peruans i bolivians, per als quals la importància d'altres destinacions llatinoamericanes és la més alta; i els colombians i la resta de llatinoamericans, per als quals, de la mateixa manera que en els col·lectius anteriors, altres indrets del subcontinent (com l'Argentina o Mèxic), i fins i tot els Estats Units, han estat rellevants. Pel que fa als altres orígens, darrere d'Europa com a lloc intermedi de residència més destacat, generalment també assoleixen certa transcendència països del mateix continent de naixement, cosa que suggereix establiments que es podrien considerar de pas.

L'única regió de naixement que varia significativament la seva pauta quan modifiquem la unitat territorial d'anàlisi és la d'Àsia i Oceania. Les persones amb

aquesta procedència són les que amb menys freqüència han canviat de municipi de residència un cop a Espanya, amb la conseqüència lògica que també són els que menys sovint han viscut a una altra província o comunitat autònoma. Els immigrants nascuts als països econòmicament més desenvolupats continuen sent els més mòbils quan acotem els àmbits territorials, tot i que amb diferències molt lleugeres en comparació amb les resta de categories.

Quan creuem sexe per lloc de naixement, la superioritat numèrica dels homes que han viscut en més de dos països es manté per a tots els grups pel que fa a la trajectòria internacional directa, però les diferències no són les mateixes (figura 38). Les dones marroquines que han viscut només al Marroc i a Espanya arriben gairebé al 100 % (98,1 %), amb un salt de set punts respecte als homes del mateix origen. La diferència és una mica més acusada en el cas de les persones nascudes a l'est d'Europa, tot i que els valors per a ells i elles es queden per sota dels nascuts al Marroc. A l'extrem oposat es localitzen els que provenen dels països de l'Europa occidental i de la resta de països més rics, per als quals les diferències de sexe no són gaire perceptibles i la distància entre els uns i les altres no supera els cinc punts.

Malgrat la cautela amb la qual hem d'interpretar els resultats pel nombre reduït de casos a la mostra quan creuem més de dues variables, és interessant notar el canvi en les pautes que sorgeixen quan fem servir, com a marc territorial, el municipi (figura 39). El desnivell més important es produeix, ara, per al col·lectiu

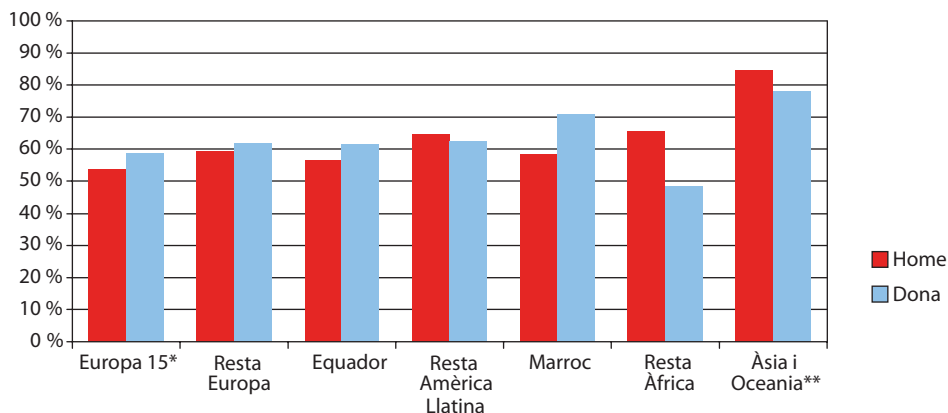

* Europa 15, EEE (Islàndia, Liechtenstein, Noruega), Suïssa, els Estats Units, el Canadà, el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

** Excepte el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

FIGURA 38. Només ha viscut al país de naixement i a Espanya, per sexe i lloc de naixement. Població immigrada resident a Catalunya, 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

* Europa 15, EEE (Islàndia, Liechtenstein, Noruega), Suïssa, els Estats Units, el Canadà, el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

** Excepte el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

FIGURA 39. Només ha viscut a un municipi a Espanya, per sexe i lloc de naixement. Població immigrada resident a Catalunya, 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

nascut a l'Àfrica, amb excepció del Marroc i, a més, en sentit oposat al que hem observat fins ara, ja que són elles les que més freqüentment han residit en més d'un municipi. Un resultat semblant, tot i que menys notable, s'obté per a les asiàtiques i llatinoamericanes no equatorianes. A l'altra banda tornem a comprovar que les dones marroquines són les que han experimentat itineraris més directes, a una distància significativa dels homes. Per a aquest origen, normalment són ells els que immigren primer i és molt possible que la seva mobilitat interior es produeixi quan encara no s'ha consolidat el procés de reagrupament, si presumim que aquest s'inicia quan la persona ja està més assentada.

L'edat actua com a element explicatiu quan comparem el grup inferior, de 16 a 24 anys, amb la resta, si la unitat territorial examinada és més gran que el municipi (figura 40). És a dir, la proporció dels que han residit únicament a una província, comunitat autònoma o país és invariablement superior (i amb valors molt semblants) entre els més joves que entre els que superen els 24 anys. Es poden esgrimir dues raons principals: d'una banda, en aquesta categoria (donada la cronologia dels fluxos des de l'estranger més intensos cap a Catalunya) s'inclouran les persones més joves que hagin vingut a través d'un procés de reagrupament iniciat per algun dels progenitors, amb la qual cosa es pressuposa una certa estabilitat familiar que actuaria en contra d'una nova emigració (interna o externa); de l'altra, aquests més joves serien els que, en general, fa menys temps que resideixen a Es-

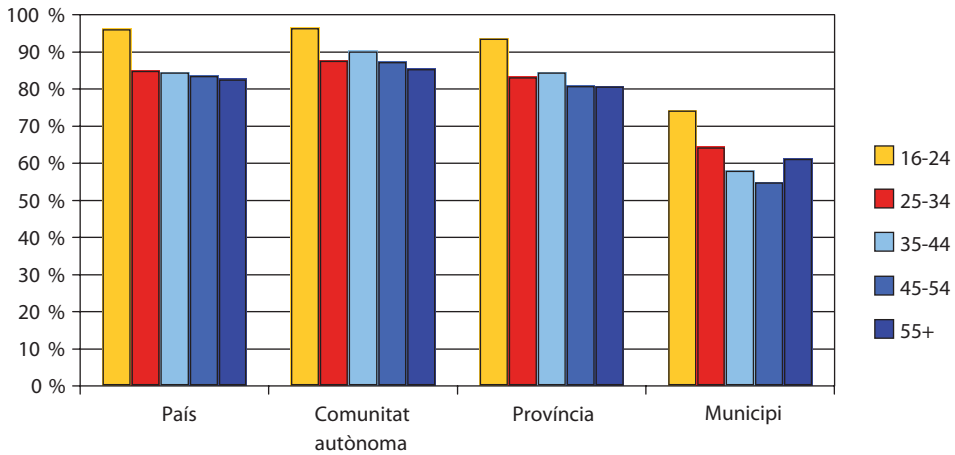

FIGURA 40. Només ha residit en un/una..., per grup d'edat de la persona entrevistada. Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

panya, la qual cosa lògicament incidiria en el nombre d'emigracions experimentades. Com més anys, més altes són les probabilitats d'haver canviat en algun moment d'unitat administrativa.

Si observem el que succeeix a escala municipal, la relació entre categories varia en comparació amb les altres. Els percentatges baixen de manera regular per als primers cinc grups, mentre que s'observa un discret repunt (la proporció més alta és la dels que només han viscut a un lloc) entre els de més edat que fa preguntar-nos si és resultat d'una conjuntura més favorable dels que van arribar fa més temps o si és conseqüència de processos de reagrupament familiar en què hi ha implicats pares grans.

El nivell d'estudis, tal com ha passat amb les variables que hem analitzat anteriorment, només és il·lustratiu quan ens centrem en els extrems: país i municipi (figura 41). La proporció de trajectòria internacional directa decreix a mesura que augmenta el nivell acadèmic, com més alt és, més ho és la representació dels que han viscut com a mínim en tres països. En canvi, en la mobilitat intermunicipal, els de formació intermèdia compten amb el percentatge més baix de persones que només han residit a un municipi, mentre que, en aquest cas, el comportament dels universitaris no varia pràcticament del d'aquests amb estudis secundaris.

Fins ara, hem comprovat que les variables demogràfiques considerades no són gaire determinants a l'hora d'entendre els tipus d'itineraris seguits per la població d'estudi. A continuació, busquem altres elements que puguin ajudar a la compren-

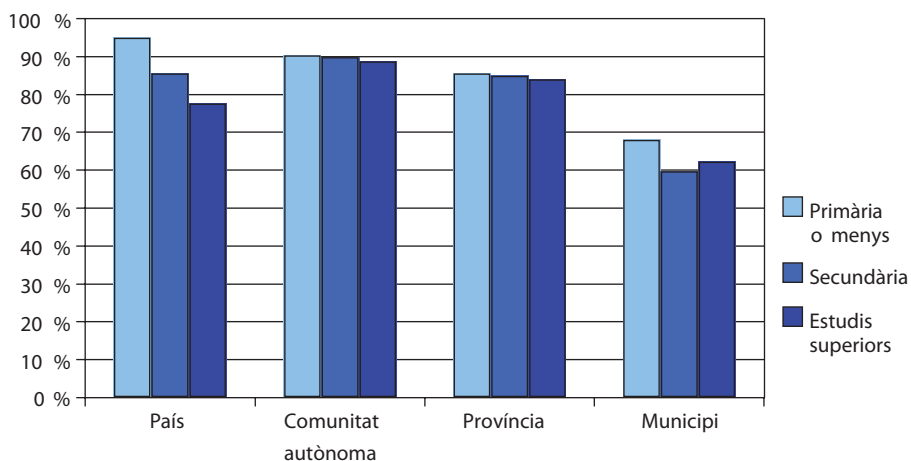

FIGURA 41. Només ha residit en un/una..., per nivell d'estudis de la persona entrevistada. Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

sió del fenomen analitzat. El temps de residència a Espanya, o dit d'una altra manera, el moment d'arribada, influirà sobre la probabilitat d'haver residit en més d'un municipi, província o comunitat autònoma de l'Estat. Com més temps hagi transcorregut des del moment de la immigració, més altes seran les possibilitats que l'individu hagi canviat de residència, ja sigui per qüestions laborals, d'estudis, associades al mercat de l'habitatge, etc., i hagi traspassat alguna frontera administrativa. La figura 42 il·lustra clarament aquesta relació, que es fa lògicament més palesa quan ens centrem en l'àmbit municipal. Els últims que han arribat pràcticament no han tingut opció de moure's (encara més si tenim en compte que el marc mostral correspon a l'últim Padró d'Habitants disponible abans de la realització del treball de camp) i malgrat que els primers anys comprenen un període d'adaptació que pot implicar una alta mobilitat interior fins que no es troba un lloc d'ubicació més definitiu (alguns d'aquests, a més, es poden haver perdut a la mostra precisament per això), el 91 % dels que van venir entre 2005 i 2007 únicament han residit a un municipi, i el 97,4 % no han sortit de Catalunya. Aquests percentatges contrasten fortament amb el fet que una de cada dues persones arribades abans de 1996 hagi fet, com a mínim, un canvi de municipi i el 18 % aproximadament hagi residit a una altra comunitat autònoma.

De tota manera, la regularitat en la relació que s'aprecia a escala municipal no és exactament la mateixa quan ens referim a la província o a la comunitat autònoma. Així, les persones arribades entre 1986 i 1995 van traspassar menys sovint els límits provin-

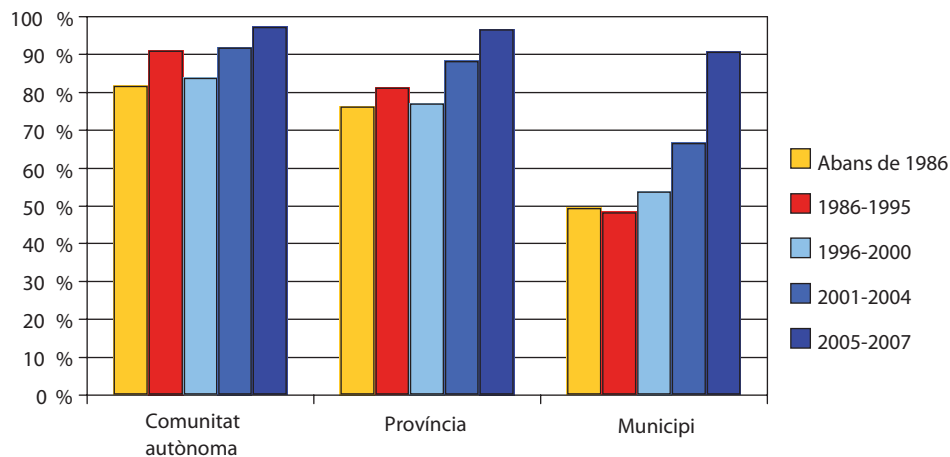

FIGURA 42. Només ha residit en un/una..., segons període d'arribada a Espanya. Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

cials i autonòmics que les que van arribar entre 1996 i 2000, període, aquest últim, de fort creixement en els fluxos d'entrada al país. És possible que la conjuntura d'uns moments i uns altres hagi afavorit o, al contrari, dificultat més assentament de la població.

Finalment, observem la relació entre primera ocupació a Espanya, pel que fa al sector d'activitat i al grau de qualificació (en algunes categories no ha estat possible desagregar fins a aquest punt), i mobilitat intermunicipal (figura 43). Les persones que van treballar inicialment en el sector agrícola són les que han experimentat algun canvi de municipi més freqüentment (aproximadament el 70 %), per l'efecte dels temporers. La participació en diferents campanyes agrícoles i la mobilitat que se'n deriva (existeixen circuits ben definits a l'interior d'Espanya) explica el resultat per a aquest sector laboral.

Els segueixen els treballadors qualificats a la indústria, que presenten una pauta diferenciada dels treballadors no qualificats del mateix sector, possiblement perquè els més preparats van arribar fa més temps i bona part procedeixen de països europeus, factors que ja hem vist que estaven relacionats amb una mobilitat superior. D'altra banda, els treballadors no qualificats a la indústria, juntament amb els treballadors qualificats del sector serveis, són els que més sovint s'han quedat al mateix municipi des de la seva arribada a Espanya. De tota manera, no hem de perdre de vista que no estem comptabilitzant el nombre de municipis —Reher i Silvestre (2009) fan una aportació interessant en aquest sentit—, tot i que és probable que aquest altre tipus d'anàlisi també apunti aquest col·lectiu.

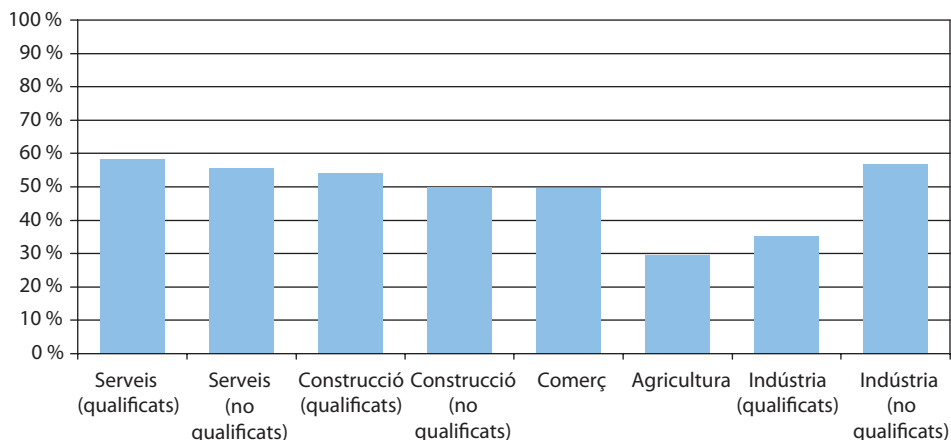

FIGURA 43. Només ha residit a un municipi, segons sector d'activitat i grau de qualificació de la primera ocupació a Espanya. Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

4.3. TRAJECTÒRIES INTERNACIONALS I XARXES FAMILIARS

La tria del lloc de residència no és atzarosa i si bé la decisió d'emigrar està influïda per diferents factors personals i de context, la decisió de cap on emigrar està condicionada, en part, per l'existència, a la destinació escollida, de coneguts que puguin facilitar, com a mínim, la primera adaptació al nou espai. Els familiars ocupen una posició primordial en aquest accés als recursos, podríem dir que, en general, s'erigeixen com a actors essencials en les xarxes de suport (Aparicio i Tornos, 2005; Miguel Luken *et al.*, 2007, 2009).

La informació proporcionada per l'ENI planteja diverses limitacions en l'enfocament que es pot fer sobre l'efecte d'aquestes xarxes de suport. Així, coneixem l'any d'arribada de les persones que cohabitaven amb l'entrevistat, però si per exemple hi ha un germà que resideix al mateix municipi que l'individu enquestat no podem saber si va arribar a Catalunya (o Espanya) abans o després que aquest individu, amb la qual cosa no es pot establir una relació causal que ens assenyali la influència del fet de tenir un germà (no coresident) que hi hagi arribat abans. Un obstacle semblant el trobem quan volem estudiar l'associació entre el fet de tenir un familiar a un tercer país i el fet d'haver seguit un itinerari més complex que no pas aquell en què només intervenen el país de naixement i el país de residència actual.

Tampoc no coneixem el moment d'arribada, respecte de la persona entrevistada, de familiars o amics al mateix municipi, província o comunitat autònoma,

amb la qual cosa no podem buscar associacions entre l'existència de les xarxes informals (formades per familiars, amics...) i la mobilitat interior a Espanya. En aquest apartat ens centrarem, per tant, en la relació entre tipus d'itineraris internacionals (directes o no directes) i família, des de les diferents perspectives que ofereix l'enquesta.

L'enquesta incorpora una pregunta sobre la influència d'una persona que ja vivia a Espanya en la decisió de l'entrevistat¹⁴ d'immigrar a Espanya. De les possibles respostes («Sí, en general», «Sí, un familiar», «Sí, un amic o conegut» i «Sí, una altra persona»), la que més efecte té sobre el tipus de trajectòria efectuat és la que indica l'existència prèvia de un familiar. I de les tres situacions que fan referència a la família incorporades a la figura 44, aquesta és la que marca diferències més pronunciades. De tota manera, i com observem des del començament del capítol, la trajectòria directa és l'habitual i això incideix en el fet que els factors explicatius no siguin tan aclaridors, ja que la majoria de la nostra població d'estudi està afectada per aquesta simplicitat en els circuits migratoris, a causa, en part, del fet que per a molts l'experiència a Espanya o Catalunya ha estat encara curta.

L'ENI també recull informació sobre els motius principals de l'emigració a cada país on s'ha residit i aplega totes les casuístiques familiars sota l'epígraf «Immigració per raons familiars», amb la qual cosa, en aquesta categoria podem trobar agrupades persones que han vingut en un procés de reagrupament amb persones que han vingut per tenir curar d'un parent malalt, etc. En qualsevol cas, el resultat també apunta en el sentit que s'espera, i els que han afirmat que van immigrar per qüestions d'aquesta mena, més freqüentment que els que no, han residit només en el seu país de naixement i a Espanya.

En general, qualsevol persona intentarà reduir els riscos i els inconvenients vinculats a la emigració, però el grau d'aquest risc assumit estarà influït per les seves circumstàncies personals. En aquest sentit, un pare o una mare de família en el moment d'abandonar el país de naixement buscarà localitzacions que impliquin més seguretat en l'aposta assumida i tendirà a dirigir-se més directament a un lloc on en principi estiguin més garantides unes condicions favorables (contracte en origen, trasllat laboral, superior presència de xarxes socials, etc.). Amb aquest raonament, caldria esperar que els que ja tenien fills en el moment de la primera emigració hagin experimentat més sovint una trajectòria directa. Els resultats obtinguts avalen un cop més aquest supòsit malgrat que, com anteriorment s'ha dit, les diferències entre les categories contrastades (tenir, no tenir fills) no són gaire altes (figura 45).

14. «¿Le influyó en su decisión de venir a España algún conocido de su país de nacimiento que ya había emigrado a España? ¿Quién le influyó? Un familiar, un amigo o vecino, otra persona.»

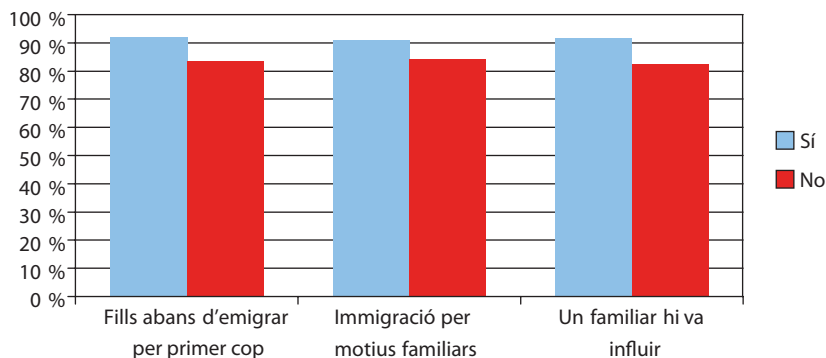

FIGURA 44. Trajectòria internacional directa segons circumstàncies familiars. Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Pràcticament totes les persones que conviuen amb un dels pares o amb un fill (com a mínim) arribat abans que elles a Espanya van immigrar directament, sense cap estada prèvia a un tercer país. El percentatge també s'aproxima al 100 % quan es tracta d'algun germà, però es redueix quan es conviu amb un amic o qualsevol altra relació (no incloses a la figura 45) que el va precedir, també, en la seva experiència a Espanya (no se sap quan aquests parents o coneguts van arribar ex-

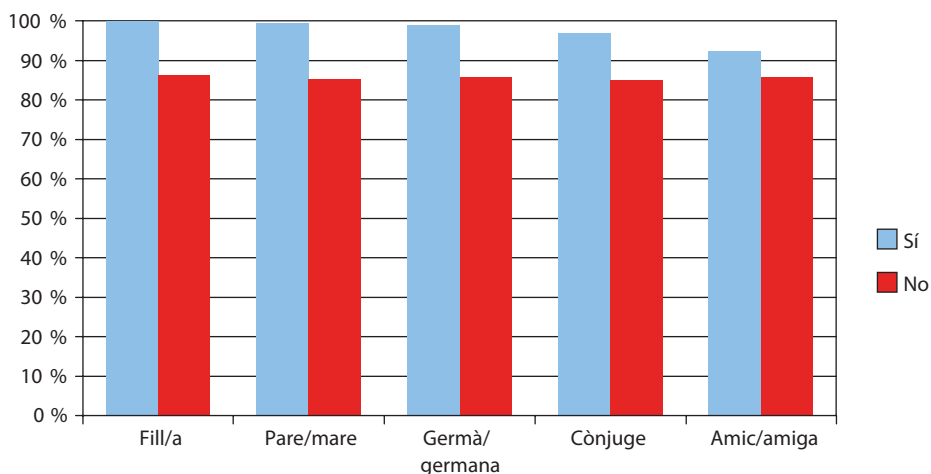

FIGURA 45. Trajectòria directa segons presència a la llar d'un/una... que va immigrar abans a Espanya. Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

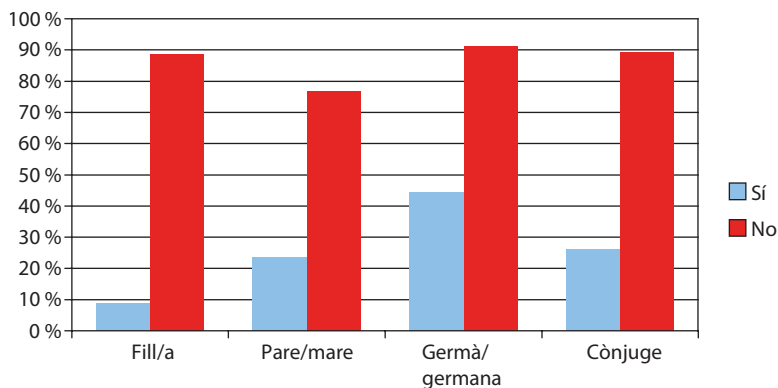

FIGURA 46. Trajectòria directa segons presència a un tercer país d'un/una... Població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

plícitament a Catalunya). La coresidència indica, probablement, una relació afectiva estreta o una relació de dependència (fill encara no emancipat, pare gran, etc.) amb la qual cosa s'explica el fort efecte que té sobre la immigració directa.

Finalment, ens qüestionem sobre l'existència de familiars a un tercer país i la seva associació amb el pas de la persona entrevistada per un país diferent del de naixement i d'Espanya. Insistim en les acotacions temporals de les preguntes sobre localització geogràfica dels parents més propers (figura 46). La que fa referència al lloc de residència d'aquests vincles es fa amb referència al moment de la sortida cap a Espanya.¹⁵ En aquest moment, la persona es pot trobar en dos llocs: al seu país de naixement o a un tercer país. Per poder fer servir les mateixes categories i interpretar-les correctament, definim tercer país de residència del familiar com un país diferent del de naixement de l'entrevistat i d'Espanya, independentment d'on es trobi l'entrevistat en la data referida.

Si l'existència de vincles a Espanya sembla una condició que incideix positivament sobre la trajectòria migratòria directa (tot i que no és condició necessària atès que la majoria de les persones nascudes a l'estranger i residents a Catalunya l'any 2007 no van passar per un tercer país), la presència de parents propers a un país diferent del de naixement i d'Espanya sí que justifica el pas per aquest país i explica els itineraris més complexos. La interpretació de la figura 46 és la següent: el 91 %, aproximadament, dels que en el moment de la immigració a Espanya no tenien cap germà a un tercer país van immigrar sense cap estada a un tercer país.

15. «¿Dónde vivían sus familiares más cercanos en el momento de su partida a España? Mismo domicilio, Mismo municipio, Misma región, En España, Otro país.»

En canvi, el 56 % dels que sí que tenien algun germà a un país diferent del de naixement i d'Espanya van passar per aquest tercer país. El percentatge dels que han fet una immigració directa encara és més baix pels que comptaven amb el pare o la mare en una altra destinació (23,5 %) i la xifra per als que hi tenien un fill baixa fins a un 8,6 %. És a dir, si els progenitors decideixen emigrar, ho fan amb els fills o cap on hi ha els fills amb més freqüència que a la inversa. El que no podem afirmar a partir de les dades amb què treballem és si els fills van emigrar a aquell tercer país abans que els pares, si ho van fer conjuntament o després. En qualsevol cas, els valors reflectits suggereixen una relació significativa entre l'experiència migratòria internacional dels diferents parents, sobretot quan el vincle entre ells és de pares i fills.

Veiem, per tant, que la consideració de la migració com un procés desvinculat de la família moltes vegades no correspon a la realitat. Entre els elements que hem estudiat és precisament la mobilitat prèvia d'altres parents (a banda del temps de residència al país) el que més incideix en el tipus de trajectòria migratòria experimentada per la nostra població d'estudi.

5. La geografia familiar

Tradicionalment, s'ha analitzat la migració (mobilitat) com un fet estrictament individual, però el projecte migratori de les persones sovint es dissenya i s'articula conjuntament amb altres membres de la família. Si en els casos extrems trobem que les decisions de vegades es prenen de manera autònoma i, de vegades, l'emigració és resultat d'una estratègia en la qual l'individu ni tan sols ha participat (és el cas, per exemple, de la mobilitat de fills dependents encara dels pares), entre una posició i una altra, l'emigració normalment no es planteja com a opció inconnexa de l'experiència migratòria dels parents més propers, en primer terme, sinó també dels més allunyats. En aquest capítol, estudiarem una de les conseqüències de les diferents intervencions en les migracions dels membres de la xarxa familiar: la de la seva distribució territorial.

Dividim l'apartat en tres seccions diferenciades: d'una banda, presentem la localització espacial resumida segons el tipus de vincle; és a dir, observarem pares i mares, germans/germanes, cònjuge i fills/filles per separat i analitzarem la seva geografia de manera general: tots en un lloc determinat o, almenys, un en un lloc determinat. Continuarem amb la creació d'una tipologia de geografia de la família que agrupi tots els parents considerats i la relacionarem amb els atributs principals de la persona entrevistada. Finalment, examinarem com aquestes distribucions dels familiars poden incidir en els projectes futurs de nova emigració, assentament o reagrupament de parents. En ocasions, ho compararem amb els resultats per a tot Espanya utilitzant la mateixa font.

5.1. ON RESIDEIXEN ELS FAMILIARS?

Atès que les referències geogràfiques que proporciona l'enquesta donen lloc a un bon grapat de combinacions possibles (es disposa d'informació sobre el país o

la província de residència dels familiars) ens limitem, sobretot, a les que ens indiquen la presència d'algun familiar en els contextos més propers) la mateixa província, Catalunya o Espanya) i deixem, per a més endavant en aquest apartat, una visió més complexa sobre distribucions que impliquen altres països.

A la taula 9 es reflecteix el pes que els diferents tipus de parentiu considerat tenen en cada context observat. Així, gairebé un de cada quatre nascuts a l'estranger, residents a Catalunya i amb germans, afirma que tots ells són a Espanya, percentatge que es redueix en dos punts i mig aproximadament quan acotem a Catalunya i fins a poc més d'un 21 % quan fem referència a la mateixa província, valors que són molt semblants als que s'han trobat per al conjunt dels immigrants a Espanya. La diferència amb els percentatges resultants per als pares és pràcticament imperceptible i fa pensar que ens estem referint a una part de la població que és probable que arribés amb els progenitors de manera dependent.¹⁶ Tanmateix, la proporció augmenta prop d'un 40 % que, com a mínim, comparteixen província de residència amb un germà (no cal, per tant, qui hi siguin tots) i s'aproxima a un de cada dos immigrants els que compten amb un germà o germana a Espanya (46,3 %), xifres lleugerament per sobre del total de persones entrevistades a l'ENI.

La situació canvia quan observem la localització geogràfica dels membres de la que anomenem *família de creació*, és a dir, cònjuge i fills. Els fills més freqüentment romanen prop dels pares. A banda de consideracions de caire pràctic (la utilitat de les xarxes familiars per a la provisió de suport en molts aspectes de la vida diària), hi ha una explicació més lligada a la inèrcia que en la distribució a l'espai provoca la relació entre migracions i cicle de vida. És a dir, si els pares van immigrar quan encara tenien fills dependents és probable que, o bé hagin immigrat amb ells (immigració familiar) o els hagin agrupat quan els ha estat possible, amb la qual cosa, la implicació directa seria que aquesta descendència manifesti més tendència a residir a prop. Quan els fills són nascuts aquí, a Catalunya, encara és més previsible que es quedin aquí. Si, a més, tenim en compte que per a gran part dels col·lectius immigrants estem fent al·lusió a una població jove, és natural que els fills estiguin en un entorn relativament pròxim (un 67,2 % dels que tenen fills els tenen tots a la mateixa província catalana de residència).

Les persones que fan una immigració en la qual no estan involucrats els fills són més grans (per exemple, immigració associada a l'etapa de jubilació), es troben en els inicis del seu procés migratori o han decidit estratègies familiars diferents (per exemple, els que deixen la descendència al país d'origen a càrrec d'altres familiars). En qualsevol cas, és interessant notar com, si hi ha fills a Espanya, Catalunya o la mateixa província, sovint hi són tots, com mostren les baixes diferènci-

16. Amb l'expressió «pares a...» fem referència a tots dos o a un d'ells si l'altre és mort.

TAULA 9
Localització de pares, germans, cònjuge i fills de la població immigrada resident
a Catalunya i a Espanya

		Total Catalunya			Total Espanya	
		Espanya	Catalunya	Mateixa província	Espanya	Mateixa província
Família d'origen	Germans					
	No té germans			112.629 12,2 %		505.889 11,2 %
	Té germans					
	Tots resideixen a...	199.850 24,7 %	180.857 22,3 %	171.907 21,2 %	980.219 24,4 %	794.978 19,8 %
	No tots resideixen a...	610.677 75,3 %	629.670 77,7 %	638.620 78,8 %	3.040.413 75,6 %	3.225.655 80,2 %
	Almenys un germà a...	375.558 46,3 %	340.232 42,0 %	322.755 39,8 %	1.808.007 45,0 %	1.503.461 37,4 %
	Cap germà a...	434.969 53,7 %	470.295 58,0 %	487.772 60,2 %	2.212.626 55,0 %	2.517.171 62,6 %
	Pares					
	No té pares			144.593 15,7 %		866.971 19,2 %
	Pares a...	163.926 21,1 %	151.532 19,5 %	147.180 18,9 %	883.802 24,2 %	801.592 21,9 %
Família de creació	Fills					
	No té fills			369.886 40,1 %		1.636.407 36,2 %
	Té fills					
	Tots resideixen a...	385.159 69,6 %	377.307 68,2 %	371.686 67,2 %	1.916.613 66,3 %	1.826.704 63,2 %
	No tots resideixen a...	168.110 30,4 %	175.963 31,8 %	181.583 32,8 %	973.502 33,7 %	1.063.411 36,8 %
	Almenys un fill a...	415.721 75,1 %	409.256 74,0 %	404.791 73,2 %	2.045.082 70,8 %	1.967.775 43,5 %
	Cap fill a...	137.549 24,9 %	144.014 26,0 %	148.479 26,8 %	845.033 29,2 %	922.340 20,4 %
	Cònjuge					
	No està casat			442.717 48,0 %		2.161.285 47,7 %
	Cònjuge a...	415.434 86,5 %	414.277 86,2 %	414.277 86,2 %	2.114.980 89,4 %	2.102.078 88,9 %
	TOTAL			923.156		4.526.522

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

es entre les categories «Tots resideixen a...» i «Almenys un fill a...», respecte al que indicàvem per als germans.

Sobre la qüestió del cònjuge, cal fer una anotació metodològica. L'ENI no fa distinció entre cònjuge o parella segons la persona estigui o no casada quan es tracta de les persones amb les quals es conviu. En canvi, es formula tota una bateria de qüestions sobre nacionalitat i lloc de residència en què només es pregunta per als cònjuges de les persones casades quan no es conviu amb ells. És a dir, si una persona no està casada però té parella amb la qual no conviu, la informació referida a aquesta parella no existirà. És per això que quan estudiem el lloc de residència del cònjuge ens estarem referint a la població de persones casades. El 86 %, aproximadament, dels cònjuges de la població casada i nascuda a l'estranger viu a la mateixa província, xifra que varia molt poc quan ampliem l'àmbit territorial a Catalunya o Espanya. Les proporcions per al total de persones entrevistades és una mica superior (al voltant del 89 %). En aquests casos, pot passar que la persona s'hagi casat després d'immigrar o que la immigració hagi afectat tots dos membres de la parella, que han romàs junts.

Tot i que per qüestions d'espai i de representativitat de les xifres no podem aprofundir en tots els aspectes de la distribució geogràfica dels familiars, hem considerat interessant mostrar el pes dels *tercers països*, destinacions dels parents que no resideixen ni al país de naixement de l'entrevistat ni a Espanya. Un 17,5 % de la població immigrada resident a Catalunya afirma tenir, com a mínim, un germà, fill, pare o cònjuge a un país que no és ni Espanya ni el propi de naixement. Els Estats Units d'Amèrica adquireixen el protagonisme principal entre aquesta població, amb un 21,5 % dels familiars que hi resideixen (figura 47). És a dir, aproximadament un de cada cinc familiars que viu a un tercer país ho fa als Estats Units d'Amèrica. França sorgeix en segona posició amb gairebé un 15 % del total. Els principals països europeus receptors d'immigració estrangera els segueixen amb valors inferiors al 10 %. La posició principal que ocupa el país americà és coherent amb la importància que ja tenia com a país intermedi quan els itineraris migratoris eren més complexos (apartat anterior), tot i que ara ha guanyat una certa importància.

Atesa la influència que les xarxes socials, i més concretament les familiars, tenen sovint sobre la planificació de noves mobilitats o assentaments de la població, podríem pensar que aquestes destinacions més destacades serien probablement les que es preferirien en cas d'una nova emigració que no significués un retorn al país de naixement. Les dificultats legals, tanmateix, no es poden obviar i, si la persona ha adquirit els permisos necessaris a Espanya, una hipotètica mobilitat futura cap a un altre país Schengen seria més probable gràcies a les facilitats que comporta la lliure circulació de persones entre aquests estats.

Si centrem la visió a la resta del territori estatal (figura 48), destaca, en primer terme, la província de Madrid, amb un 26,4 % del total de familiars que resideixen

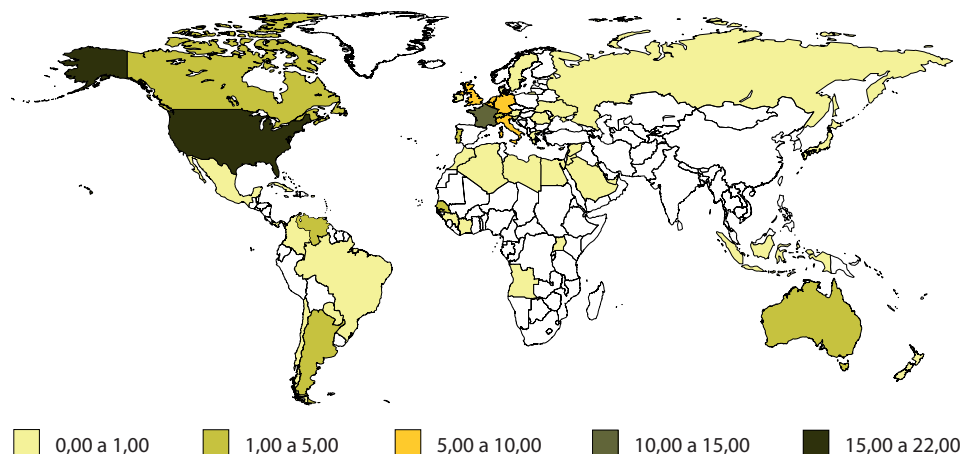

FIGURA 47. Distribució percentual dels familiars (pares, germans i fills) que resideixen a països diferents d'Espanya i del de naixement de l'entrevistat.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007.

a Espanya, però fora de Catalunya. El fet de ser un territori densament poblat i econòmicament dinàmic explica el seu paper dins del conjunt estatal. La resta de la franja mediterrània, amb els casos més destacats de Màlaga (6,2 %), València i Castelló (5,8 %), dóna mostra d'unes relacions històriques pel que fa als fluxos de població entre les províncies d'aquesta àrea litoral, perquè, com hem raonat abans, la presència de parents en aquestes províncies pot ajudar a entendre mobilitats passades o preveure, fins a cert punt, la direcció de possibles mobilitats futures. A banda d'aquestes destinacions esmentades dels familiars, Astúries, amb un 5,1 %, és l'únic indret per sobre del 5 % que trobem a la resta de l'Estat.¹⁷

5.2. TIPOLOGIA DE LA GEOGRAFIA DE LA FAMÍLIA

A continuació, completarem la perspectiva que hem proporcionat en l'apartat anterior amb una proposta de síntesi de la informació valorada. Així, establim una classificació de geografia de la família segons el lloc de residència dels pares, si la

17. Òbviament, hem de tenir en compte que treballem amb dades d'enquesta i que les províncies en blanc no s'han d'entendre com a àrees amb cap familiar dels immigrants residents a Catalunya, sinó que estan menys representades i, per qüestions de mostra, poden sortir sense dades.

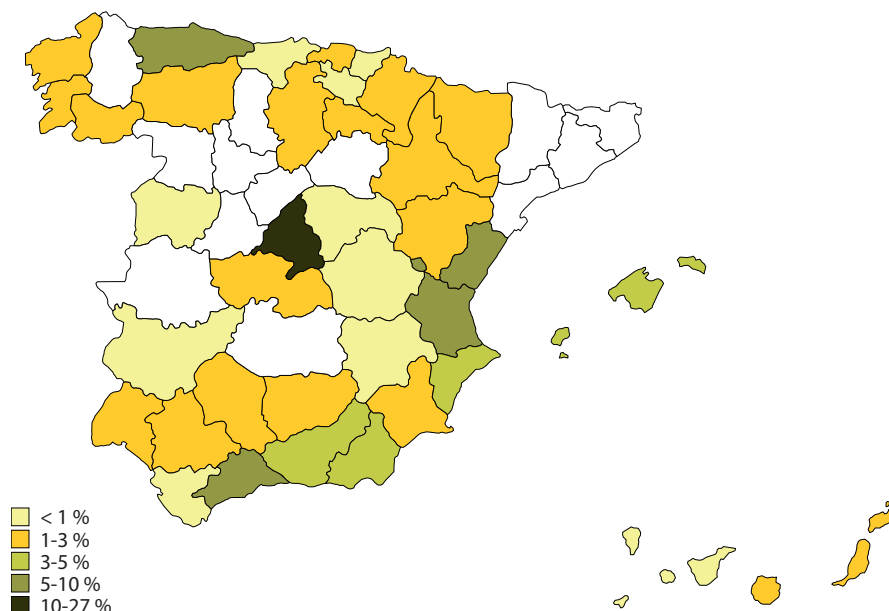
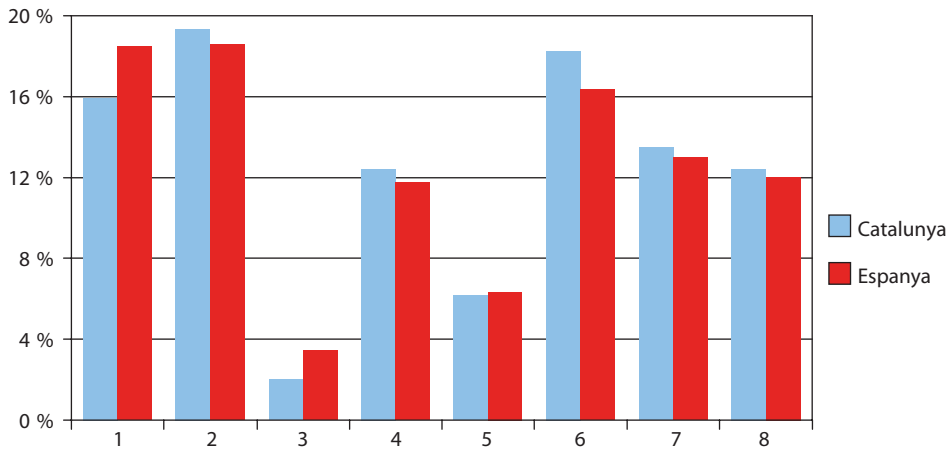

FIGURA 48. Distribució percentual dels familiars que resideixen a províncies espanyoles fora de Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007.

persona els conserva encara, i germans, cònjuge i fills, si en té, i comparem els resultats obtinguts per a Catalunya i per al total (figura 49). Hem fet servir, com a referència espacial, tot l'Estat espanyol per dues raons: d'una banda, perquè ens permet comparar amb el conjunt de la població d'estudi de l'ENI; de l'altra, pensem que segurament la població immigrada concep aquest marc territorial com una unitat (pel que fa a les possibilitats de mobilitat interna, com a mínim) i que, en aquest sentit, era interessant mantenir-lo.

En primer lloc, se situa la categoria «Cònjuge i fills a Espanya, família d'origen (pares-germans) al país de naixement», amb un 19,4 % de les persones nascudes a l'estranger i residents a Catalunya. El fet que la proximitat espacial dels fills sigui més freqüent que la dels pares es pot considerar, com hem dit abans, conseqüència de l'etapa del cicle de vida de gran part d'aquesta població d'estudi, ja que tots tenen més de 16 anys i molts són joves amb fills dependents. A més, si la persona no tenia família de creació quan va emigrar, i aquesta s'ha format a la destinació, és més natural que cònjuge i fills romanguin al mateix país.

1. Tots a Espanya
2. Família de creació a Espanya, família d'origen al país de naixement de l'entrevistat
3. Cònjuge a Espanya, fills i família d'origen al país de naixement de l'entrevistat
4. Família de creació i algun membre de la família d'origen a Espanya, resta de la família d'origen al país de naixement
5. No té família de creació, almenys un membre de la família d'origen a Espanya, resta al país de naixement
6. Sol a Espanya
7. Almenys un familiar a un tercer país, algú a Espanya
8. Altres

FIGURA 49. Geografia de la família de les persones nascudes a l'estranger i residents a Espanya i Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Les següents categories més representades reflecteixen situacions, de fet, força polaritzades. D'una banda, els que viuen sols (en el sentit que pares, germans, cònjuge i fills no viuen a Espanya), amb un 18,3 %; d'una altra, els que compten amb tota la família a Espanya, amb un 15,9 %. És interessant contrastar aquests resultats amb el total d'Espanya, en què s'observen les diferències més pronunciades en aquests dos últims escenaris de distribució familiar, cosa que indica una major incidència d'un reagrupament familiar (o migració familiar) més completa en altres comunitats autònomes, ja que, considerats de manera independent, veiem a la taula 1 que la presència dels que com a mínim comptaven amb un membre de cada tipus de parentiu en concret era, excepte per als pares, més alta a Catalunya. El context socioeconòmic català pot propiciar més heterogeneïtat de perfils que tinguin, com a corol·lari, aquesta incidència més destacada de persones sense parents propers o només amb algun d'ells que al conjunt estatal. També pot incidir en aquesta distribució el fet que sigui porta d'entrada d'immigrants que després fan alguna mobilitat interior per Espanya (Recaño, 2006).

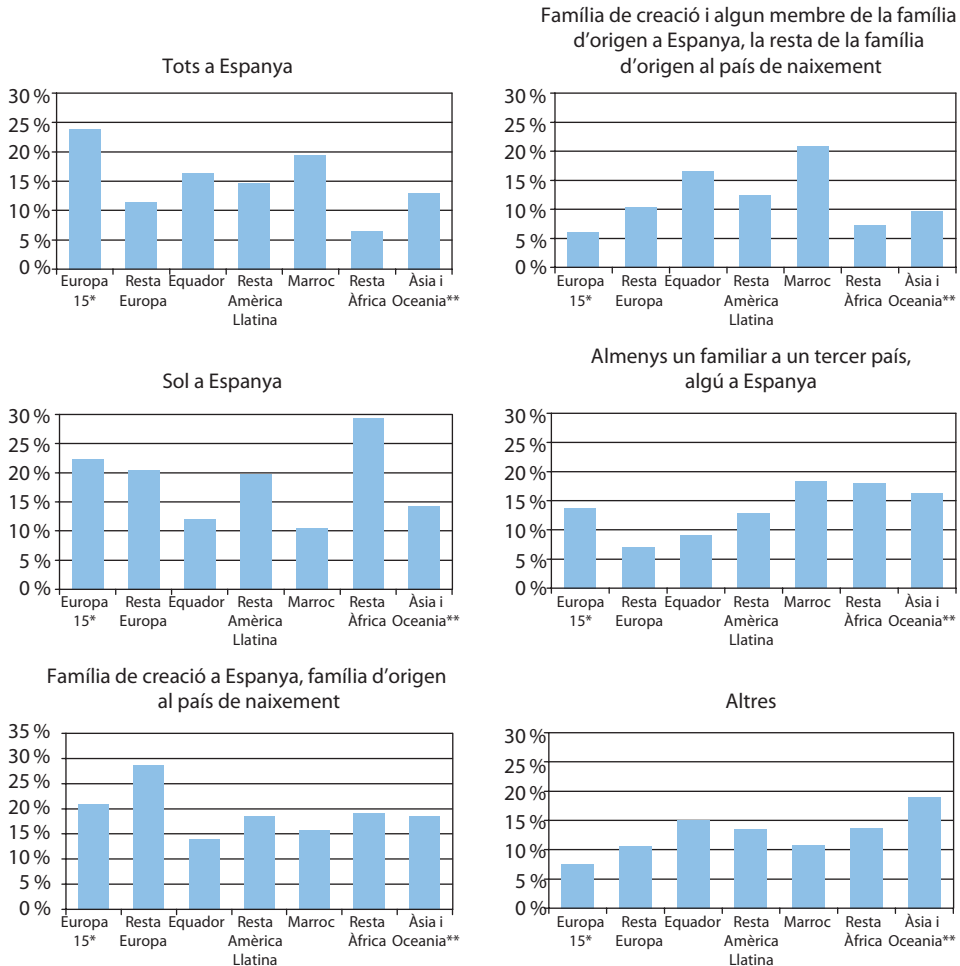
El grup dels que a Espanya només tenen el cònjuge mentre fills, germans i pares resten al país de naixement està escassament representat, però tot i així, és una altra categoria on el salt entre les xifres per a ambdós contextos és destacat. A Espanya, el percentatge d'aquesta situació de menys protagonisme de familiars és més alt. Les realitats són ben diverses, cosa que fa que en el desglossament proposat, encara quedi una proporció important de persones incloses sota l'epígraf «Altres», fet que indica una varietat de distribucions del parentiu no recollida a les anteriors. D'aquesta manera, es pot donar el cas, per exemple, d'una persona que tingui algun dels fills a Espanya, però el cònjuge s'hagi quedat al país d'origen, o d'algú que tingui algun germà a prop, a banda d'algun dels fills (però no tots).

El grau d'assentament de la població estudiada no ha de ser independent d'aquests escenaris. Així, podem pensar que els que tenen tota la xarxa familiar a Espanya seran els menys proclius a fer una nova emigració i, probablement, siguin els més arrelats en un futur (si és que no ho estan ja ara); mentre que els que no compten amb aquesta cobertura familiar tendiran més fàcilment a moure's un altre cop o a intentar un reagrupament (en el sentit ampli del concepte). Si l'alternativa apunta a una altra mobilitat, la presència de familiars en tercers països no serà indiferent.

Per tal de fer-ne una explotació més detallada, ens quedem, per una qüestió de representativitat estadística, amb les categories amb proporcions més altes. Estudiarem l'efecte de les variables estructurals principals de manera independent i, després, les contrastarem de manera conjunta a través de models multivariants senzills i així eliminarem possibles interferències que dificultin la interpretació correcta dels resultats.

La figura 50 mostra diferències molt interessants en funció del lloc de naixement de la persona entrevistada. La polarització de què parlàvem abans es manté per a la categoria Europa dels Quinze. Les proporcions dels que tenen tots els familiars a Espanya és semblant a la dels que estan sols, i en totes dues categories aquest grup es posiciona en els valors superiors (el més alt en la primera opció, el segon en l'altra). En la valoració d'aquests percentatges, cal tenir en compte que un 65 % dels nascuts a algun dels països englobats en aquesta categoria¹⁸ que tenen pare o mare nascut a Espanya afirmen que tenen tots els familiars residint a l'Estat i que un 51,4 % dels nascuts en aquests llocs que afirmen que tenen tots els familiars a Espanya tenen un pare o mare originari d'Espanya. La influència dels descendents d'antics emigrants espanyols és, per tant, notable.

18. En realitat: Europa 15, EEE (Islàndia, Liechtenstein, Noruega), Suïssa, els Estats Units, el Canadà, el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

* Europa 15, EEE (Islàndia, Liechtenstein, Noruega), Suïssa, els Estats Units, el Canadà, el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

** Excepte el Japó, Corea del Sud, Austràlia i Nova Zelanda.

FIGURA 50. Geografia de la família per regió/país de naixement de la població immigrant resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

La resta d'europaus destaquen, en canvi, entre els que no tenen ni pares ni germans a Espanya, però sí cònjuge i fills, i una reduïda presència de familiars en tercers països quan algun membre ja és a Espanya. Entre els equatorians i els marroquins, les distribucions són més variades i amb més assiduitat impliquen, com

a mínim, algun parent, com indiquen els seus valors baixos en la categoria «Sols a Espanya». En el cas dels marroquins, les estratègies familiars donen més freqüentment com a resultat una distribució de parents en la qual membres de la família d'origen i de la de creació romanen propers, mentre que també és relativament normal que algun parent visqui en un tercer país. La resta d'africans, malgrat la cautela amb què s'han d'entendre les simplificacions derivades d'aquesta agrupació de països, estan més representats en les categories amb una xarxa familiar més feble a Espanya (feble en un sentit estrictament *numèric*).

Les pautes també es diferencien d'acord amb el sexe de la persona entrevistada (figura 51). La proporció d'homes *sols* és aproximadament cinc punts superior a la de dones, cosa que es desprèn del paper de pioner que es dona amb més freqüència (sobretot en certs col·lectius, entre els quals destaquen els africans), també les superen a elles en el grup més complex d'«Altres». En canvi, elles assoleixen valors més alts en les situacions en què els fills i el cònjuge resideixen també a Espanya, fet que suggereix que és més sovint en els homes que si la dona hi és, els fills, també.

En la categoria «Tots a Espanya», la diferència no és important, influïda, probablement, pel fet que en aquest grup es troben la majoria dels que van arribar

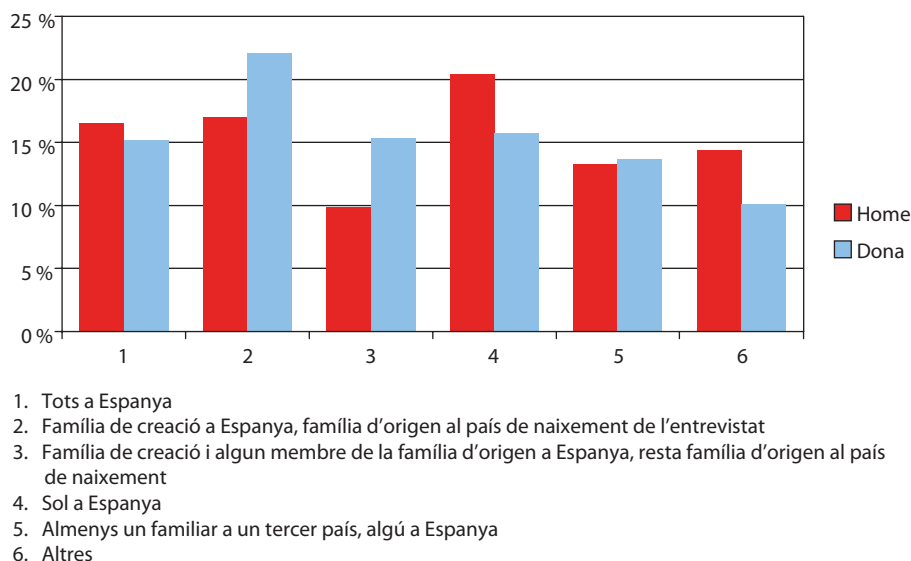

FIGURA 51. Geografia de la família per sexe de la població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

en una immigració d'arrossegament, és a dir, com a membres dependents de la unitat familiar, en la qual no s'esperen distincions significatives segons gènere (dels fills). Un cop aquí, quan es forma la família pròpia, la que hem denominat *de creació*, la xarxa es completa amb la presència de cònjuge i/o descendència a la destinació. El fet de tenir algun parent en un tercer país tampoc no afecta de manera diferent als dos sexes. L'emigració internacional dels familiars cap a altres indrets incideix de manera semblant en els entorns familiars d'ells i d'elles.

Lògicament, la variable *edat* és la que més força explicativa té sobre la distribució geogràfica dels familiars, lligada a l'etapa del cicle de vida de l'individu i, més indirectament, al temps de residència al país (figura 52). Així, no sorprèn trobar que el 40 % dels més joves (16-24) tingui tots els seus familiars a Espanya, ja que bona part d'ells va arribar amb els pares o els va seguir en un procés de reagrupament. Si alguns van abandonar el niu, es van casar i van tenir fills, viuran, probablement, amb aquesta família que estan formant. Pel que fa a la resta de grups d'edat, veiem que la proporció va augmentant progressivament. Si la immigració d'aquestes altres persones s'ha fet com a membre ja independent de la unitat familiar, la presència de més parents a l'Estat dependrà del temps de residència aquí, de manera que, com més llarga sigui l'experiència a Espanya (més edat, també) més seran les possibilitats d'haver agrupat (en sentit ampli) i, en resum, més freqüent la circumstància que pares, germans, cònjuge i fills (dels que en tinguin) resideixin també en un radi pròxim.

En el segon grup (25-34 anys), el panorama varia i predomina els que estan sols (categoria en la qual els més joves també presenten un percentatge destacable: 16,8 %). Més d'una de cada quatre persones nascudes a l'estranger i que resideix a Catalunya en aquestes edats no compta amb cap familiar (pares, germans, cònjuge o fills) a Espanya. En les seves estratègies, és molt possible que hi hagin intervingut molt els amics i altres coneguts.

En els grups d'edats mitjanes (35-54 anys), la proporció dels que estan *sols* ja ha disminuït, i la presència de fills i/o cònjuge a prop (en un 25 % dels casos només són aquests els familiars que resideixen a Espanya) es fa més habitual. En canvi, les xifres estan repartides més igualitàriament per als que superen els 55 anys, cosa que indica que si d'una banda possiblement han tingut més temps de reagrupar els familiars, aquests familiars (per exemple, fills emancipats) també han tingut més temps de tornar a emigrar. A més, caldria afegir-hi la població immigrada que va venir després de jubilar-se amb una distribució geogràfica diferent de la dels familiars.

Hem volgut considerar el nivell d'estudis per comprovar indirectament si, com tendeix a apuntar la bibliografia sobre xarxes de suport, les persones amb un capital humà més alt són les menys proclius a fer ús de vincles que facilitin la seva adaptació al nou context o l'èxit del projecte migratori (Granovetter, 1982; Marger,

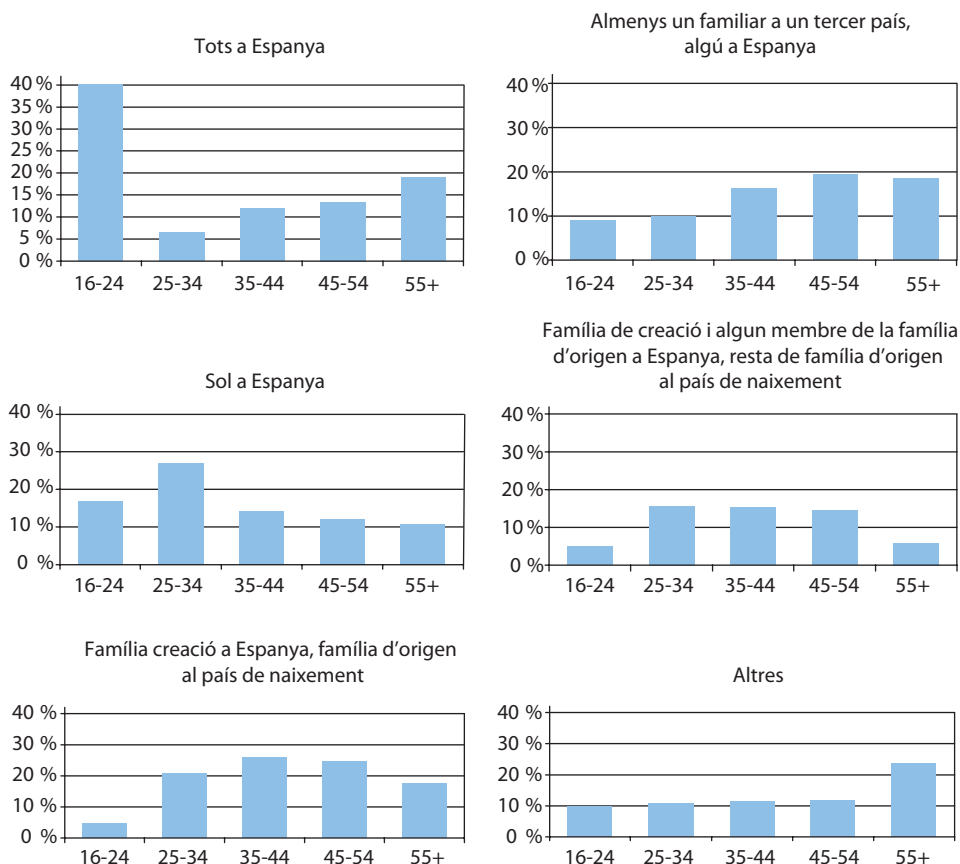
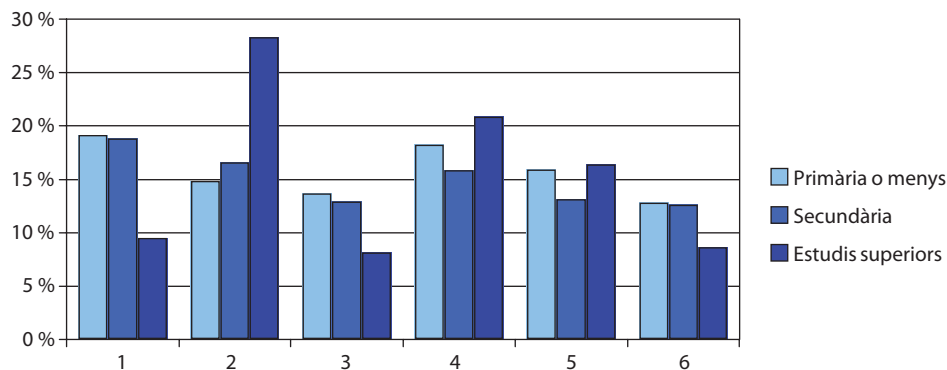

FIGURA 52. Geografia de la família per grup d'edat de la població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

2001). És a dir, podem esperar que les persones amb menys preparació formal siguin les que, en principi, depenguin més d'un entorn social (familiar, des de la nostra perspectiva) que obri vies d'accés als recursos. Els resultats apunten en aquesta direcció (figura 53), ja que els que declaren estudis superiors presenten els percentatges més alts en les categories de «Sol a Espanya» o «Només amb la família de creació», els més desvinculats, en definitiva, de la migració de germans, que són els actors més importants en les migracions de membres emancipats de la mateixa família d'origen. En canvi, entre els dos nivells acadèmics inferiors («Primària o menys» i «Secundària») les diferències no són gens acusades. Més endavant, com-

1. Tots a Espanya

2. Família de creació a Espanya, família d'origen al país de naixement de l'entrevistat

3. Família de creació i algun membre de la família d'origen a Espanya, resta família d'origen al país de naixement

4. Sol a Espanya

5. Almenys un familiar a un tercer país, algú a Espanya

6. Altres

FIGURA 53. Geografia de la família per nivell d'estudis de la població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

provarem (mitjançant els models multivariables) si en aquests resultats incideix una possible correlació entre nivell d'estudis i origen geogràfic.

A continuació, relacionarem aquestes variables anteriors amb models que pretenen és depurar possibles efectes creuats. Així, a la figura 54 compararem les quatre opcions més representades a la població amb la primera («Tots a Espanya»); a la figura 55 compararem les dues últimes opcions («Sol a Espanya» i «Família de creació i algun membre de la família d'origen a Espanya, resta família d'origen al país de naixement») amb la de «Només la família de creació a Espanya» i a la figura 56 compararem les dues categories que encara no han estat contrastades («Sol a Espanya» i «Família de creació i algun membre de la família d'origen a Espanya, resta família d'origen al país de naixement»).

Els estudis superiors, amb igualtat de sexe, edat i lloc de naixement, encara tenen una influència positiva sobre la distribució dels parents que únicament localitza els fills i cònjuge a Espanya (figures 54, 55 i 56). La persona pot haver arribat sola i haver reagrupat amb posterioritat o pot haver experimentat una immigració en família o, fins i tot, haver-la constituït després d'emigrar, però en qualsevol cas és més probable que la seva estratègia estigui desvinculada de pares i germans, que romanen al seu país de naixement. Si abans vèiem que, en termes

generals, estaven més representats que els altres en l'escenari «Sol a Espanya», ara comprovem que es tractava, possiblement, d'un efecte amagat de l'edat, perquè aquesta predisposició ara no surt com a significativa. Pel que fa als àmbits inferiors, no es troben diferències destacables.

Curiosament, quan considerem aquests atributs de la persona (sexe, edat, origen geogràfic i nivell d'estudis) alhora, el paper explicatiu del sexe perd pes i només es pot afirmar que, en general, les dones tenen una probabilitat inferior que els homes de trobar-se soles a fer-ho acompanyades de tota la família propera (figura 54). De tota manera, les interaccions per lloc de naixement aporten alguns matisos interessants: a la figura 55 podem apreciar, quan comparem les distribucions «Família de creació a Espanya, família d'origen al país de naixement» i «Sol a Espanya», que el coeficient per a elles és negatiu (tot i que no significatiu), cosa que indica que són més propenses a estar amb fills i cònjuge. Tanmateix, aquest coeficient es veu compensat (i fins i tot sobrepassat) per les estimacions negatives que el model troba per a les dones de l'Europa de l'Est i encara més per a les equatorianes. El comportament per gènere en la manera de dissenyar i portar a terme el projecte migratori varia segons els orígens, com ja han apuntat nombrosos autors (Tribalat, 1995; Maya Jariego *et al.*, 1999; Pedone, 2003). La decisió (menys o més forçada) de deixar els fills al país de procedència o l'assumpció del rol de pioner o pionera no segueixen les mateixes pautes per a tots els immigrants, i equatorianes i europees de l'est relativament més sovint assumeixen emigracions més independents en una primera etapa. Les africanes, de la seva banda, amb valors negatius de magnitud considerable, en poques ocasions immigraran sense una certa cobertura familiar masculina (pares, germans o marits) ja instal·lada en el nou lloc de residència.

Els coeficients segons el lloc de naixement, sense tenir en compte el sexe, acaben de perfilar aquestes disparitats. Els nascuts a Àsia, Oceania i l'Europa de l'Est estan sobrerrepresentats en categories on la reunificació dels familiars no els ha implicat a tots (figura 54). Els altres col·lectius, amb el mateix nivell d'estudis, edat i sexe, disposen, més freqüentment que els anteriors, de l'entramat complet dels parents considerats en el context estatal. Els marroquins, de la seva banda, sobresurten per la seva menor presència en la categoria de «Sols a Espanya» (figures 55 i 56), de manera que es podria afirmar que l'activitat de les xarxes de parentiu en els processos migratoris d'aquest col·lectiu és més destacable que per a altres. Cal tenir en compte que els primers fluxos quantitativament importants de marroquins van arribar ja durant la dècada de 1980, amb la qual cosa el temps més prolongat de residència pot influir en la presència més nombrosa de familiars a Espanya.

És difícil, de tota manera, sintetitzar tantes possibilitats de repartiments de familiars i explicar-les d'acord amb unes quantes característiques de la persona. Si bé hem comentat que les dones de l'Europa de l'Est i dels països llatinoamericans (entre les quals les equatorianes obtenen els estimadors significatius probablement

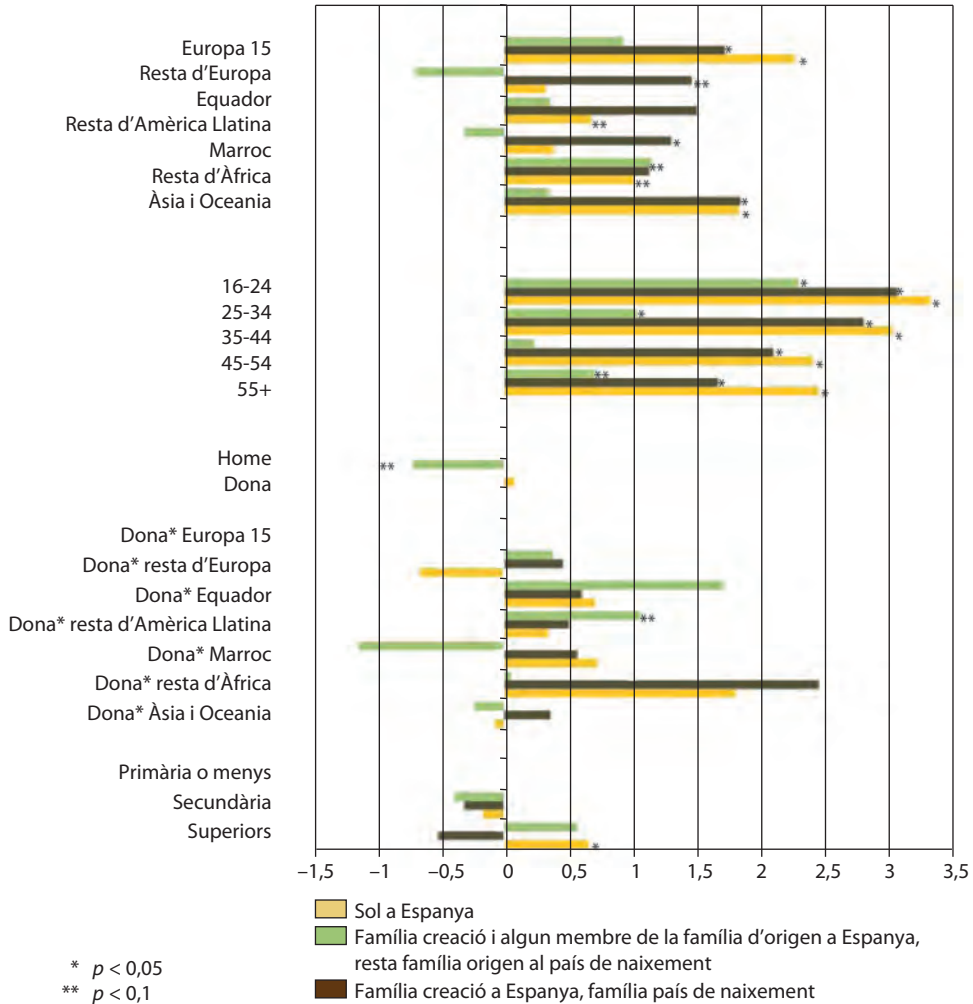

FIGURA 54. Coeficients dels models logístics per a la categoria «Tots els familiars a Espanya».

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

per una qüestió de representativitat mostral) són més autònomes que les d'altres països, això no significa que el paper dels germans, fonamentalment, no sigui marcat per a aquests grups. En aquesta línia aniria la interpretació dels resultats del model que es presenta a la figura 56. En resum, aquests grups es quedarien en una posició intermèdia entre els marroquins, d'una banda, i els europeus occiden-

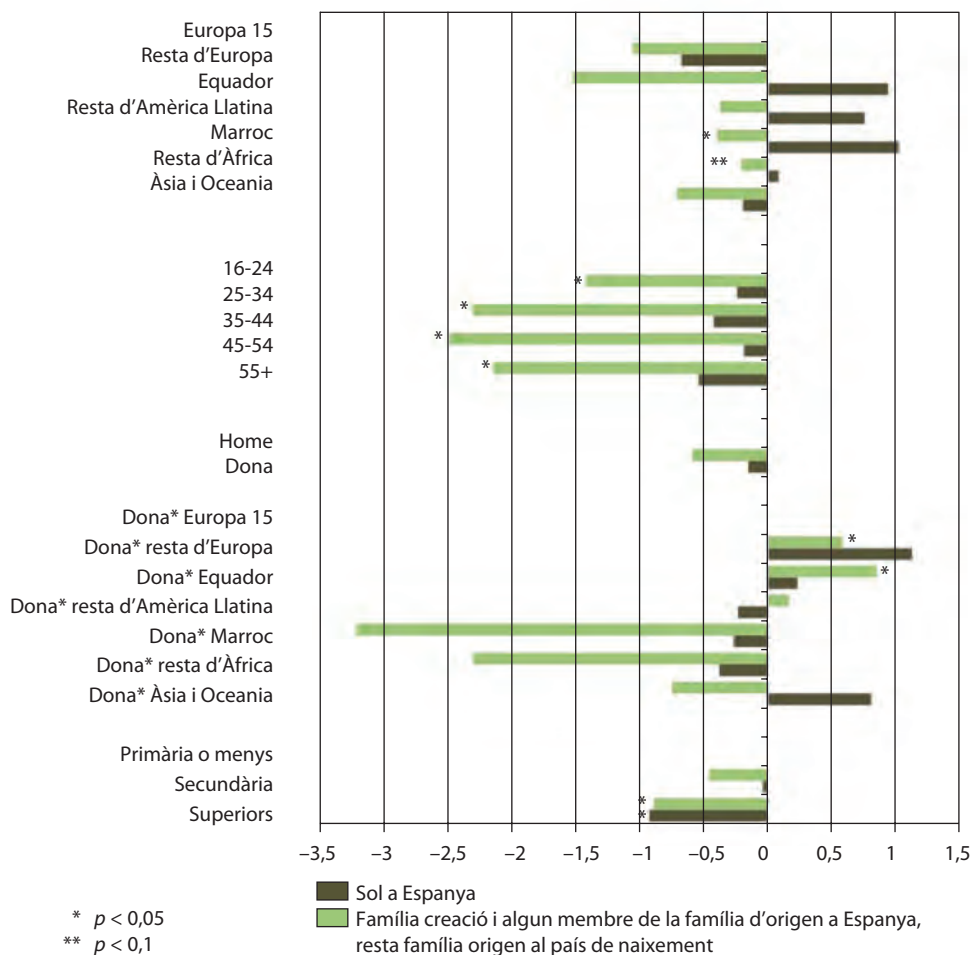

FIGURA 55. Coeficients dels models logístics per a la categoria «Família de creació a Espanya, família d'origen al país de naixement».

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

tals i d'altres països desenvolupats, d'una altra. Els primers, amb més tendència a la congregació de la família completa, i els últims, amb menys presència de col·laterals i pares, tot i que amb família de creació a Espanya.

Finalment, observem que l'edat continua sent l'aspecte primordial a l'hora d'explicar les diferències entre els tipus definits de distribucions de familiars. Les figures 55 i 56 mostren que un cop se supera una certa edat (per la manera en què

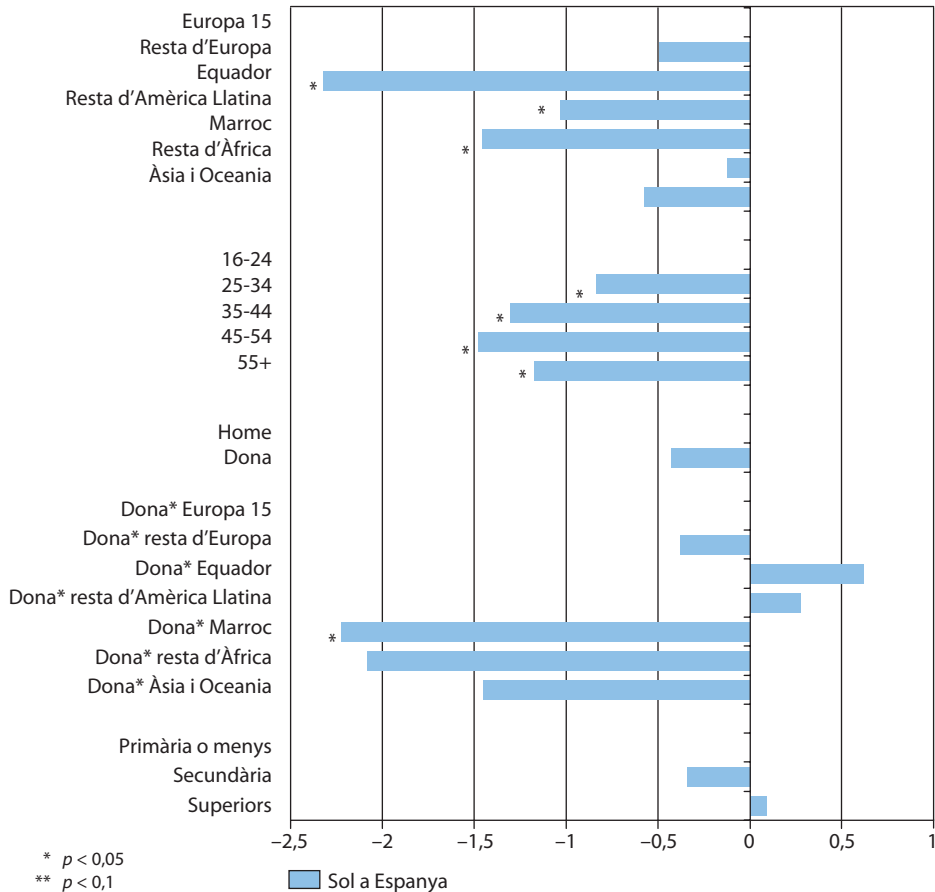

FIGURA 56. Coeficients dels models logístics per a la categoria «Família de creació i algun membre de la família d'origen a Espanya, resta família d'origen al país de naixement».

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

hem construït les categories serien els 24 anys) les probabilitats que no hi hagi cap germà, ni pare, ni fill, ni cònjuge a Espanya, amb independència de la resta de variables considerades, són més baixes que qualsevol de les categories on la família de creació és a prop («Família de creació i algun membre de la família de origen a Espanya, o família de creació a Espanya»). A partir de les edats en què s'ha format niu propi, és més factible que, com a mínim, el cònjuge o els fills s'hagin agrupat, hagin immigrat al mateix temps o, fins i tot, s'hagin tingut/trobat a la destinació. En canvi, el fet de tenir-los a tots al país, com ja es va veure a la figura 36, és més

freqüent pels més joves (figura 38), simplement perquè en aquest grup estarien inclosos els que encara no s'han emancipat.

5.3. GEOGRAFIA DE LA FAMÍLIA I PLANS DE FUTUR

Si, com presumim, hi ha una relació entre la cobertura familiar en el país de destinació i les intencions d'assentament o mobilitat nova (ja sigui cap al país d'origen o cap a algun altre), aquesta s'hauria d'apreciar en els resultats per a les preguntes sobre intenció de reagrupar familiars o sobre els plans en un futur proper (informació que està disponible a l'enquesta).¹⁹ Per qüestions de representativitat, ens quedem, per a cada variable, amb les categories amb freqüències més altes.

Les diferències són destacables, tot i que el propòsit que preval en tots els casos és el de romandre a Espanya, resposta que sempre presenta percentatges per sobre del 60 % i que està influït pel període relativament curt pel que fa a la pregunta (figura 57). Si bé la perspectiva de la permanència en els propers cinc anys és força més present que no pas la del retorn al país de naixement, les variacions s'observen en les direccions esperades, i aproximadament el 88 % dels que compten amb tots els familiars a Espanya afirmen que la seva idea és la de quedar-se, mentre que a l'extrem oposat trobem els que estan «Sols» amb un 64,5 % (i gairebé un 14 % que marxaria al país de naixement).

La resta de distribucions del parentiu es posicionen entre l'una i l'altra, amb salts poc importants en general. Curiosament, la implicació *més familiars a Espanya, més inclinació a romandre* no és tan evident, ja que els que tenen només la família de creació en aquest context territorial superen en aquesta resposta als que, a més, afirmen l'existència d'algun membre de la família d'origen (probablement algun germà o germana) relativament a prop. Els diferents perfils socioeconòmics de cada grup condicionaran, en certa mesura, els seus plans previstos per al futur. Aquest resultat sembla confirmar el *mite de la permanència*, en contraposició al *mite del retorn*, tot i que, sovint, aquest plantejament de quedar-se no es manté amb el pas del temps i les persones tornen o emigren a un altre país (Rodríguez García, 2004).

Pel que fa al desig de portar algun familiar a Espanya (figura 58), lògicament la proporció dels que contesten «Sí» i tenen la família completa a prop (amb la qual cosa ferien referència a parents més allunyats) és la més baixa. És interessant que el següent grup amb una resposta negativa més alta sigui el dels que no tenen cap germà o germana ni pare o mare a prop, ja que ens estaria indicant que és un col-

19. Les preguntes concretes són: «¿Cuáles son sus planes para los próximos cinco años? 1. Regresar a mi país de nacimiento, 2. Permanecer en España, 3. Trasládamme a otro país, 0. No sabe»; «¿Tiene intención de traer a algunos familiares a España? 1. Sí, 6. No, 2. No tiene familiares fuera de España, 0. No sabe».

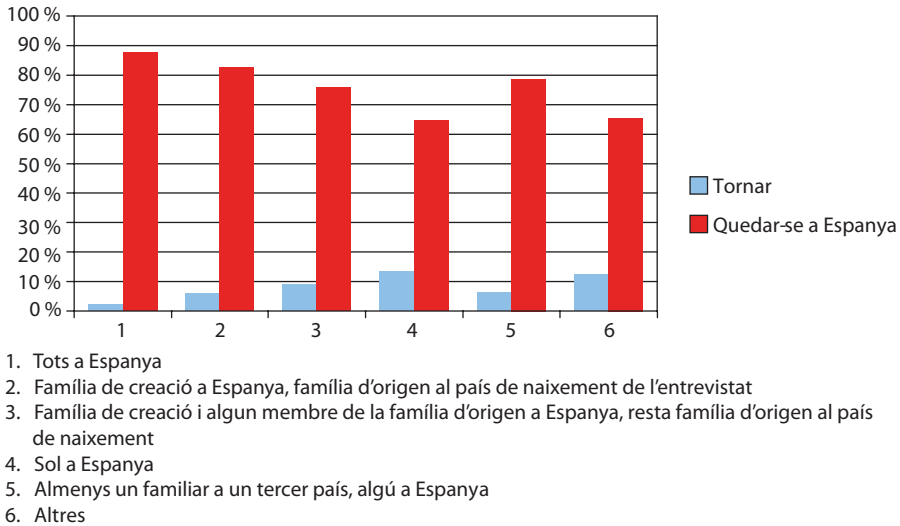

FIGURA 57. Plans per als proper cinc anys segons geografia de la família de la població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

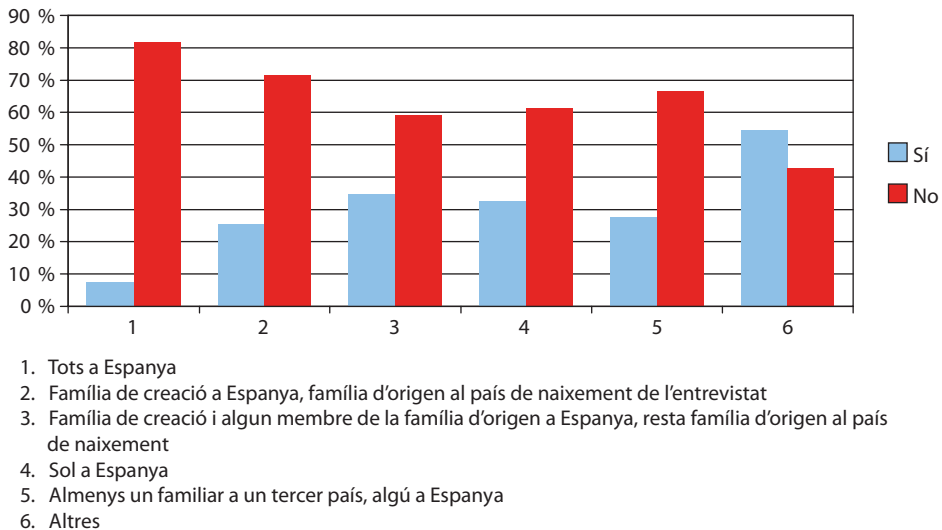

FIGURA 58. Intenció de portar familiars segons tipus de geografia de la família de la població immigrada resident a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

lectiu que no busca la reunificació de tota la família en el lloc de destinació. Tornem a entreveure, entre ells, un grup d'estatus social probablement mitjà o alt, menys dependent de la família extensa. En canvi, sembla que si el procés està ja iniciat, en el sentit que en el país ja resideix algun germà o germana o pare/mare, la intenció de continuar la cadena és, en termes relatius, més freqüent. Finalment, la categoria «Altres», on s'agrupen les situacions més diverses i complexes, mostra el percentatge més alt dels que volen que algun familiar més immigri cap a Espanya (un 54 % aproximadament). Hem de tenir present que les persones que tenen el cònjuge o algun/a fill/a a Espanya, però no tots, estarien incorporades en aquest subconjunt de la població d'estudi, i és lògic que, en les seves intencions futures, hi hagi la de completar el reagrupament d'aquests familiars. En general, però, i malgrat la geografia de la família en el present, menys d'un 35 % manifesten l'objectiu de portar algun parent a Espanya.

6. La relació amb la societat d'origen

En aquest apartat, ens hem centrat a analitzar alguns aspectes relacionats amb la vinculació dels immigrants amb el seu país de naixement. Com hem comentat, l'ENI és una enquesta àmplia que estudia una gran varietat d'aspectes sobre la vida quotidiana de la població immigrada a Catalunya. En el cas de la relació amb el país de naixement, algunes preguntes fan referència a les diverses formes en què la població immigrada es manté en contacte amb els familiars i amics que continuen residint allà. Aquestes formes de contacte van des d'una simple trucada o l'enviament d'un missatge per correu electrònic fins a les visites o l'enviament de diners. Totes les preguntes d'aquest mòdul de l'enquesta estan orientades al país de naixement i, per tant, no podem saber res sobre l'existència i les formes de contacte amb familiars i amics que viuen a tercers països. Considerem que aquest seria un aspecte que podria ser força interessant d'estudiar, és a dir, conèixer la constitució de comunitats i xarxes que no només vinculen l'immigrant amb la seva societat d'origen sinó també amb els familiars i amics que resideixen a països diferents. Sabem que molts dels immigrants actualment al món són migrants transnacionals, és a dir, que viuen i/o mantenen i reconstrueixen vincles (socials, culturals, polítics, econòmics, familiars, etc.) en diversos països (d'origen i destinació) simultàniament (Glick Schiller *et al.*, 1995; Levitt i Glick Schiller, 2004; Smith i Guarnizo, 1998; Vertovec, 2001). La transnacionalitat comporta no només la mobilitat en ella mateixa (el desplaçament en el territori creuant fronteres nacionals), sinó que també comporta la transnacionalitat legal o política (p. ex., ciutadania múltiple), l'econòmica (consum, inversions, remeses, etc.), i la sociocultural o ideològica (valors, models i pràctiques). Per tant, els immigrants generalment formen vincles permanents a les societats de destinació, però també mantenen vincles amb les seves societats d'origen.

Tenint tot això en compte, ens podem preguntar: canvia la forma i la intensitat de les relacions amb el país de naixement si es perllonga la permanència a Espanya/Catalunya? Hi ha menys predisposició a establir contacte i/o enviar remeses amb el pas del temps? Si això és així, podríem relacionar aquesta pèrdua de contacte amb un major grau d'assentament de la població immigrada en el país? Hi ha diferències per sexe o país de naixement en les formes de relació i contacte amb el país de naixement? Com es relaciona la quantitat de remeses amb el capital humà i la posició socioeconòmica dels immigrants? Són algunes de les preguntes que ens plantejem en aquest apartat.

D'entrada, podem dir que una dada significativa que ens proporciona l'ENI en l'àmbit estatal és que la gran majoria (80 %) de la població immigrada tenia intenció de quedar-se a viure a Espanya (Reher *et al.*, 2008). És segur que la crisi econòmica dels darrers anys (especialment a partir de 2008), a la qual ja ens hem referit en diverses ocasions en aquest llibre, ha tingut un impacte en els plans de futur dels immigrants. Però no podem obviar la importància que té la voluntat de permanència i tot el que això implica.

Hem analitzat tres qüestions íntimament relacionades:²⁰ d'una banda, els contactes amb el país de naixement, que es formula amb la pregunta «¿Mantiene contacto con sus familiares o amigos en su país de nacimiento? Sí, no, no tiene familiares o amigos en el país de nacimiento»; a continuació es demana sobre els mitjans que s'utilitzen per contactar amb aquestes persones (telèfon, carta, correu electrònic / xat, a través d'altres persones o altres sistemes), i, finalment, la freqüència amb què s'utilitzen cadascun d'aquests mitjans. Aquests aspectes de detall no els hem explotat en aquesta anàlisi i ens hem fixat només en la pregunta principal. Com es pot observar, la pregunta és força vaga en el sentit que no delimita quin grau de vinculació tenen els familiars amb la persona entrevistada —pot anar des del fill a un cosí segon, per exemple— ni tampoc especifica el grau de *fortalesa* de l'amistat. Una altra manera de mantenir el contacte amb el país de naixement és a través de les visites, i així es demana a l'ENI: «¿En qué año visitó por última vez su país de nacimiento después de su llegada a España?»; posteriorment, es demana, a la persona entrevistada, per les motivacions del viatge: vacances, visitar familiars i amics, resoldre algun assumpte econòmic, arreglar papers per a la regularització,

20. El mòdul 7 de l'ENI, «Relaciones con el país de nacimiento», inclou tres preguntes més: un parell sobre les possessions que manté l'immigrant al seu país de naixement, i una altra sobre les inversions que ha realitzat a Espanya i que nosaltres, això no obstant, no hem analitzat. «¿Es propietario actualmente de alguno de estos bienes en (país de nacimiento): vivienda; tierras de labor; ganado; tiendas, comercio propio o ganado; automóvil, furgoneta o camión?», «¿Vendió alguno de estos bienes cuando partió de (país de nacimiento)?» i, finalment, «¿Ha realizado Vd. alguna de las siguientes inversiones en España?», amb respostes que van des de la compra d'habitatge o terra, a la inversió en negocis o inversions borsàries.

fer una estada periòdica, per motius laborals o, finalment, per altres motivacions. Les facilitats que proporcionen les comunicacions i la millora del transport potser han provocat una pèrdua d'importància d'aquests viatges: ara és molt més fàcil i barat viatjar, no és un fet tan inhabitual.

Un altre tipus de relació és la que s'estableix amb la societat de partença a partir de les remeses, ja que suposa un compromís d'ajut clar amb els membres de la família i els amics que resten a la societat d'origen. L'estudi de la migració cada cop posa més èmfasi en la importància que té la família com a centre de les decisions migratòries (Bailey i Boyle, 2004; Boyd, 1989; Grieco i Boyd, 1998; Stark, 1991). És en el si de la família on s'estableix i es negocia qui migra i quan s'efectua aquesta migració. Sovint enfocat des d'un plantejament marcadament econòmicista, la família s'entén com una estructura econòmica en què s'estableix una situació de suport mutu entre els que migren i els que resten en el país d'origen, i si aquests últims ajuden els migrants en el seu desplaçament —és a dir, en els costos que suposa la migració i l'assentament al país de destinació—, els migrants corresponen amb l'ajuda als familiars i, en aquest cas, la via són les remeses. En el cas de les remeses és convenient considerar la forta diversitat amb què ens podem trobar segons la capacitat econòmica dels migrants. Així, cal esperar que siguin els que procedeixen d'entorns amb menys renda i menys capacitat de consum els que rebin més aportació monetària per part dels migrants, mentre que no seria necessari en el cas dels migrants que procedixin d'entorns en què els familiars tenen més capacitat de consum i cobertes les seves necessitats bàsiques (educació, habitatge, alimentació, etc.).

La pregunta relacionada amb aquests ajuts és la següent: «¿Envía dinero fuera de España?»; a continuació es demana sobre la freqüència amb què s'envien el diners i una estimació de la quantitat total que ha enviat el darrer any. Com es pot observar, l'enquesta omet el concepte de remesa i fa referència específicament a aquests ajuts en forma de diners, mentre que no té en compte altre tipus d'ajuts no monetaris (aliments, vestit i calçat, electrodomèstics o altres objectes de consum). Així mateix, tampoc no coneixem el lloc de residència del destinatari d'aquestes remeses, tot i això, suposem que, en una proporció alta, són familiars i amics residents en el país de naixement, però desconeixem totalment la proporció i la quantitat que es dirigeix a tercers països. Un aspecte que hem considerat interessant d'explorar és el destinatari d'aquestes remeses, i és que l'ENI va preguntar, a les persones entrevistades, sobre les persones que reben aquests diners: espòs/esposa o parella, pares, fills, germans, altres parents, altres persones no familiars o institucions.

6.1. SOBRE EL MANTENIMENT DE CONTACTES I LES VISITES A FAMILIARS I AMICS AL PAÍS DE NAIXEMENT

La pràctica majoria dels immigrants (92,3 %) manté contacte amb familiars i amics que continuen residint al seu país de naixement. Només un 1,4 % va manifestar que no ho fa mai, mentre que el 6,3 % restant —fins a sumar un 100 %— va declarar que no hi té cap familiar o amic. La suma d'aquests dos últims percentatges és del 7,7 %, és a dir, aquest és el percentatge d'immigrants que no manté cap tipus de contacte amb el seu país de naixement, ja sigui perquè no volen o perquè no hi tenen ningú. En aquesta anàlisi, aquests dos conjunts es presentaran normalment agrupats, ja que el nombre de persones entrevistades que va declarar que no manté contacte tot i tenir persones amb qui fer-ho és massa petit per poder creuar-lo amb altres variables. El nombre d'immigrants que ha visitat el seu país de naixement també és alt, però no arriba a aquests valors, ja que prop d'un de cada tres immigrants va declarar que no l'havia visitat mai des que va arribar a Espanya. Evidentment, en aquest cas, s'ha de tenir en compte, primer, el cost que representa el viatge en comparació amb altres formes de comunicació molt més immediates i barates (una trucada telefònica, per exemple), però també hem de considerar l'efecte que té el fet d'haver arribat recentment a Espanya/Catalunya o la situació de precarietat documental en què es troben alguns immigrants i que els dificulta sortir d'Espanya.

En cap dels dos casos, no es troben diferències significatives entre homes i dones. Tant els uns com les altres han visitat el seu país de naixement en el mateix grau i ho han fet un nombre de vegades força similar (4,2 vegades els homes i 4,4 vegades les dones). Així mateix, homes i dones mantenen el mateix percentatge de persones que declaren que mantenen contacte amb el seu país de naixement. On sí que s'evidencien algunes diferències és quan agafem el país de naixement com a variable (figura 59). El grup d'immigrants nascut a algun país de l'Europa dels Quinze i altres països desenvolupats presenta el percentatge més alt de persones (17,3 %, quan la mitjana per al conjunt de la població immigrada és del 7,7 %) que declaren no mantenir contacte amb familiars i amics en el seu país de naixement (també hi estan inclosos els que no hi tenen cap amic o familiar); al contrari, són els que en major percentatge han visitat en alguna ocasió el seu país de naixement des que van arribar a Espanya. Aquests resultats no ens porten a parlar necessàriament d'un comportament diferencial d'aquesta població sinó que s'han d'interpretar en relació amb l'estructura per edat significativament més envellida, entre tots el altres grups d'immigrants.

Aquesta dada queda clarament manifesta quan passem a observar la relació entre l'edat i el manteniment de contactes i visites al país de naixement (figures 60 i 61). A edats més avançades, per sobre dels 65 anys per exemple, és més probable que familiars i amics hagin mort o, en alguns casos, s'hagin traslladat a Espanya o

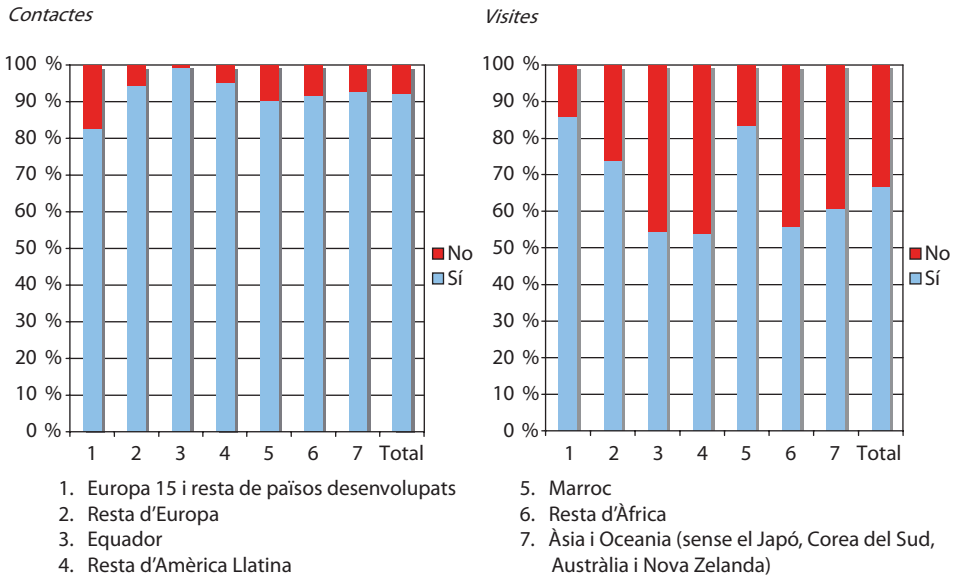

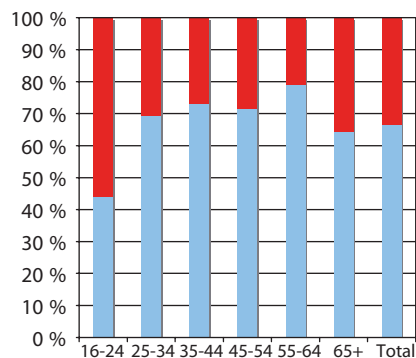
FIGURA 59. Manteniment de contactes amb familiars i amics i visites al país de naixement segons el país de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

a altres països i, per tant, no hi hagi ningú amb qui mantenir contacte al país de naixement. El contrari passa amb les visites, ja que es comprova la relació directa entre edat, percentatge de persones que visiten el seu país de naixement i nombre de visites (figura 62). Com més edat, i possiblement amb més anys d'estada a Espanya, en principi, més probabilitat d'haver visitat el país de naixement i més nombre de visites, encara que en el grup dels immigrants de 65 anys i més hi ha un descens tant del percentatge de persones que han visitat el país de naixement com del nombre de vegades que hi han anat. La població més jove manté un valor de contacte força semblant al de la resta de grups, llevat del de 65 anys i més que ja hem indicat. Ara bé, la probabilitat que hagin visitat el seu país de naixement i, especialment, el nombre de vegades que ho han fet, és significativament menor, com és lògic: menys temps viscut, menys possibilitats d'haver visitat el país de naixement.

Com es pot constatar a la figura 61, hi ha relació entre el moment d'arribada i el manteniment o no de contactes amb el país de naixement en la direcció esperada. Tot i així, els percentatges dels que sí que mantenen contacte són sempre més alts que no pas els que no ho fan, i amb una diferència significativa.

Contactes

Visites

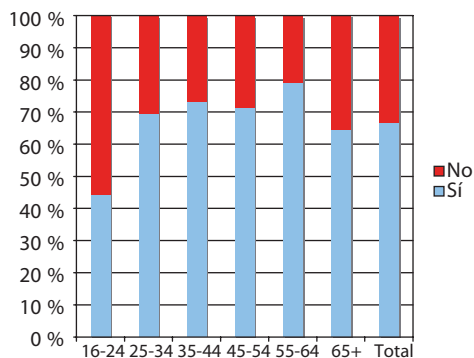
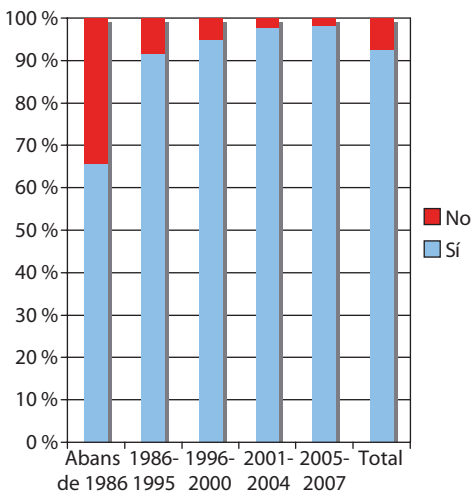

FIGURA 60. Manteniment de contactes amb familiars i amics i visites al país de naixement segons el grup d'edat.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Contactes

Visites

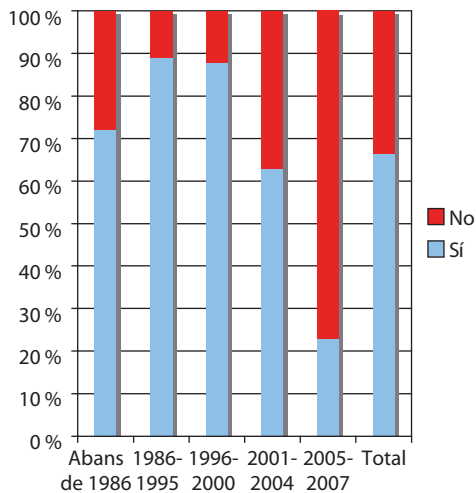

FIGURA 61. Manteniment de contactes amb familiars i amics i visites al país de naixement segons l'any d'arribada a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

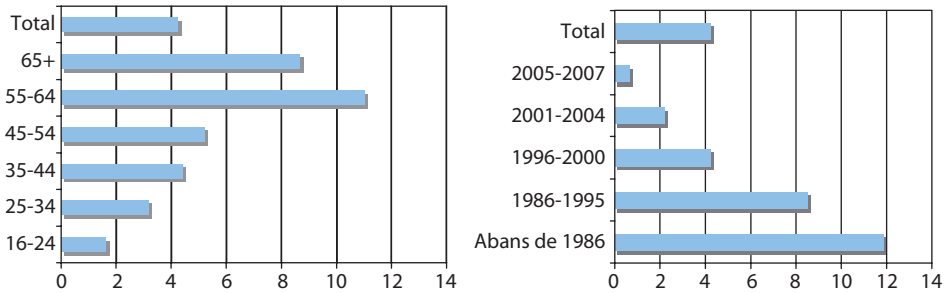

FIGURA 62. Nombre mitjà de visites efectuades per la població immigrada resident a Catalunya segons l'edat i segons el període d'arribada a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Si tornem a l'anàlisi de les divergències segons el país de naixement, trobem que llevat del cas dels originaris de països europeus occidentals i altres similars que ja hem comentat, el grau de contacte amb la societat d'origen és força semblant; malgrat tot, cal destacar el cas dels equatorians i la resta de llatinoamericans, ja que pràcticament la totalitat de la població resident a Catalunya té contacte amb familiars i amics. Es tracta de grups amb un nombre alt d'immigrats que han arribat recentment. D'altra banda, s'hi hauria de sumar la fortalesa de les seves xarxes socials a Espanya —i que podem suposar també abasta aquells i aquelles que es queden en el país de naixement—, segons han demostrat alguns estudis recents (Aparicio i Tornos, 2005; Miguel Luken *et al.*, 2007). Els llatinoamericans mostren unes xarxes dinàmiques, de més grandària que altres grups i amb un protagonisme destacat dels llaços forts. En el cas dels immigrants equatorians, aquest protagonisme encara és més evident i destaquen perquè són grups familiars molt cohesionats, hermètics i compactes (Miguel Luken *et al.*, 2007). El fet de ser una migració arribada recentment també provoca que, en molts casos, el reagrupament encara estigui en vies de consecució. S'ha de tenir en compte que les entrevistes es van fer l'any 2007, dos anys després de l'últim procés de regularització i en l'inici del procés de reagrupament.

Els immigrants de l'Europa de l'Est se situarien en un entremig entre els grups que hem considerat fins ara, malgrat que la seva arribada a Espanya ha estat bastant coincident amb alguns col·lectius de població nascuda a països llatinoamericans. En el cas dels immigrants nascuts al Marroc i a la resta de països africans, el percentatge de persones que mantenen contacte és alt tot i que se situa en nivells lleugerament inferiors. Com en el cas dels europeus occidentals, és una immigració amb una composició, segons el moment d'arribada, més antiga, i pot donar-se la mateixa situació de pèrdua de parents i amics o reagrupament complet de familiars.

Ara bé, les visites al país de naixement sí que mostren unes diferències que ens apunten als condicionants, que s'han indicat anteriorment, que es plantegen a l'hora de sortir d'Espanya. Una dificultat que pot ser o bé condicionada per la situació d'indocumentació o bé per la manca de recursos materials per afrontar la despesa del viatge, i que possiblement en molts casos respongui a una combinació de totes dues coses. A més, hem de tenir en compte que el cost del viatge està condicionat per la proximitat/llunyania de Catalunya respecte del país de naixement. Així, els marroquins han visitat el seu país en la mateixa proporció que els europeus occidentals. És una migració relativament antiga, bona part de la qual es troba en situació documental regularitzada i, òbviament, el fet de ser un país fronterer facilita les visites. Ara bé, i això és interessant de destacar, no amb la mateixa intensitat que en el cas dels europeus occidentals (figura 63). El factor *edat* i el moment d'arribada a Espanya segur que són elements explicatius, però també cal tenir en compte que la capacitat econòmica és un altre factor que

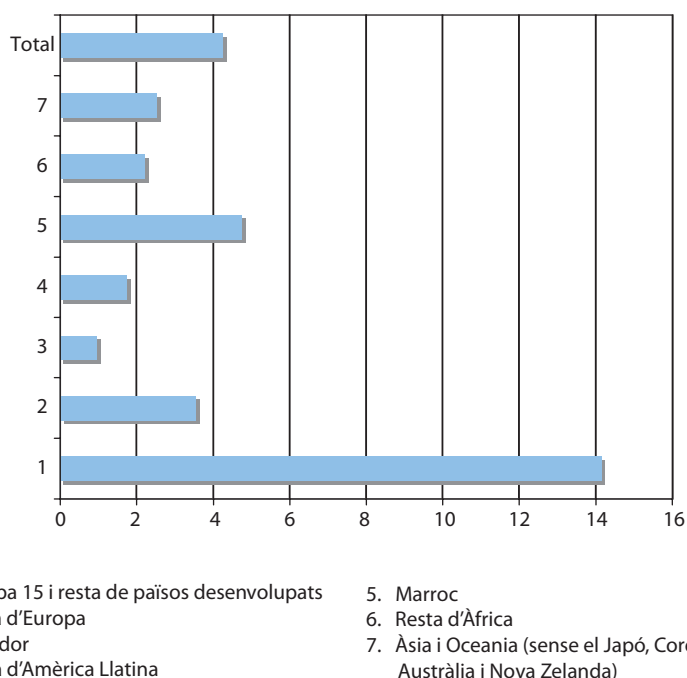

FIGURA 63. Nombre mitjà de visites efectuades per la població immigrada resident a Catalunya segons el país o la regió de naixement.

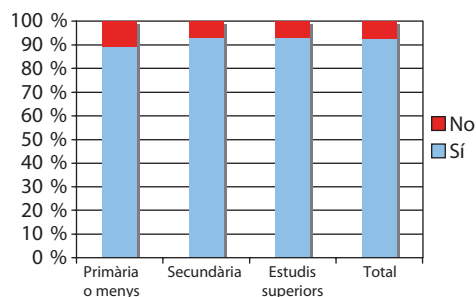
FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

ajuda a explicar aquestes diferències tan acusades en el nombre de visites efectuades.

Els grups d'immigrats que han arribat en general més recentment a Espanya mostren divergències significatives. Els europeus de l'est han visitat, en més proporció i amb més freqüència, el seu país que no pas els llatinoamericans o els asiàtics. Evidentment, no té el mateix cost creuar un oceà que poder viatjar fins i tot amb automòbil al país de naixement propi. I el que considerem significatiu és que els immigrants nascuts a l'Àfrica —llevat dels del Marroc—, mostren un alt volum de població que no ha visitat mai el seu país de naixement, malgrat que és una nacionalitat en què hi ha un important volum de població arribada en els anys vuitanta i noranta del segle xx. És possible, tanmateix, observar que han visitat més vegades que els llatinoamericans el seu país de naixement. La precarietat jurídica i econòmica segurament són factors clau per explicar aquest volum tan alt d'immigrants que no ha tornat mai al seu país. Encara que sovint no es tracta de països llunyans, el cost del viatge pot ser alt per la manca de vols directes i a bon preu que hi ha entre Espanya i els països de l'Àfrica subsahariana.

Finalment, pel que fa al nivell d'estudis, es constaten poques diferències (figures 64 i 65). Els immigrants mantenen, en les mateixes proporcions, el grau de contacte amb familiars i amics amb independència de quin sigui el seu nivell formatiu. Més importants són, però, les diferències que s'observen pel que fa la realització de visites al país de naixement. Malgrat tot, el nombre de visites efectuades és semblant entre els que tenen estudis primaris i secundaris; és en el cas dels que tenen una formació superior on es troba una proporció més gran dels que han viatjat al seu país i, a més, ho han fet més vegades.

Contactes

Visites

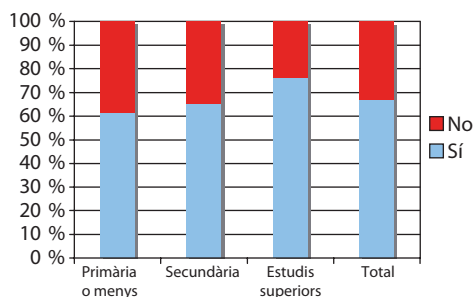

FIGURA 64. Manteniment de contactes amb familiars i amics i visites al país de naixement segons el nivell d'estudis.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

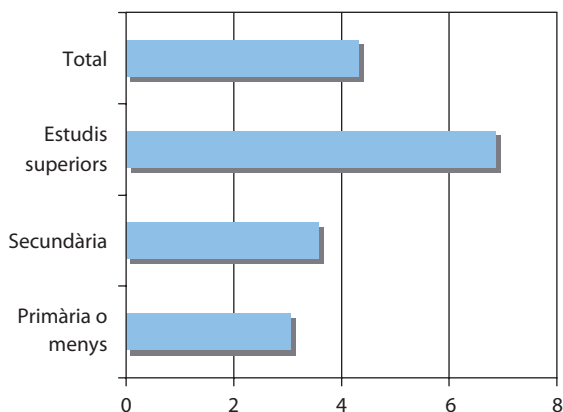

FIGURA 65. Nombre mitjà de visites efectuades per la població immigrada resident a Catalunya segons el nivell d'estudis.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

6.2. SOBRE L'ENVIAMENT DE DINERS (REMESES) A FAMILIARS I AMICS QUE RESIDEIXEN FORA D'ESPANYA

D'entrada, podem dir que les transferències periòdiques de diners que fan els immigrants al món tenen cada vegada més importància. A més, el seu volum està subestimat perquè és molt difícil de comptabilitzar. Espanya és un dels països des d'on els immigrants envien més remeses econòmiques als països d'origen, però la importància va més enllà del valor econòmic de la tramesa: també es donen, en paral·lel, transferències socioculturals, polítiques i ideològiques.

El volum d'immigrants que envia diners²¹ a familiars i amics fora d'Espanya és menor que els que no ho fan. Aquest és un resultat que fins a cert punt ens ha sorprès, ja que la proporció dels immigrants que no fan²² cap tipus d'enviament pràcticament dobla els que sí que en fan. Les proporcions són del 39 % i el 61 % respectivament, que equival, en la població, a 360.700 immigrants que envien diners i a 562.456 que no ho fan. Això no vol dir que, en algun moment de la seva estada a Espanya/Catalunya, no hagin enviat diners a familiars i amics que resideixen al seu país o a països tercers.

21. A continuació utilitzarem de manera indistinta els dos conceptes —remeses i diners—, per fer menys repetitiva la redacció d'aquest apartat.

22. Suposem que durant el període en què es va fer l'entrevista. La pregunta no especifica cap tipus de límits temporals.

Les diferències entre homes i dones hi són, però no són gaire marcades. Un 42,2 % dels homes i un 35,4 % de les dones declaren que envien diners. Possiblement, el volum més important d'homes *pioners* i també l'existència de grups familiars en què el marit és l'únic que resideix a Espanya mentre esposa, fills i altres parents continuen residint en el país de naixement podria explicar aquestes diferències. Un altre factor explicatiu és que l'home sigui l'únic que aporta ingressos a la família —potser també hi tingui un paper predominant en la gestió dels diners familiars— i, per tant, és més independent a l'hora d'enviar remeses.

Com en els casos anteriors, on sí que es detecten unes divergències clares és en l'enviament de diners segons el país o la regió de naixement de l'immigrat (figura 66), i en un sentit divergent al que ens mostraven algunes dades sobre les visites al país de naixement. Si bé els europeus occidentals són els que més han visitat el seu país, són els que menys diners envien al seu país d'origen, i a més amb una diferència molt marcada respecte als altres grups. Com ja hem apuntat anteriorment, és el grup més envellit i en què hi ha un menor manteniment de contacte amb els familiars i amics del país de naixement degut a la pèrdua d'aquests, però en aquest

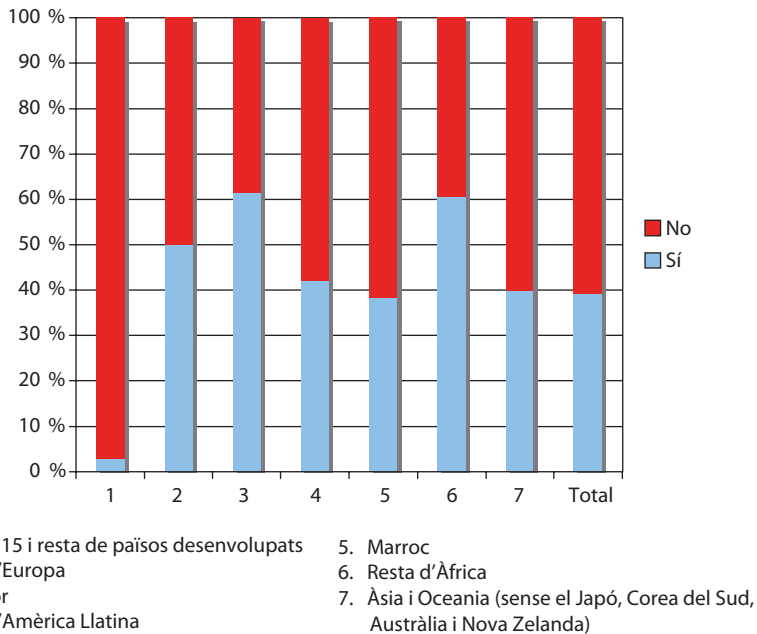

FIGURA 66. Proporció de població que envia diners a familiars i amics segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

cas també s'hi ha de sumar l'efecte de la presència més dilatada en el temps a Espanya —suposem que l'enviament de diners està relacionat fortament amb el temps d'estada a Espanya en el sentit que com més estada, menys enviament— i, sobretot, el pes del diferent estatus socioeconòmic d'aquests immigrants i els seus familiars. La població immigrada de països rics (Europa dels Quinze i altres desenvolupats) en una proporció alta està formada per persones retirades i, en el cas que desenvolupin una tasca professional a Catalunya, la seva estada sovint es relaciona amb una carrera professional que implica mobilitat internacional. D'altra banda, els seus familiars segurament també disposen d'una situació econòmica més benestant i, en tot cas, poden recórrer al suport dels ajuts que aquests països proporcionen a la seva població en situacions de necessitat i/o pobresa.

Per tant, per a aquesta població, la migració no es concep com una font o una alternativa d'ingressos, d'ajuda per superar una situació marcada per certes limitacions o per la impossibilitat d'accedir a determinats béns de consum o la compra d'un habitatge o terres. Una aproximació la podem tenir a la figura següent, en què es relaciona l'ajut econòmic amb el nivell de formació de la persona que ha immigrat a Espanya (figura 67).

Pel que fa a la resta de grups, la situació és més homogènia, encara que també amb diferències significatives que pensem que estan relacionades, bàsicament, amb el moment de l'arribada a Espanya i la situació econòmica i d'ingressos dels immigrants i les seves famílies.

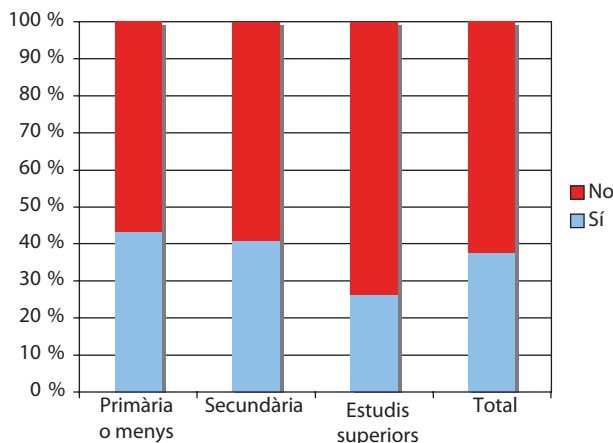

FIGURA 67. Proporció de població que envia diners a familiars i amics segons el nivell d'estudis.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Com es pot comprovar a la figura següent (figura 68), hi ha un percentatge més gran d'enviament de diners com més recent és la data d'arribada a Espanya, amb l'excepció de l'últim període considerat (Reher *et al.*, 2008). El fet d'haver arribat fa poc temps a Espanya i, en molts casos, tenir encara una situació de precarietat documental, inestabilitat a la feina i, possiblement, haver de fer front encara a les despeses que ha comportat el viatge i les despeses que ha comportat aconseguir un habitatge, no els permet contribuir encara a ajudar familiars i amics. Una vegada s'arriba a una certa estabilitat en aquests temes i la situació personal en el treball i en terme d'ingressos millora, apareix la possibilitat d'activar la trama de diners. El pas del temps segurament va condicionant aquesta pèrdua progressiva de l'ajut, ja que és possible que s'hagi procedit a reagrupar els familiars més pròxims (pares i fills), els receptors principals d'aquests diners. Però d'altra banda, també hem de tenir en compte la composició diferent dels fluxos segons el període d'arribada en el sentit que hem apuntat anteriorment: preeminència de fluxos de jubilats i professionals europeus i d'altres països abans de la dècada de 1980.

La resta de grups segons el país o la regió de naixement presenten un percentatge molt més alt de persones que van declarar que enviaven diners a familiars i amics, els valors més elevats en el cas dels equatorians i els nascuts a països africans (llevat del Marroc), una situació de paritat en el cas dels europeus orientals i una major proporció d'immigrants que diuen que no envien diners en el cas de la po-

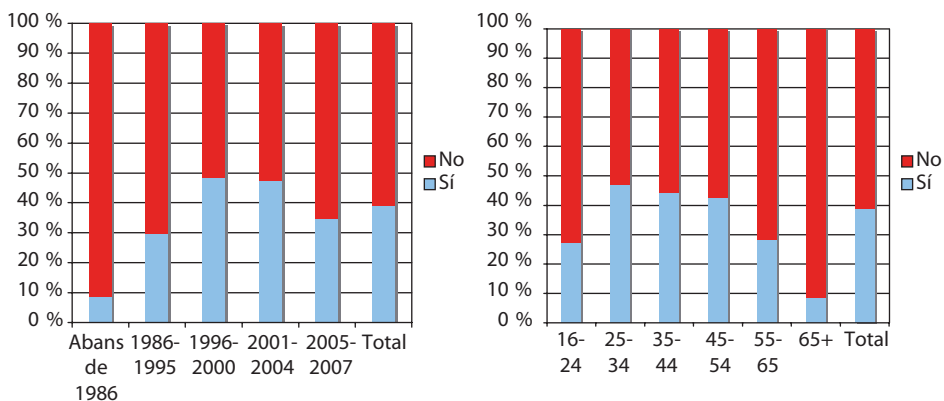

FIGURA 68. Proporció de població que envia diners a familiars i amics segons el període d'arribada a Espanya i segons l'edat.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

blació nascuda al Marroc i a l'Àsia. L'explicació d'aquestes diferències respon a tota una sèrie de factors que es barregen i condicionen la predisposició a ajudar econòmicament familiars i amics, però que pensem que està força condicionada pel temps d'estada a Espanya, el reagrupament de la família i la situació socioeconòmica del nucli familiar.

Qui és el destinatari d'aquests diners? Com s'ha comentat en la introducció d'aquest apartat, l'ENI demana per la vinculació familiar o d'amistat que tenen les persones receptores d'aquests ajuts amb la persona entrevistada. És una pregunta de resposta múltiple. Del total d'immigrats que van respondre afirmativament en el sentit que enviaven diners fora d'Espanya (recordem, un 39 % del total), la majoria ho fan als pares (67,5 %); la resta de familiars representen uns percentatges molt menors: un 23,4 % envien diners directament als fills, un 19,1 % als germans i un 12,4 % a l'espòs o esposa/parella. Finalment, un 14,6 % va declarar que enviava diners a altres parents sense especificar-ne el grau de parentiu i un escàs 2,4 % a altres «Persones no familiars» —és de suposar que principalment amics— i institucions. L'alt percentatge d'ajut als pares pot estar relacionat amb un grau menor de reagrupament dels mateixos: es reagrupen, principalment, la parella i els fills i, potser en una segona instància, els pares si algun dels dos envidua o té problemes de dependència. Però tampoc es pot descartar que en els casos en què els fills no han procedit a reagrupar-se amb el pare i/o mare que estan ja residint a Catalunya, els pares siguin els receptors d'uns diners que van destinats també als fills que han quedat a cura d'ells.

Tant els homes com les dones envien diners als seus familiars (pares i mares, fills/filles i germans/germanes) amb la mateixa mesura. Les diferències són molt petites i sense significació estadística. Només en el cas del cònjuge/parella es pot observar una situació marcada per la diversitat en el rol d'home i de la dona en l'ajuda a la parella: l'home envia en més proporció diners a la parella que la dona —les proporcions se situen en el 18,6 % i el 3,8 % respectivament. El rol de l'home com a pioner en un nombre més gran de casos i l'existència de famílies no reagrupades per a determinats grups d'immigrats (especialment en el cas d'africans no marroquins i asiàtics), és a dir en què només el pare resideix a Catalunya mentre que l'esposa, si n'hi ha, i els fills continuen residint en el país de naixement de la parella explicaria aquesta divergència.

La població nascuda a l'Àfrica (sense incloure els nascuts al Marroc) és la que envia diners en major proporció als seus familiars (figura 69) que mostra els percentatges més alts en l'enviament de diners als pares, a la parella i als germans, i percentatges molt alts —encara que no són els màxims— en el cas dels fills. Aquest fet està relacionat amb el model de família extensa i l'anomenada *solidaritat familiar africana*. Són, tanmateix, dades que s'han de prendre amb prudència, ja que el nombre de persones entrevistades nascudes en aquests països i que van declarar

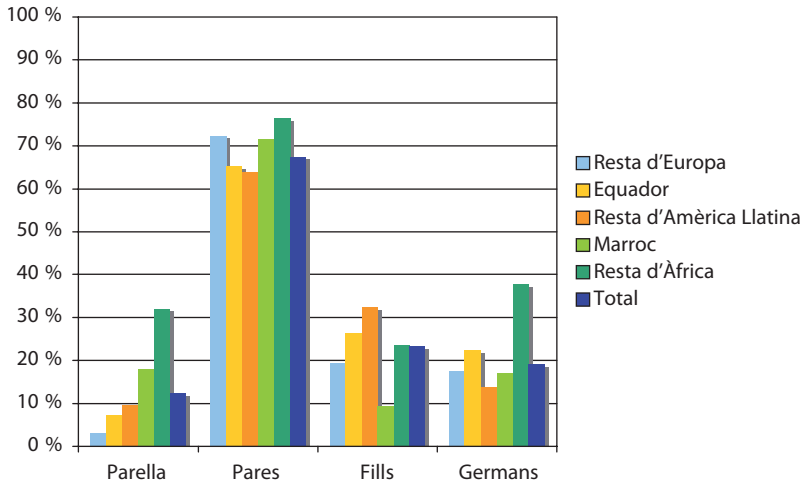

FIGURA 69. Tramesa de diners als familiars segons el país de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

que enviaven diners a familiars i amics és baixa (62 persones entrevistades).²³ La població nascuda al Marroc envia diners fonamentalment als pares, la parella i els germans, però poc als fills. La població nascuda a l'Amèrica Llatina i l'Equador presenta un perfil molt semblant sobre els destinataris de les remeses. A part dels pares, que, com en tots els casos, apareixen com els destinataris principals del diners, destaquen les trameses que consignen directament als fills, però no tant a la parella. El fet de ser una migració més feminitzada fa que els diners es vehiculin directament als fills? I el que és significatiu és la diferència que es pot establir entre els nascuts a l'Equador i la resta de llatinoamericans en relació amb els germans. Els primers mostren un percentatge significativament més alt d'ajut econòmic als germans. Com hem comentat anteriorment, la població equatoriana mostra unes xarxes especialment denses i familiars, amb molts intercanvis d'ajuda entre els diferents membres de la mateixa família.

Els percentatges no sumen 100 %, ja que l'enviament de diners pot ser a diferents familiars. No s'han inclòs els nascuts a l'Europa dels Quinze i altres països desenvolupats ni els nascuts a l'Àsia i a Oceania a causa del baix nombre de persones entrevistades.

23. Encara és més baix el nombre de persones entrevistades nascudes a l'Europa dels Quinze més altres països desenvolupats (11 persones) i els nascuts a l'Àsia i a Oceania (34 persones). Per aquest motiu, hem optat per no comentar les dades corresponents a aquestes poblacions, ja que mostren una aleatorietat estadística alta.

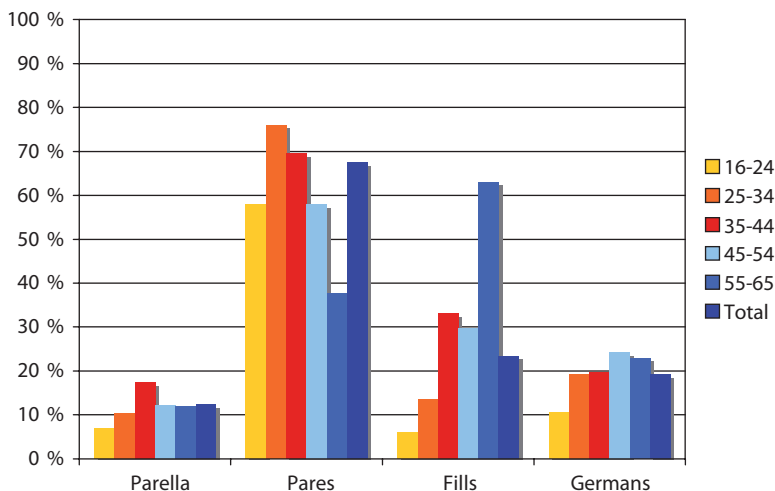

FIGURA 70. Tramesa de diners als familiars segons el grup d'edat.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Si considerem aquesta informació en relació amb els grups d'edat (figura 70), apareix, evidentment, una situació molt marcada pel que fa al moment en què les persones es troben en el seu cicle de vida. És a dir, a mesura que augmenta l'edat s'assisteix a una reducció del nombre de persones que envien diners als pares, però paral·lelament augmenta el nombre de persones que ajuden els fills. La pèrdua dels pares i el possible reagrupament dels mateixos a Catalunya fan que els grups de més edat enviïn diners als progenitors en menys proporció. Pel que fa als fills, són les persones de més de 35 anys les que els envien diners en major proporció. Un cas apart és el primer grup d'edat (16-24 anys), massa joves en general per tenir fills, mantenen, però, uns percentatges força semblants als de la resta dels grups —en alguns casos encara es tracta de persones dependents dels pares.

Finalment, no es troben diferències significatives en l'ajuda a la parella i els germans segons els grups d'edat. Les petites oscil·lacions que s'observen no són significatives estadísticament i en el cas del grup de 16 a 24 anys el nombre de persones entrevistades va ser reduït (70 persones).

S'han sumat els grups d'edat dels 55 a 64 anys i els de 65 anys i més a causa del baix nombre de persones entrevistades que havien enviat diners en tots dos grups. Malgrat sumar-los, el nombre encara és força reduït (35 persones entrevistades) i, per tant, són dades poc fiables estadísticament.

7. Factors d'integració de la població immigrada resident a Catalunya

7.1. INTRODUCCIÓ: CONSIDERACIONS TEÒRIQUES I METODOLÒGIQUES PRÈVIES

L'àmbit de la convivència i la integració o incorporació social és, sens dubte, una qüestió clau quan es parla d'immigració. En aquest apartat analitzem diversos factors d'integració social de la població immigrada. Cal, primer, però, fer unes consideracions teòriques i metodològiques prèvies per copsar millor el significat de les dades que oferirem.

7.1.1. Consideracions teòriques

En primer lloc, pel que fa als aspectes teòrics, cal fer un recordatori sobre el significat del concepte *integració* dels immigrants. En general, podem dir que la integració social té dues dimensions: la individual i la comunitària. Pel que fa a l'àmbit individual, fa referència a l'accés en condicions d'igualtat a recursos fonamentals com l'habitatge, el treball, l'escolarització, la cobertura sanitària o la participació política (Marshall, 1950). En l'àmbit comunitari, però per extensió de l'individual (llibertat i drets de les persones), fa referència a drets basats en vincles comunitaris (lingüístics, territorials, culturals, religiosos, etc.), sempre que no vagin en contra de principis democràtics fonamentals. D'aquesta manera, les qüestions de diversitat o identitat cultural, d'una banda, i les que estan relacionades amb la igualtat cívica o la justícia social, de l'altra, estan totalment imbricades (Taylor, 1994; Touraine, 1998; Bauböck, 2004; Alexander, 2006; Putnam, 2007). Actualment, doncs, s'entén que la integració social ha de conciliar la *diversitat* cultural amb la *cohesió social* i ha de proporcionar, als immigrants i minories, els mateixos drets i deures civils i les mateixes oportunitats socioeconòmiques que a la majoria, i, alhora, ha de tenir en compte els aspectes de diversitat associats a l'origen sociocultural. Aquest

procés, que és d'adaptació bidireccional, d'acomodació mútua o interculturalisme, implica la participació i el compromís cívic de tots els actors socials que intervenen en el procés i que conviuen i interactuen més enllà del simple reconeixement i coexistència, que han de formar una comunitat cívica compartida o una cultura pública comuna, cohesionada alhora que plural. La integració social es guia, doncs, per principis d'inclusió, on calen sistemes competents i àgils d'adquisició dels drets i deures cívics a través de l'obtenció dels permisos de residència i treball, així com la ciutadania (que atorga el dret al vot, entre altres coses).

A Catalunya, i a Espanya en conjunt, el disseny d'una política integral sobre immigració i integració encara és incipient. Cal recordar que la promulgació de la primera llei d'estrangeria i migració a Espanya no es produeix fins a 1986 —el mateix any que marca l'entrada en la Comunitat Econòmica Europea. Des de llavors fins a l'actualitat, s'han multiplicat les regulacions integrals sobre immigració i estrangeria, així com els plans estratègics de gestió, l'últim dels quals a l'àmbit estatal és el Pla Estratègic de Ciutadania i Integració 2007-2010. En algunes comunitats autònomes, com Catalunya, hi ha hagut iniciatives legislatives generalment més avançades i que mereixen una esment especial. Així, dins del Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008, un programa que incorporava principis comuns d'integració aprovats pel Consell de la UE l'any 2004, ja apareixien alguns objectius específics en la línia d'una política d'immigració integral i d'horitzó ampli. Per exemple, els protocols de primera acollida; la implementació de programes de mediació, sensibilització i no discriminació; els programes de convivència ciutadana i formació ocupacional, o l'aplicació de principis d'interculturalitat en el sector empresarial. Amb l'actual Pacte Nacional per a la Immigració, l'horitzó del qual és l'any 2020, s'ha avançat molt en el disseny, posada en pràctica i reforç d'actuacions concretes que s'han de seguir. La importància d'aquests esforços s'ha de destacar. De fet, algunes de les iniciatives en matèria d'immigració i acollida a Catalunya (p. ex., el Pacte Nacional i la Llei d'acollida), són ja pioneres i un referent en l'àmbit europeu.

Però, a diferència d'altres països, encara ens manca una estructura de gestió sòlida, amb objectius, dotació de recursos i entramats de col·laboració que estiguin consolidats, cosa que dificulta la integració social. A més, en els contextos d'immigració nous, la idea predominant de la immigració internacional com a fenomen temporal i separat de la societat majoritària (la lògica *guest worker*), ha influït negativament en la manca de polítiques concretes d'integració-inclusió social dels immigrants, als quals s'ha tendit a considerar treballadors temporals i, per tant, pseudociutadans.²⁴

24. Per exemple, el *Transatlantic Trends: Immigration 2009 Report* (The German Marshall Fund of the United States 2009, p. 5-9), indica que el 50 % dels europeus consideren que la immigració és més un problema que una oportunitat, i en el cas d'Espanya el percentatge general augmenta al 58 %, i en alguns àmbits a gairebé el 70 %. El recent informe de Cea D'Ancona i Valls Martínez (2009) indica, també, que gairebé la meitat dels espanyols tenen una actitud de rebuig davant la immigració.

Segons l'estudi del Migration Policy Group (2007), l'any 2006, Espanya tenia uns valors d'índex de política d'integració dels immigrants relativament alts en el conjunt de països analitzats.²⁵ Caldria veure, però, l'efecte que la crisi econòmica —particularment greu des de l'any 2008— ha tingut en aquests valors. Sens dubte, la situació de crisi dels darrers anys ha fet encara més difícil fer front al repte de la integració de la immigració.²⁶ No hem de perdre de vista, però, que la immigració ha estat un factor fonamental de creixement econòmic i social a Europa i, en particular, a Espanya: diversos informes econòmics assenyalen la realitat del saldo positiu en l'equació entre el que els immigrants aporten a l'Estat i el que en reben; i que la immigració ha donat més flexibilitat al mercat de treball, ha contribuït al superàvit en els comptes públics i ha millorat la riquesa individual de la població en el seu conjunt. Es calcula, també, que malgrat la crisi econòmica, la Unió Europea necessitarà uns quaranta milions d'immigrants més abans de l'any 2050 si vol mantenir el seu ritme de creixement (OECD-SOPEMI 2009). El càlcul també afirma que Espanya en necessitarà un mínim de tres milions més i Catalunya almenys un milió més abans de 2020 (Oliver i Alonso 2006, 2010; Pajares 2009).²⁷ Per tant, continuarem necessitant la immigració.

7.1.2. *Consideracions metodològiques*

En segon lloc, pel que fa als aspectes metodològics previs, ens hem de referir tant als avantatges com a les limitacions de les dades que ofereix l'ENI per a l'anàlisi dels factors d'integració. Pel que fa als avantatges, cal mencionar que aquestes dades provenen de preguntes retrospectives, permeten obtenir informació longitudinal i, per tant, podem comprendre millor els processos d'integració i, en gene-

25. Aquest estudi feia referència a 25 països de la UE a més de Noruega, Suïssa i el Canadà. L'índex d'integració utilitzat (índex de política d'integració dels immigrants) es basava en sis àrees de polítiques d'integració: l'accés al mercat laboral, l'accés a la nacionalitat, l'accés a la residència permanent, l'accés al reagrupament familiar, les mesures de participació política i les mesures d'antidiscriminació. Espanya ocupava el lloc número 10 del rànquing d'un total de 28 països. Per a més informació sobre aquesta anàlisi: Migration Policy Group (2007).

26. Un exemple d'això és el debat generat a principis de gener de 2010 a partir de la negativa de l'Ajuntament de Vic a empadronar els immigrants extracomunitaris sense permís de residència i de treball. Sobre aquesta qüestió, per exemple, es poden trobar els articles d'opinió d'Oliver Alonso (2010) i de Sánchez (2010). Aquest debat es va aguditzar amb l'esclat xenòfob i la tensió en la convivència entre immigrants i autòctons a Salt de finals de febrer de 2010, que va dur la Generalitat de Catalunya a convocar amb caràcter d'urgència a la Comissió del Pacte per a la Immigració. Sobre el cas de Salt vegeu, per exemple, els articles d'opinió de Playà Maset (2010), Carranco (2010), Masreal (2010) i Quesada i Carranco (2010).

27. Sobre l'impacte de la immigració en l'economia espanyola: Oliver Alonso (2006, 2010); Pajares (2009); Aja *et al.* (2010), i Solé (2001). Per aprofundir en el cas específic de Catalunya: Casals i Solsona (2008).

ral, el procés migratori en el seu conjunt. Això fa que les dades tinguin un valor especial.

Quant a les limitacions, cal reiterar alguns aspectes generals que ja s'han mencionat en apartats anteriors: *a)* les grans agrupacions per regió d'origen no copen la gran heterogeneïtat interna i gran variabilitat dels processos d'integració segons l'origen específic (p. ex., les diferències en característiques sociodemogràfiques, projectes migratoris i pautes d'interacció social d'immigrats de països com les Filipines i el Pakistan, ambdós inclosos dins de la categoria «Àsia i Oceania», o com l'Argentina i Bolívia, tots dos inclosos dins de la categoria «Resta d'Amèrica Llatina»); *b)* les dades fan referència a la població de 16 anys o més gran (i amb un mínim d'un any de residència al país) i, per tant, els aspectes de la integració en les edats en què es produeix el gruix de la socialització dels individus i la relació o comparació amb altres edats/etapes del cicle vital, no són abastables; *c)* la majoria dels immigrants entrevistats van arribar a Espanya feia menys de deu anys i, per tant, ja d'entrada treballen amb una població amb poca presència perllongada en el territori, cosa que limita la potencialitat de l'anàlisi longitudinal per al coneixement dels processos i patrons d'integració social, i *d)* cal tenir en compte que les dades no ponderades (les persones entrevistades de fet) són molt baixes en alguns casos.

Finalment, per comprendre les dades sobre els factors d'integració que oferirem a continuació, cal tenir ben present el següent:

1) Els immigrants també són emigrants; és a dir, que abans d'arribar a un lloc, han sortit d'un altre. Per tant, generalment formen vincles permanents en les societats de destinació, però també mantenen vincles amb les seves societats d'origen, com hem analitzat en l'apartat anterior. Una anàlisi dels factors d'integració ha de tenir en compte totes dues realitats.

2) Hi ha moltes raons per emigrar, i encara que les causes econòmiques o laborals siguin les predominants, ni són les úniques ni fan que els projectes migratoris o els plans de futur siguin homogenis. Aquesta variabilitat està condicionada tant per les causes i les condicions de la migració com per variables de tipus sociodemogràfic (origen, edat, sexe, estat civil, nivell formatiu, situació legal, etc.).

3) Tradicionalment, s'ha analitzat la migració com un fenomen individual, però generalment es tracta d'un fenomen que implica un col·lectiu (família, xarxa social, etc.). Aquesta realitat, i la forma que adquireixen aquestes connexions (geografia de la família, etc.) són crucials per entendre els processos d'integració.

4) Tradicionalment, s'ha analitzat la migració tenint en compte només la mobilitat, però cal tenir també present la permanència (dels que es queden o no marxen/retornen un cop han emigrat) per entendre millor els aspectes de la integració (Artal *et al.*, 2007; Pascual de Sans i Cardelús, 1998).

7.2. ANÀLISI DE LES DADES DE L'ENI

Aquest apartat recull els resultats de l'explotació de dades de l'ENI quant a diversos aspectes que es consideren factors fonamentals per mesurar la integració: l'obtenció de la nacionalitat espanyola, el treball i l'ocupació, l'habitatge, la nupcialitat i la participació social.

7.2.1. *Nacionalitat*

En aquest apartat, analitzarem el temps que els immigrants han trigat a obtenir la nacionalitat espanyola, segons el país o la regió de naixement, el sexe i l'any d'arribada a Espanya. Partim de la base que el temps que es triga a obtenir la nacionalitat és indicatiu de més o menys integració social, respectivament.

D'entrada, el percentatge de la població immigrada entrevistada a l'ENI amb nacionalitat espanyola adquirida (no per naixement) és relativament baix (15,1 %).

Pel que fa a l'any o el període d'obtenció de la nacionalitat, observem que, dins del període considerat (1935-2007)²⁸ la majoria dels immigrants ho ha fet més darrerament, cosa que s'explica tant pel major nombre de casos en els deu anys previs a l'enquesta (a partir de 1996) com pel fet que, en general, la població ha acumulat anys de residència a mesura que avancem en el temps (figura 71). Cal tenir en compte, també, el biaix que pot suposar el fet que alguns dels darrers anys (p. ex., 2000, 2001, 2005) es van produir processos de regularització massiva, amb un efecte directe en el volum d'adquisició de la nacionalitat. Cal afegir, també, que, tot i que no es fan constar a la taula, el volum de casos perduts (els que hi són però que no poden contestar o que no és aplicable, pràcticament tots perquè no tenen nacionalitat espanyola), sumats als «No ho sap / No contesta», és força alt aquí (83 % del total).

Si analitzem el temps que fa que es disposa de la nacionalitat espanyola segons el país o la regió de naixement, observem variacions molt significatives (figura 72). Aquestes dades estan relacionades directament amb la major o menor antiguitat de la presència dels diferents col·lectius immigrants al nostre país. Així, la majoria dels immigrants procedents de l'Europa dels Quinze i de la resta de països desenvolupats que tenen nacionalitat espanyola fa més de deu anys que la tenen (52,8 %), perquè és una immigració amb més trajectòria de presència a Catalunya. Per contra, la majoria dels africans no marroquins, que en conjunt han arribat més recentment, fa menys temps que tenen la nacionalitat espanyola. Aquesta diferència també es fa palesa entre els equatorians, que han arribat més recentment i que, en

28. L'any 1935 és el primer any que estudia l'ENI per a l'obtenció de la nacionalitat i, per aquest motiu, s'ha agafat com a inici del període.

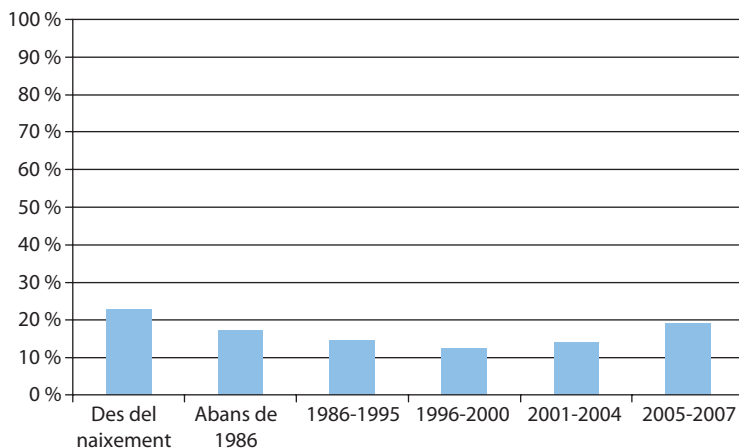

FIGURA 71. Any d'obtenció de la nacionalitat espanyola.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

el cas que tinguin nacionalitat espanyola, només el 3,8 % fa deu anys o més que la tenen, i la resta de llatinoamericans, on el 37 % fa deu o més anys que la tenen (en aquest grup podem pensar en col·lectius com l'argentiní, amb una història migratòria i una presència molt més perllongada al país, cosa que no passa amb altres col·lectius també inclosos dins d'aquesta categoria, com els bolivians). És curiós observar el cas dels asiàtics de països no rics, on gairebé el 80 % dels que tenen nacionalitat espanyola fa deu anys o més que la tenen. Això pot ser a causa del cas de la població d'origen filipí, que atès el vincle històric i polític entre aquest país i Espanya (les Filipines va ser una colònia espanyola) la seva població pot obtenir la nacionalitat espanyola en un període de dos anys. En aquestes dades, en general, cal tenir en compte que les dades no ponderades (les persones entrevistades, de fet) són molt baixes en la majoria de categories (menys de vint casos en les categories «Resta d'Europa», «Equador», «Resta d'Àfrica» i «Àsia i Oceania»). Finalment, podem dir que les diferències segons el sexe en la disposició de la nacionalitat no són significatives estadísticament.

Això no obstant, les dades més significatives quan analitzem la variable *nacionalitat* en relació amb la integració són les que fan referència al temps que es triga a aconseguir-la. Això es pot observar tenint en compte la diferència entre l'any d'arribada i l'any d'obtenció de la nacionalitat.

Cal mencionar, primer, que actualment a Espanya, la nacionalitat per residència s'obté genèricament en un període de deu anys. Aquest període es redueix en casos especials: a cinc anys en el cas de persones que estan en règim d'asil o refugi;

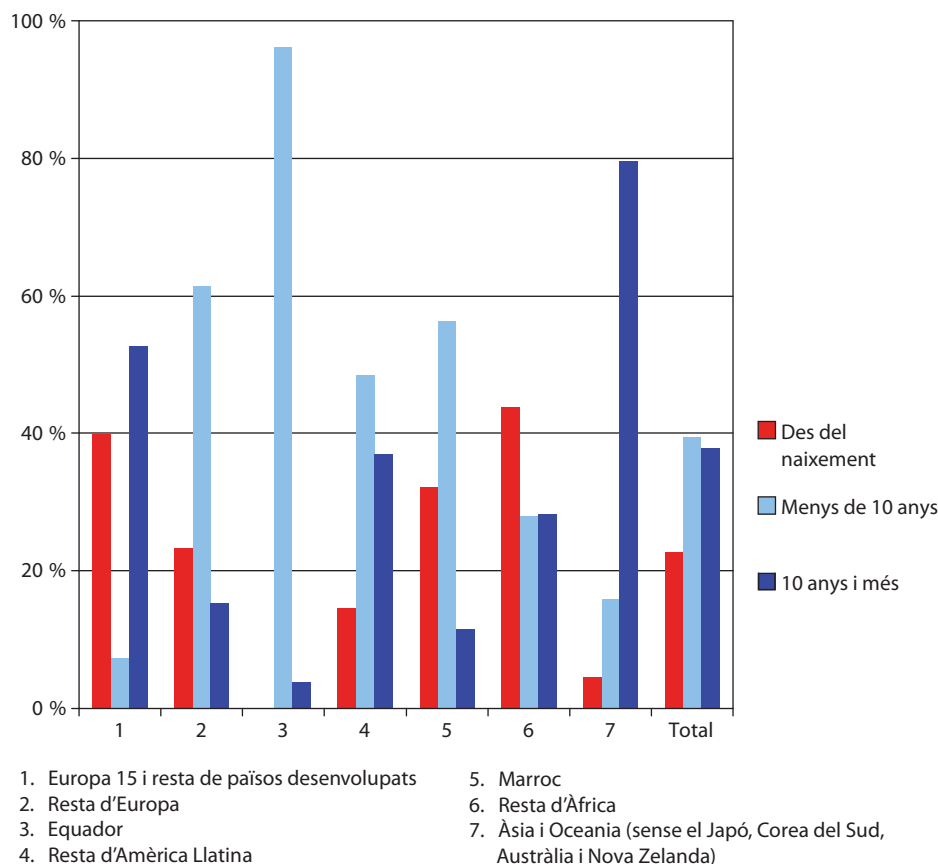

FIGURA 72. Temps amb nacionalitat espanyola segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

a dos, si els sol·licitants són nacionals de països llatinoamericans, Andorra, les Filipines, Guinea Equatorial o sefardites, i a un any, entre altres casos, els que en el moment de la sol·licitud fa un any que estan casats amb un/a espanyol/a i no estan separats legalment o de fet. Aquest període genèric de deu anys és el mateix a països com Alemanya o Bèlgica; però hi ha països on és molt més breu: cinc a França o el Regne Unit i tres al Canadà. A part de la residència, generalment hi ha altres criteris associats a l'adquisició de la nacionalitat, com el coneixement de l'idioma oficial o l'assoliment de coneixements generals sobre el país d'acolliment.

Les dades de l'ENI mostren que, per al conjunt dels immigrants, la distribució entre persones que han trigat cinc anys o menys i les que n'han trigat més de cinc

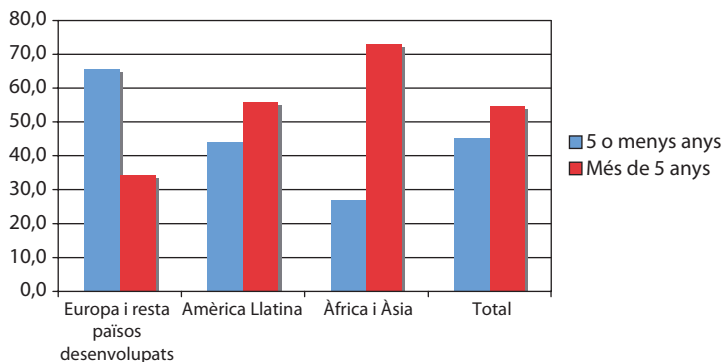

FIGURA 73. Temps trigat (anys) a aconseguir la nacionalitat espanyola segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

és força semblant: aproximadament un terç del total en cada cas (figura 73). Però si ens fixem en les dades segons el país o la regió d'origen, observem diferències significatives, cosa que indica que no totes les procedències han tingut les mateixes dificultats o facilitats per obtenir la nacionalitat: el 70 % dels immigrants procedents de països no rics d'Àsia i Oceania, el 77 % dels procedents de l'Equador i el 52 % dels procedents del Marroc, han trigat més de cinc anys a obtenir-la, un percentatge que, en el cas dels immigrants de l'Europa dels Quinze i de la resta de països desenvolupats, es redueix al 23 %. En aquest cas, s'ha de tenir en compte el baix nombre de persones entrevistades a la majoria de categories, que pot afectar la significació estadística d'aquestes dades.

Aquestes diferències encara són més clares si ens fixem en el temps mitjà d'obtenció de la nacionalitat, unes dades que són més acurades, ja que no inclouen, en els càlculs, els que tenen la nacionalitat des del naixement o des de l'arribada a Espanya (figura 74). En aquest cas, veiem clarament que els marroquins són els que han trigat més anys de mitjana a obtenir la nacionalitat (12), seguits dels asiàtics de països no rics (10,9) i els de la resta d'Àfrica (8,3). Potser l'efecte de la nupcialitat (unions amb persones de nacionalitat espanyola, que és més alt entre els europeus i llatinoamericans) expliqui, en part, aquestes diferències.

7.2.2. Treball i ocupació

La qüestió laboral té una importància vital en el tractament de la immigració, perquè sovint és la motivació darrere de la mobilitat i, a més, afecta totes les altres esferes de la incorporació social, que és l'objecte d'aquest apartat.

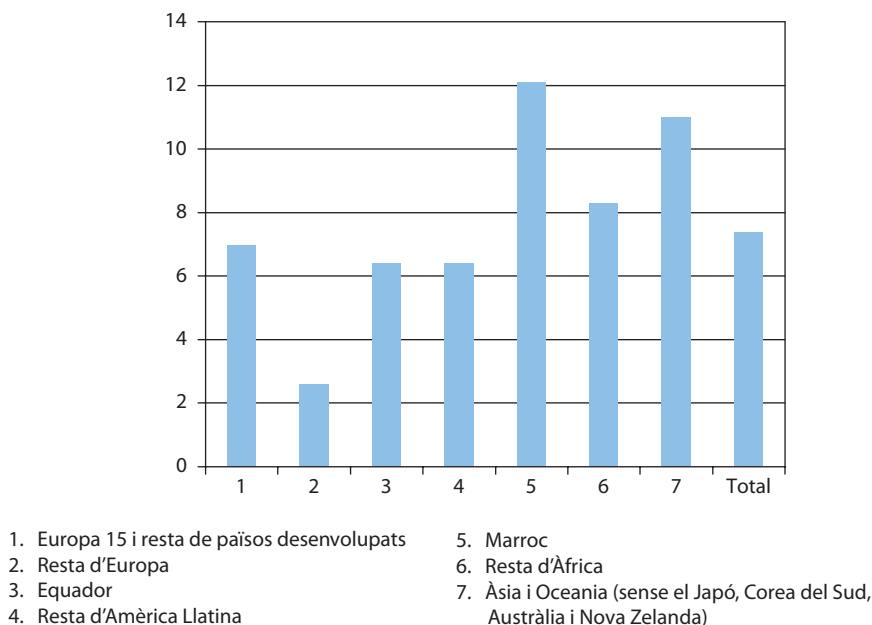

FIGURA 74. Temps trigat (mitjana) en aconseguir la nacionalitat espanyola segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Abans d'entrar en les dades que ens ofereix l'ENI, creiem oportú fer algunes consideracions prèvies sobre l'àmbit laboral en relació amb la integració. D'entrada, es pot dir que l'activitat laboral de la població estrangera a Catalunya, i a Espanya en general, sempre s'ha caracteritzat per l'alta ocupació, responent a una demanda alta i diversificada del nostre mercat de treball. La crisi econòmica dels últims anys (especialment a partir de 2008) ha afectat particularment l'ocupació de la població estrangera (més del doble que la nacional) perquè la majoria treballava en els sectors que han sofert més la crisi, com per exemple el de la construcció. En relació amb això, cal recordar que la immigració suposa un motor de dinamisme econòmic i social fonamental i que continuarà sent necessària malgrat els períodes de crisi.

Sembla clar que molts dels problemes en aquest àmbit tenen el seu origen en la manca d'un tractament integral i de consideració d'un horitzó més ampli. Això, vinculat a la política econòmica general de l'Estat espanyol, centrada en sectors com la construcció i els serveis, cosa que ha comportat greus problemes per al conjunt de la població. El cas de la contractació massiva en el sector de la cons-

trucció i el gran nombre d'aquests treballadors que han engrossit les llistes de l'atur en els últims mesos, és un clar exemple de les conseqüències fatals d'una planificació de la inserció laboral a curt termini exclusivament: en el context d'una desacceleració econòmica greu i de la fallida del mercat de l'habitatge, un gran nombre d'immigrats que van ser contractats a Espanya en sectors com la construcció —abans pròsper— recentment s'han quedat a l'atur, cosa que demostra que la política de contractació en base exclusivament al primer contracte de treball ha quedat obsoleta. El govern espanyol, en coordinació amb els governs dels principals països d'origen d'aquests immigrants (especialment l'Equador), ha ofert, a aquestes persones, sota el Programa de Retorn Voluntari, repatriacions assistides als seus països, cosa que implica renunciar als drets de residència a Espanya a canvi de la cobertura de les despeses del viatge i del cobrament del subsidi d'atur en dos terminis (aquests programes de repatriació voluntària, per tant, no tenen en compte la gran quantitat de treballadors que treballen com a temporers, ni els treballadors en el servei domèstic, la majoria dones, que no cobren subsidi d'atur). No obstant això, molts immigrants no han volgut retornar, per por de tornar a un context sociolaboral en el qual veurien encara més restringides les seves possibilitats de mobilitat social, especialment en economies dolaritzades (com per exemple l'Equador, que fins i tot ofereix microcrèdits als repatriats com a incentius de retorn). A més, els factors econòmics no són els únics que s'han de considerar quan els immigrants es plantegen el retorn al seu país d'origen, perquè generalment el projecte migratori té, com a objectiu, la mobilitat social no només en l'àmbit laboral, sinó també en àrees com l'educació, la salut, etc., especialment per als fills. L'alternativa per a aquesta població, doncs, és la reinserció laboral en altres sectors; però això implica moltes millores en el sistema (dotació de recursos per a la formació i reinserció laboral, etc.).

La contractació i la inserció laboral dels immigrants al mercat de treball està estretament relacionada amb la gestió dels fluxos d'entrada i sortida. En aquest context, els beneficis en l'ús de criteris de selecció adreçats a l'obtenció de nivells alts de capital humà són coneguts: una població més qualificada i formada incrementa la competitivitat de la força de treball de la societat i beneficia el creixement socioeconòmic del país. No obstant això, una política de selecció de treballadors immigrants massa estricta, que contracti només en els nivells de qualificació alts, pot deixar sense cobrir altres nínxols sociolaborals fonamentals, a més de contravenir drets fonamentals associats a la mobilitat internacional. El fet de trobar un equilibri adequat entre el sistema de quotes, que s'utilitza en el cas espanyol, i altres sistemes, com el de selecció per punts segons criteris prefixats, és una de les tasques pendents.

En aquest context, també hi ha la disjuntiva entre l'adopció o el reforç d'una política de contractació basada en la temporalitat, on la durada de la residència estigui determinada per la primera oferta/contracte de treball, d'una banda, o la promoció d'una política d'admissió d'immigrants com a futurs residents permanents,

és a dir, considerant que la immigració és una realitat de llarg recorregut i que implica contractar tenint en compte les possibilitats d'inserció sociolaboral a més llarg termini, de l'altra. Molts països d'Europa —entre els quals es troba Espanya— pateixen encara el llast de la concepció dels anys setanta del segle xx —i que ara repunta en alguns discursos— de la immigració com a fenomen conjuntural i dels immigrants com a treballadors convidats temporalment (*guest workers*), la participació dels quals en la societat és circumstancial i exclusivament com a mà d'obra. La realitat, això no obstant, és que els immigrants no existeixen només en funció de la seva aportació laboral o econòmica, sinó que, generalment, formen vincles permanents en les societats de destinació, i mantenen vincles amb les seves societats d'origen. Aquí succeeix el que ja va assenyalar l'escriptor suís Max Frisch, en referència al programa de treballadors convidats a Suïssa després de la Segona Guerra Mundial: «demanem treballadors i ens arriben persones [...]». Una política de gestió de fluxos efectiva, doncs, hauria d'enfocar cap a un horitzó social de més llarg termini. En general, les lleis que perpetuen els contractes de treball a curt termini i obstaculitzen que els immigrants i els seus fills es converteixin en residents permanents i ciutadans, com passa en general als països del sud d'Europa, combinat amb la segmentació del mercat laboral i la manca de treball, pot conduir a una realitat on els immigrants es quedin dins d'una subclasse, és a dir, sense mobilitat social (Calavita, 2005).

Finalment, un element clau en aquest àmbit és el reagrupament familiar, que cal afavorir, perquè la unitat o xarxa familiar influencia tots els àmbits d'inserció (econòmica, social, educativa, etc.). Mantenir les famílies unides és clau, doncs, per millorar el benestar i la integració efectiva dels immigrants, i això inclou, també, el fet que els infants es puguin socialitzar en el país en què possiblement viuran.

Un cop dit això, en aquest apartat ens centrem en el temps que els immigrants han trigat a obtenir la primera feina (menys d'un any, 1-2 anys, 3 o més anys) i la correspondència amb l'ocupació en el moment de sortida, segons el país o la regió de naixement, sexe, ocupació en el moment de sortida i nivell d'estudis (primària o menys, secundària, superior). Partim de la base que més o menys temps en l'obtenció de feina és indicatiu de més o menys integració social, respectivament. A continuació, estudiarem, també, la correspondència entre qualificació / experiència laboral prèvia i feina desenvolupada, com a indicador que ens permet una altra aproximació interessant al grau d'integració social.

Per calcular els temps que els immigrants triguen a aconseguir feina, cal comptar a partir del moment que comencen a buscar-la. Aquestes dades ens diuen que la gran majoria dels casos (84 %), i pel conjunt d'immigrants, es triga menys d'un any a trobar feina (figura 75).

En aquest cas, val a dir que, en les dades no ponderades, les freqüències són molt baixes (especialment a les dues últimes categories, que no passen dels

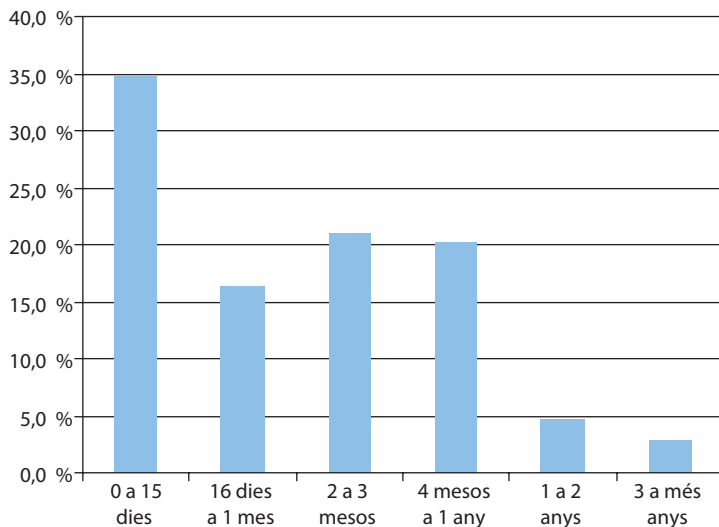

FIGURA 75. Temps que s'ha trigat a aconseguir la primera feina des que es va començar a buscar-la.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

cinquanta casos). Però, de fet, si analitzem les dades utilitzant altres agrupacions amb més nombre de casos enquestats, i sense agafar el moment de començar a buscar feina, sinó el temps que s'ha trigat a obtenir-la en general, el resultat és pràcticament el mateix (figura 76).

Les diferències en el temps que s'ha trigat a trobar feina segons el sexe no són significatives estadísticament, tot i que es pot dir que, en conjunt, les dones estan més representades en les categories de més temps, especialment en la de «Més d'un any», on la diferència entre homes i dones és del 4,6 % envers el 8,5 %, respectivament (figura 77).

En l'anàlisi segons el país o la regió de naixement és on trobem les diferències més significatives. Val a dir que les dades no ponderades, en general, són baixes, especialment en les dues darreres categories d'origen («Resta Àfrica» i «Àsia i Oceania»). D'entrada, els països de l'Europa dels Quinze i la resta de països rics són els que tenen un percentatge més alt d'arribada amb una proposta de contracte prèvia (26,3 %), i també els percentatges més alts en les categories de menys temps. Si agrupem les categories on la durada de temps és més llarga (a partir de quatre mesos fins a més d'un any) veiem que estan ocupades, en primer lloc, pels nascuts a la resta d'Àfrica, sense el Marroc (39,7 %), seguit de la resta d'Europa (28,3 %), el Marroc (26,20 %), països no rics d'Àsia i Oceania (24,6 %), l'Equador

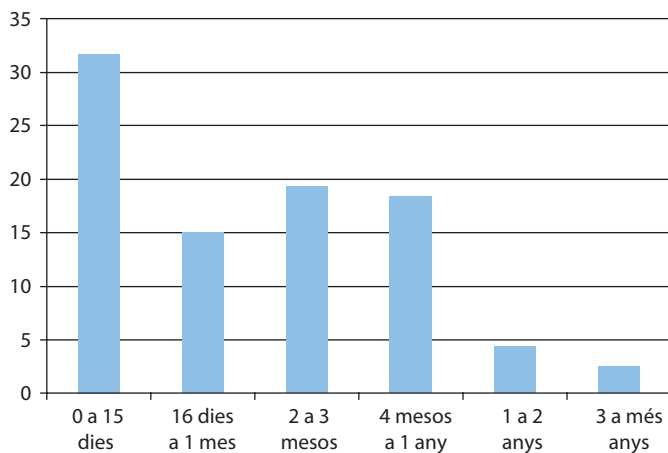

FIGURA 76. Temps que s'ha trigat a aconseguir la primera feina.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

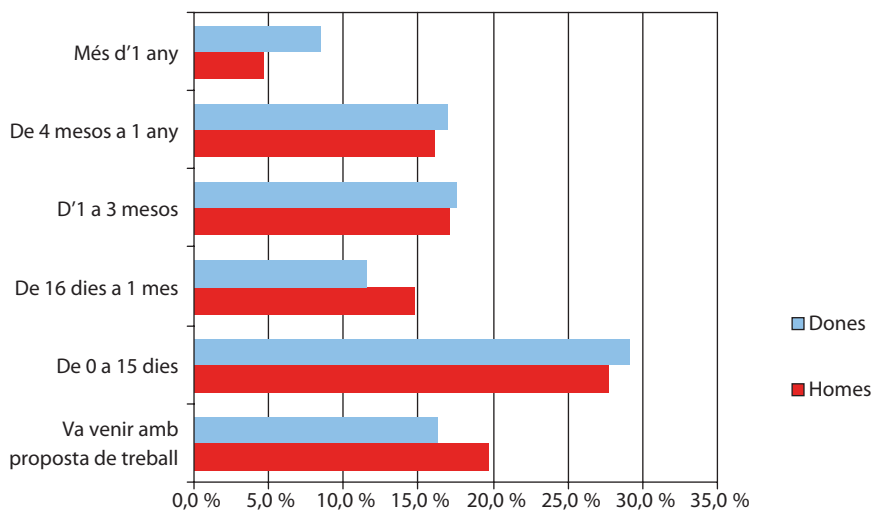

FIGURA 77. Temps que s'ha trigat a aconseguir la primera feina segons el sexe.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

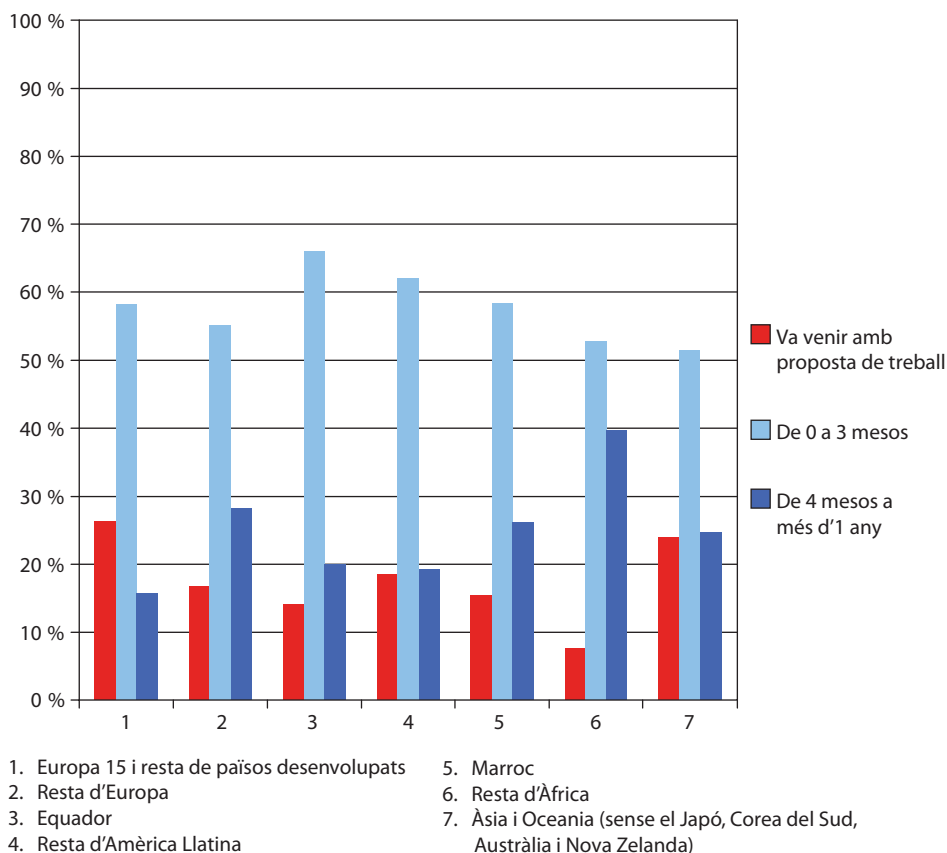

FIGURA 78. Temps que s'ha trigat a aconseguir la primera feina, segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

(20 %), la resta d'Amèrica Llatina (19,3 %) i, en darrer lloc, l'Europa dels Quinze i la resta dels països rics (15,6 %) (figura 78).

El fet que els immigrants que triguen més temps a trobar feina són els procedents de països no rics és una dada que també es confirma en altres anàlisis de l'ENI per al conjunt d'Espanya (Reher *et al.*, 2008). Pel que fa a la mobilitat sociolaboral, aquest mateix estudi mostra que la situació laboral dels immigrants millora al llarg de la seva trajectòria migratòria: hi ha una tendència a la disminució del nombre d'immigrants que treballen en feines no qualificades i, per tant, una tendència a la mobilitat ascendent. No obstant això, cal tenir present, com també assenyalen altres treballs, que aquest canvi laboral es dona, sobretot, entre el «Treball no qualificat»

i el «Treball manual qualificat» (Reher *et al.*, 2008, p. 117-118). D'altra banda, cal tenir en compte la gran heterogeneïtat que es presenta segons l'origen específic, el temps de residència, etc., pel que fa a la mobilitat sociolaboral. En conjunt, doncs, sembla que les dades són positives. Però a més de les consideracions que ja s'han esmentat, també cal tenir en compte que el moment en què es va fer l'ENI encara no havia començat el període més punyent de la crisi econòmica (a partir de 2008), fet que, com ja s'ha comentat anteriorment, ha tingut efectes devastadors en l'àmbit laboral i d'inserció social dels immigrants en particular.

Pel que fa al temps que s'ha trigat a trobar feina en funció del nivell d'estudis, tot i que les diferències entre totes dues variables no són prou significatives estadísticament, es pot veure un cert desavantatge entre els immigrants que tenen nivells d'estudi més baixos. D'aquesta manera, observem que el 26,4 % dels que tenen només educació primària o menys, triguen entre quatre mesos i més d'un any a trobar feina, un percentatge que es redueix al 21,8 % en el cas dels que tenen estudis de secundària, i al 19,3 % en el cas de tenir estudis superiors (figura 79).

Pel que fa al temps que s'ha trigat a trobar feina en funció de l'ocupació al país o la regió d'origen (ocupació a l'últim país de residència abans d'arribar a Espanya), no trobem diferències significatives estadísticament, tot i que s'aprecien

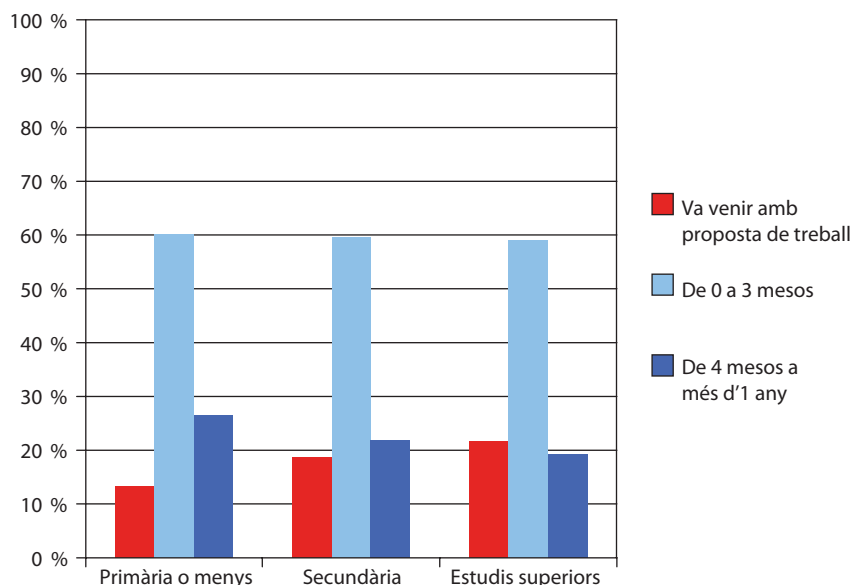

FIGURA 79. Temps que s'ha trigat a aconseguir la primera feina, segons el nivell d'estudis.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

alguns matisos interessants: els que tenien ocupacions de més nivell en origen són els que tenen percentatges més alts de proposta de feina abans de la migració, i també tenen percentatges més baixos en les categories de més temps a trobar feina (sobretot en les dues últimes). D'altra banda, els immigrants que tenien feines no qualificades en origen són els que tenen un percentatge més alt (9,3 %) en la categoria de «Més d'un any» pel que fa al temps que s'ha trigat a trobar feina (figura 80).

Val a dir que, tant en aquest cas com en l'anterior, el fet que aquestes dades no mostrin una relació més directa entre les variables pot ser conseqüència de les li-

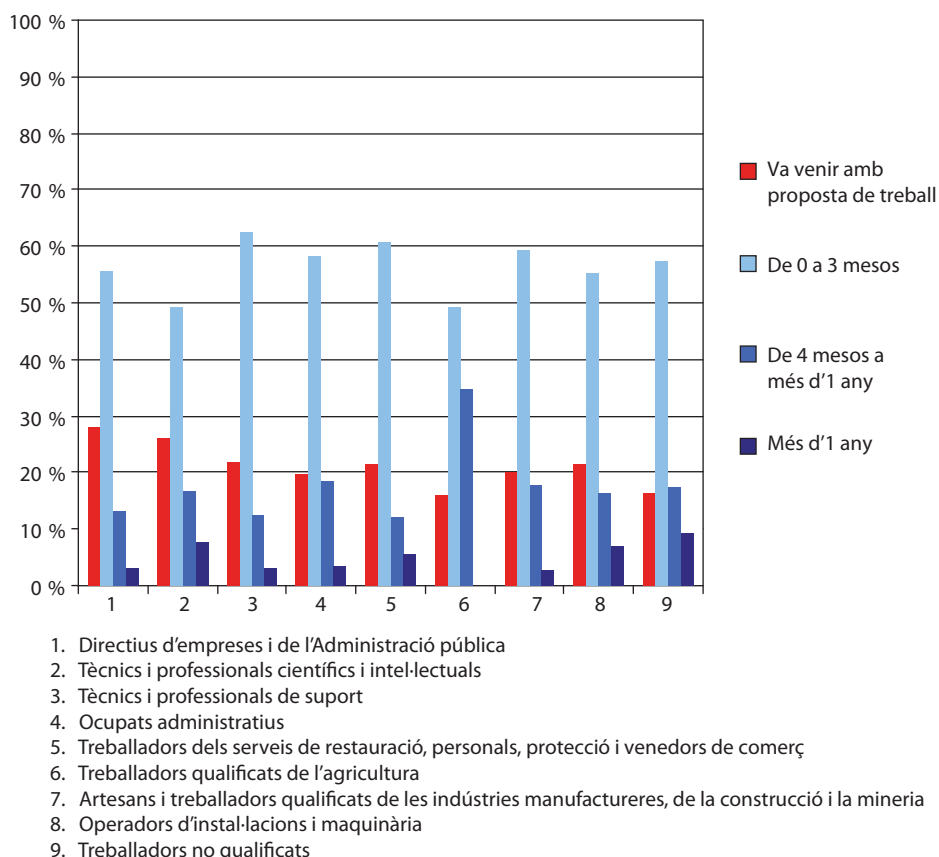

FIGURA 80. Temps que s'ha trigat a aconseguir la primera feina, segons l'ocupació al país o la regió d'origen.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

mitacions metodològiques generals de l'enquesta, i també del fet que les dades no ponderades són, en general, molt baixes. Sabem, per la informació que s'ha presentat en altres apartats d'aquest llibre —i també per altres estudis que han treballat amb les dades de l'ENI en l'àmbit estatal (Reher *et al.*, 2008) o que utilitzen altres fonts (Pajares, 2009; Aja *et al.* 2010)—, que la majoria d'immigrats a Catalunya, i a Espanya en general, treballa a les capes baixes de l'escala sociolaboral: aproximadament el 40 % de tots els treballadors estrangers fan tasques de baixa qualificació, un percentatge molt més alt en el cas de nacionalitats de països més desfavorits. Certament, les qualificacions més baixes les ocupen els immigrants de països africans, llatinoamericans andins, europeus de l'est i països del sud-est asiàtic; mentre que les ocupacions amb més qualificació les ocupen els immigrants de països de l'Europa dels Quinze i la resta de països desenvolupats i, en segon lloc, els immigrants llatinoamericans de països no andins. Sabem, també, que molts dels treballadors estrangers treballen en ocupacions molt per sota del seu nivell formatiu i les seves capacitats: segons les dades de l'ENI per al conjunt d'Espanya, el 60 % dels immigrants té formació secundària, i el 17 % té estudis universitaris, uns percentatges realment alts que, en alguns casos fins i tot supera la mitjana de la població autòctona. Finalment, també sabem que, en general, en els darrers anys, i per tant un fet que afecta els immigrants que han arribat més recentment, a Catalunya, i en general a Espanya, ha augmentat el percentatge de treballadors no qualificats, i també que la ocupació en general i les condicions laborals (temporalitat, salaris, etc.) han empitjorat, com a conseqüència del context de crisi econòmica. Tots aquests fets han afectat més uns immigrants que uns altres: cal tenir-ho ben present.

A continuació, i d'acord amb aquesta línia de reflexió sobre la formació/qualificació de la població estrangera en el mercat laboral català i espanyol, ens hem proposat estudiar amb una mica de detall la correspondència entre formació i experiència laboral prèvia —és a dir, en el país de partida dels emigrants— i l'ocupació laboral que es desenvolupa a Catalunya/Espanya. En aquest sentit, l'ENI recull tota una bateria de preguntes sobre el treball i l'activitat de la població immigrada, una informació força valuosa perquè permet reconstruir les trajectòries laborals. El problema, tanmateix, és que aquesta informació és parcial: només permet conèixer l'activitat en el moment d'emigració cap a Espanya, en el moment de l'arribada i en el moment en què es va fer l'entrevista. Per tant, tres moments significatius en la trajectòria laboral de la població, però que no permet estudiar la trajectòria laboral de manera completa.

Les preguntes relacionades amb l'àmbit de treball permeten conèixer la relació amb l'activitat —en aquest cas es tracta d'una pregunta amb múltiples respostes—, el sector de treball i l'ocupació, que potser és la variable més relacionada amb el nivell professional, formatiu i salarial de la persona. Com ja s'ha comentat ante-

riorment, només s'inclouen les persones que tenien 16 anys o més en el moment de fer l'entrevista. Les preguntes que fan referència a la situació de sortida a l'últim país abans d'arribar a Espanya poden coincidir o no fer-ho amb el país de naixement de la persona. Hem considerat que tenia més sentit la comparació entre el país de sortida i la primera feina a Espanya —que pot coincidir amb Catalunya o no fer-ho— perquè Espanya compta amb un mercat de treball unitari i els requisits d'accés són els mateixos.

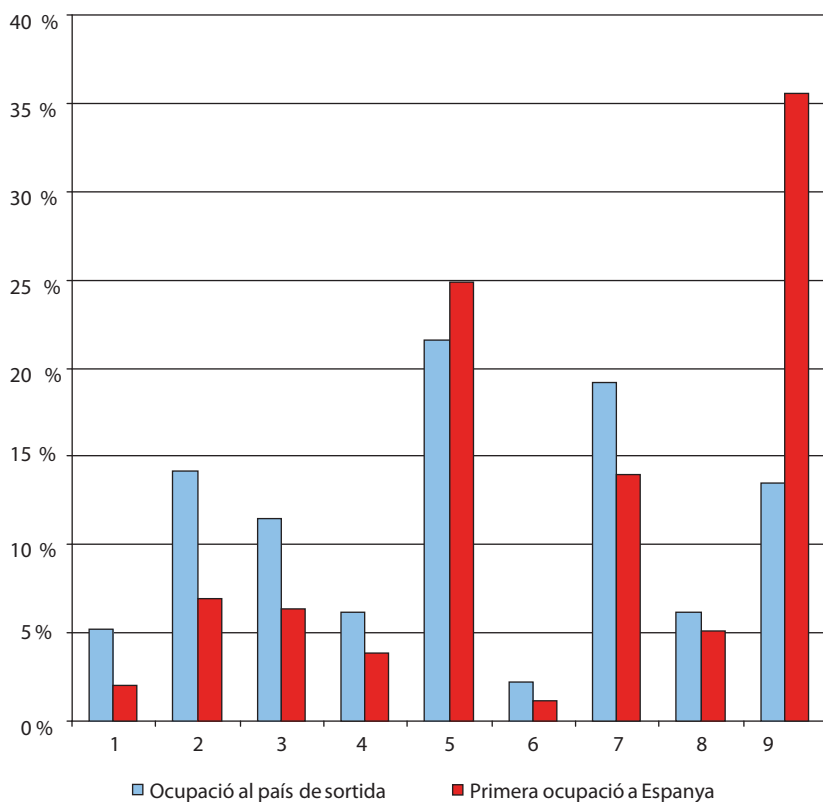
Tanmateix, la informació sobre l'ocupació declarada en el moment de l'emigració és força interessant. L'ENI és la primera font que ens permet disposar d'una informació fiable sobre la seva situació laboral en el moment previ a l'emigració a Espanya per al conjunt de la població immigrada a Catalunya i, per tant, conèixer el seu perfil professional i els canvis que comporta l'emigració i la seva inserció en el mercat laboral espanyol i català. Una de les dificultats que comporta l'anàlisi d'aquesta variable és el problema de classificar ocupacions dins de mercats laborals molt diversos; dificultat en la declaració per part de les mateixes persones entrevistades i, especialment, en la classificació posterior d'aquestes activitats a unes categories comunes. Hem optat per utilitzar la classificació ocupacional que proposa l'INE perquè el nombre de categories és relativament reduït i permet copsar els diferents nivells professionals, a més d'indicar el sector d'activitat en què treballen.

D'una banda, s'observa un increment de la població ocupada a Espanya respecte a la situació de partida. La migració comporta, en un nombre considerable de casos, l'entrada al mercat laboral —s'hauria de tenir en compte els problemes que implica la diversitat de situacions possibles en els països d'origen i una situació menys *oficialitzada* del mercat laboral en aquell país respecte d'Espanya. Si comparem la situació abans de marxar del país de sortida i la relació laboral en el moment d'arribar a Espanya hi ha un increment del 42 % en el nombre d'ocupats.

L'altre punt important que guia aquesta comparació és copsar la trajectòria laboral de la població immigrada. Una de les qüestions recurrents, com hem indicat anteriorment, que estudia la bibliografia sobre immigració i treball, i que es reflecteix en el cas espanyol, és la desqualificació que comporta la migració i la inserció en el mercat de treball espanyol/català per a sectors amplis de la població immigrada (Pajares, 2009; Reher *et al.*, 2008). Les dades de la figura 81 mostren aquest procés. Es compara l'última ocupació declarada per les persones entrevistades ocupades en el moment de sortida cap a Espanya —ja sigui des del seu país de naixement o des d'un tercer país— amb la primera ocupació que tenen a Espanya.

El contrast entre els dos moments considerats és clar: d'una banda, hi ha una disminució en les categories professionals de més qualificació, ja sigui el grup de directius i tècnics i professionals, ja sigui en el de treballadors qualificats dels dife-

rents sectors d'activitat; de l'altra, l'ampli grup de feines que s'engloben sota la categoria de treballadors dels serveis es manté en les mateixes proporcions, però amb una tendència a l'increment, tant en termes absoluts com relatius, però és sobretot l'augment de la categoria de treballadors no qualificats l'aspecte més ex-

1. Directius d'empreses i de l'Administració pública
2. Tècnics i professionals científics i intel·lectuals
3. Tècnics i professionals de suport
4. Ocupats administratius
5. Treballadors dels serveis de restauració, personals, protecció i venedors de comerç
6. Treballadors qualificats de l'agricultura
7. Artesans i treballadors qualificats de les indústries manufactures, de la construcció i la mineria
8. Operadors d'instal·lacions i maquinària
9. Treballadors no qualificats

FIGURA 81. Distribució de la població immigrada resident a Catalunya segons l'última ocupació en el moment de sortir cap a Espanya i la primera ocupació a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

plicatiu d'aquest procés de desqualificació que acompanya el procés d'immigració i la incorporació al mercat de treball espanyol. Si en el país de partida tan sols un 15 % aproximadament declaraven tenir una feina dins d'aquesta categoria professional, el percentatge es duplica àmpliament si ens atenim a la primera feina que la persona aconsegueix a Espanya.

L'anàlisi d'aquestes trajectòries laborals a partir de l'estudi detallat de les diverses categories reforça aquesta idea sobre la relació entre la migració i la incorporació al mercat de treball i els processos de desqualificació. En aquest cas, s'ha de ser prudent amb les dades que s'ofereixen a la taula 10 perquè dins d'algunes categories, el nombre de persones que es va entrevistar és baix i l'aleatorietat estadística en aquests casos pot ser alta. De totes maneres, considerem que la taula marca una tendència clara en el sentit que s'ha comentat abans de la desqualificació generalitzada, amb independència del tipus de feina que la persona feia en el moment de la sortir cap a Espanya. No ha de sorprendre, llavors, que el percentatge més alt de correspondència sigui el de la categoria «Treballadors no qualificats». Tres de cada quatre ocupats que desenvolupaven una feina dins d'aquesta categoria es mantenen dins del mateix grup professional a l'arribada a Espanya. La resta van a l'ampli grup dels treballadors del serveis o a la categoria d'ocupats qualificats en la indústria i la construcció. En el cas dels treballadors dels serveis, la situació presenta una certa dualitat, ja que aquests es reparteixen en parts iguals entre la *permanència* en aquesta categoria professional o el pas a una feina englobada dins de la categoria «Treballadors no qualificats». És interessant observar, en aquest cas, la trajectòria laboral d'aquells ocupats que declaren una feina qualificada en diferents sectors d'activitat —indústria i construcció; a l'agricultura el nombre de persones entrevistades va ser molt baix. Una part important aconsegueix mantenir-se dins del mateix nivell professional (40 %), però la resta es dirigeix cap a la categoria «Treballadors dels serveis» (17,9 %) o directament al grup de «Treballadors no qualificats» (31,8 %). Aquests són els dos grups on també van a parar, de manera majoritària, les persones que en el país de sortida tenien ocupació en els segments més alts del mercat laboral (directius, tècnics i professionals). En cap cas ni la meitat aconsegueix mantenir el nivell professional: el retrocés en la jerarquia professional és clar.

La incorporació a un mercat laboral nou pot comportar aquest procés de desqualificació en un primer moment per diverses causes: el poc coneixement del funcionament del mercat laboral, l'escàs coneixement de la llengua o llengües, el no reconeixement o el reconeixement insuficient de les qualificacions i la formació prèvies així com la manca de contactes i de xarxa social de suport. A més, s'han d'afegir les dificultats inherents a la manca del permís de treball corresponent en alguns casos i les demandes del mercat laboral a curt termini. La demanda de mà d'obra en els últims anys s'ha concentrat en sectors com la construcció, l'agricul-

TAULA 10
Mobilitat laboral de la població immigrada resident a Catalunya segons l'última ocupació en el moment de partida a Espanya i la primera ocupació a Espanya

Ocupació al país de partida	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
0	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	40,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	59,9 %	100,0 %
1	1,4 %	12,8 %	2,4 %	20,4 %	3,5 %	20,4 %	1,8 %	3,8 %	5,7 %	27,8 %	100,0 %
2	0,0 %	7,8 %	39,1 %	6,1 %	5,7 %	19,5 %	0,0 %	2,4 %	0,8 %	18,4 %	100,0 %
3	0,0 %	4,7 %	7,5 %	23,6 %	2,7 %	32,2 %	1,3 %	12,3 %	2,1 %	13,7 %	100,0 %
4	0,0 %	0,0 %	5,1 %	12,3 %	12,2 %	30,3 %	4,9 %	3,1 %	8,6 %	23,5 %	100,0 %
5	0,0 %	0,7 %	2,2 %	1,4 %	3,4 %	43,8 %	1,2 %	4,9 %	2,7 %	39,7 %	100,0 %
6	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,5 %	5,6 %	13,3 %	25,8 %	0,0 %	52,8 %	100,0 %
7	0,0 %	0,7 %	2,0 %	0,0 %	0,5 %	17,9 %	0,0 %	40,4 %	6,7 %	31,8 %	100,0 %
8	0,0 %	0,0 %	1,4 %	0,0 %	0,9 %	8,1 %	2,2 %	17,1 %	27,4 %	42,8 %	100,0 %
9	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,3 %	0,6 %	9,0 %	2,1 %	9,4 %	2,8 %	75,7 %	100,0 %
Total	337	12.202	35.361	25.858	12.720	104.619	6.553	63.762	21.965	160.011	443.388

0. No ho sap o forces armades

1. Directius d'empreses i de l'Administració pública

2. Tècnics i professionals científics i intel·lectuals

3. Tècnics i professionals de suport

4. Ocupats administratius

5. Treballadors dels serveis de restauració, personals, protecció i venedors de comerç

6. Treballadors qualificats de l'agricultura

7. Artesans i treballadors qualificats de les indústries manufactures, la construcció i la mineria

8. Operadors d'instal·lacions i maquinària

9. Treballadors no qualificats

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

tura i els serveis, amb una demanda de treball poc o gens qualificat. Les polítiques migratòries s'han adreçat a satisfer aquestes necessitats del mercat laboral i a proporcionar una mà d'obra flexible i barata per a determinats sectors, sense tenir en compte la qualificació/formació de la població immigrada (Reher *et al.*, 2008). Una anàlisi més detallada a partir de la relació entre la situació documental, la nacionalitat de procedència (ciudadà UE o no) i la trajectòria laboral ens podria donar algunes pautes sobre com la situació jurídica condiciona les possibilitats de mantenir l'estatus professional. L'ENI, però, no en permet fer una anàlisi tan detallada, ja que el nombre d'entrevistes que s'hi ha fet no és suficient per estudiar totes aquestes variables alhora. La qüestió és si amb el pas del temps la població immigrada troba ocupacions adequades a la seva qualificació i a la seva formació prèvia o continua treballant en aquest tipus d'ocupacions menys qualificades i, per tant, podem suposar amb salaris baixos i pitjors condicions laborals.

7.2.3. *Habitatge*

L'habitatge és, sens dubte, una de les necessitats bàsiques per integrar-se en una societat (Segura i Contreras, 2000). L'habitatge (el lloc físic on resideixen les persones), està relacionat íntimament amb la idea d'unitat domèstica o llar (grup de persones que conviu en una residència comuna formant una unitat de cooperació econòmica) i també amb el de família (grup de persones relacionades per vincles de parentiu, consanguini o no, generalment amb una referència local comuna, on es produeix la reproducció, la cura i la socialització primària dels seus descendents). Tots aquests elements són entrelligats bàsics de la reproducció i la integració social, i per això és tant important estudiar-los.

Amb aquesta finalitat (l'anàlisi de la relació entre l'habitatge i la integració social dels immigrants) és important conèixer les condicions d'accés i l'evolució de la situació de l'habitatge dels immigrants. En aquest apartat analitzarem, doncs, el temps que els immigrants han trigat a comprar un habitatge, així com el règim d'ús (propietat, lloguer, etc.) entre el moment actual i el moment en què van arribar a Espanya, segons el país o la regió de naixement, el sexe, l'ocupació o el nivell d'estudis i el temps d'estada a Espanya. Partim de la base que més o menys temps en la compra d'un habitatge i/o en el pas d'un règim de més precarietat a un de més estabilitat és indicatiu de més o menys integració social, respectivament. Aquí, però, cal considerar diferències en les preferències i en els hàbits (lloguer, propietat, etc.) segons l'origen.

Quant al règim de l'habitatge, les dades de l'ENI mostren que la majoria dels immigrants a Catalunya tenen habitatges en lloguer o relloguer (53,5 %), en segon lloc i a força distància en propietat però amb pagaments pendents (23 %) i en

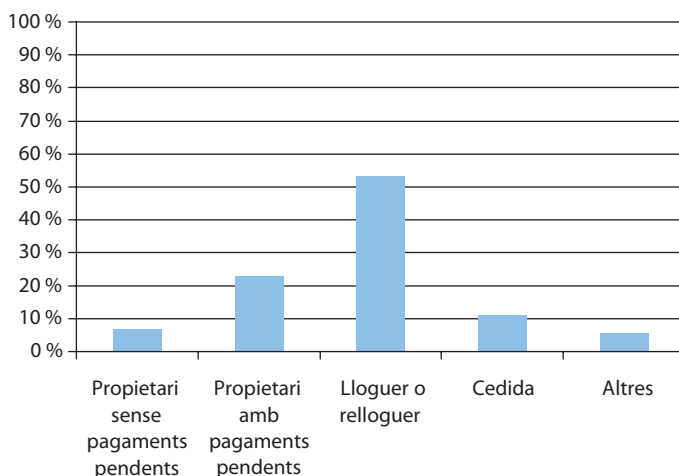

FIGURA 82. Règim de l'habitatge dels immigrants a Espanya al 2007.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

tercer lloc en règim d'habitatge cedit (11 %), i en darrer lloc en propietat sense pagaments (6,9 %) (figura 82).

Pel que fa al règim del primer habitatge a Espanya, també s'observa que la majoria tenia habitatges en lloguer (63,7 %), un percentatge més alt que el d'habitatges en aquesta categoria en el moment de l'enquesta (2007), fet que indicaria certa mobilitat residencial ascendent, tot i que el canvi (de 63,7 % a 53,5 %) no és massa gran (figura 83). Altres estudis que han treballat amb dades de l'ENI en l'àmbit estatal (Reher *et al.*, 2008) coincideixen a assenyalar que, en general, hi ha mobilitat residencial i millora relativa en el tipus de règim (disminució del règim de lloguer i augment del règim de propietat) i ofereixen dades més positives d'aquesta millora per al conjunt d'Espanya.

Aquestes dades són per al conjunt dels immigrants i, per tant, amaguen una gran diversitat interna i patrons que poden ser força diferents. De fet, si observem el règim d'habitatge segons el país o la regió de naixement, trobem diferències significatives estadísticament. Les dades mostren que els immigrants procedents de l'Europa dels Quinze i la resta de països desenvolupats, són els que tenen el percentatge més alt de règim de propietat sense pagaments pendents (15,9 %), i a força distància de la resta dels orígens. La resta dels orígens (països no rics) tenen els percentatges més alts de règim de lloguer, en aquest ordre: l'Equador (70,9 %), la resta de l'Amèrica Llatina (69,5 %), la resta d'Europa (69 %), la resta d'Àfrica (66,6 %), el Marroc (59,9 %) i l'Àsia i Oceania (55,6 %) (figura 83). Aquí cal tenir en compte les diferències en el temps de residència segons l'origen.

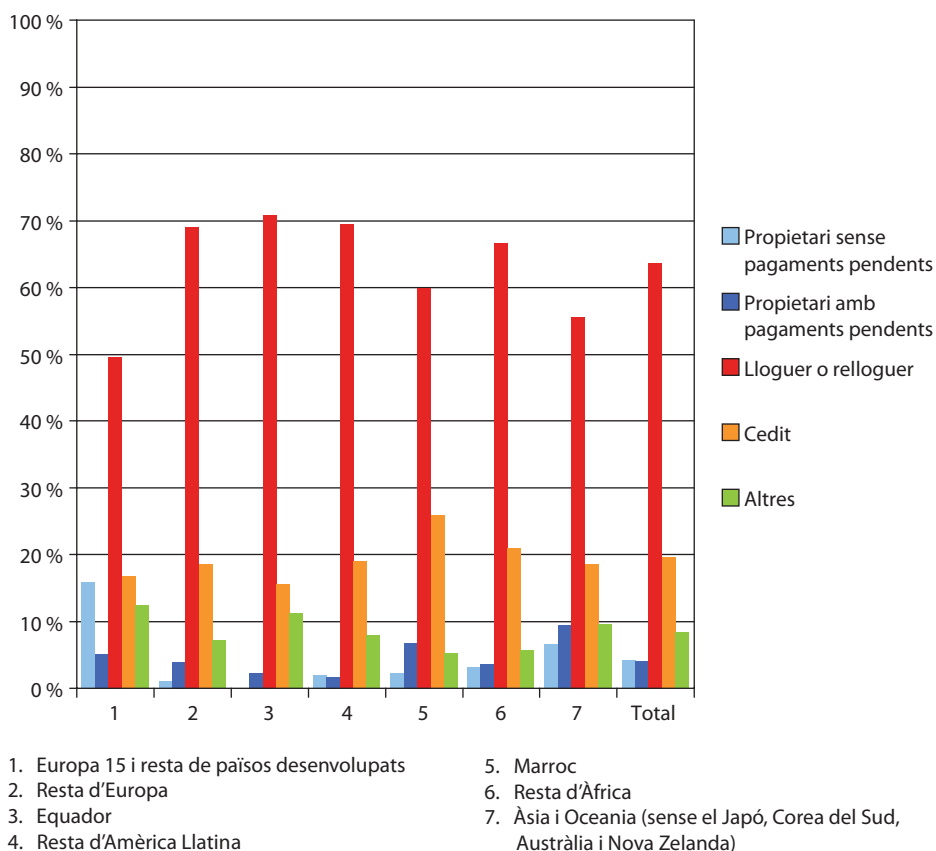

FIGURA 83. Règim del primer habitatge dels immigrants a Espanya segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Cal assenyalar, però, que en el cas dels immigrants procedents de l'Europa dels Quinze i la resta de països desenvolupats, el percentatge d'habitatge en règim de lloguer és força alt (gairebé del 50 %). S'ha de tenir en compte, tanmateix, que les condicions de l'habitatge de lloguer poden ser molt variables i és previsible que la qualitat de l'habitatge (tant en termes d'ubicació i accés als serveis, grandària, condicions d'habitabilitat i instal·lacions, etc.) en el cas dels immigrants de països rics sigui més alta. Altres estudis d'àmbit nacional que utilitzen les dades ofertes per l'ENI (Reher *et al.*, 2008) assenyalen això mateix: la majoria dels immigrants de països no rics que viuen en règim de lloguer ho fan en els nuclis urbans més den-

sos i els seus habitatges són més petits o tenen més densitat (número de residents). Tot i que les instal·lacions són bones en general, les dades de l'ENI no recullen informació important sobre qüestions que poden ser indicadors de qualitat, com ara la il·luminació o la ventilació, que segons altres fonts són més precàries en el cas d'immigrats de països no rics. D'altra banda, sabem que en un mateix habitatge poden coincidir diverses situacions o règims d'ús i que en el cas dels immigrants de països no rics molts dels habitatges en propietat (especialment els que tenen pagaments pendents) són utilitzats per al lloguer i que els de lloguer de vegades són rellogats (alguns de manera parcial, per habitacions) per compartir les despeses.

És interessant fer la reflexió que els immigrants de països més rics tenen més habitatges de propietat i pel que sabem trobem l'habitatge unifamiliar més que en qualsevol altre origen. En molts casos, aquests habitatges estan fora dels nuclis urbans més densos. Per contra, la majoria dels immigrants viuen en nuclis urbans densos, amb més accés a l'espai urbà i possibilitat de participació social en el dia a dia de la convivència. És interessant, doncs, pensar-hi quan es parla de segregació urbana i social, perquè potser es pot parlar més de segregació i manca d'integració en els casos dels immigrants de països rics: el fet de viure aïllats del centre (llegeixen diaris en la llengua del seu país, porten els fills a escoles on se'ls educa en llengües diferents de les oficials, es relacionen gairebé exclusivament amb persones del mateix origen o classe social, etc.) implica separació o manca d'integració social. Que no és aquest el sentit de parlar críticament de *pluralitat de societats* dins d'una mateixa societat?

Si observem les dades en relació amb el moment d'arribada dels immigrants, podem copsar que, d'una banda, les condicions de règim d'habitatge empitjoren per al conjunt d'immigrants com més recent és l'arribada: el percentatge de règim en propietat (amb o sense pagaments pendents) passa del 44,2 % entre els arribats abans de 2002 a l'11,5 % entre els arribats després de 2002, una baixada força significativa. En consonància amb això, el règim de lloguer o de relloguer varia del 42,3 % al 67,9 % entre ambdós períodes. Aquesta tendència és més acusada en el cas dels immigrants de països no rics: trobem molts casos dels arribats en el període 2002-2007 en què no es registra cap cas d'habitatge en propietat, i el règim de lloguer augmenta significativament en tots els casos (p. ex., del 35,7 % al 82,7 % en el cas de països de la resta d'Àfrica, o del 40,5 % al 70 % en el cas de països de la resta d'Europa) (figura 84). Totes aquestes dades són un indicatiu més (a més de la categoria laboral, etc.) que les condicions de vida són pitjors per als immigrants més recents atès l'estadi inicial de l'assentament.

Tot i que cal considerar les preferències i els hàbits segons l'origen, les dades sobre el temps que es triga a comprar un habitatge, és a dir, a tenir un habitatge estable al territori, són significatives per valorar la integració o la inserció social

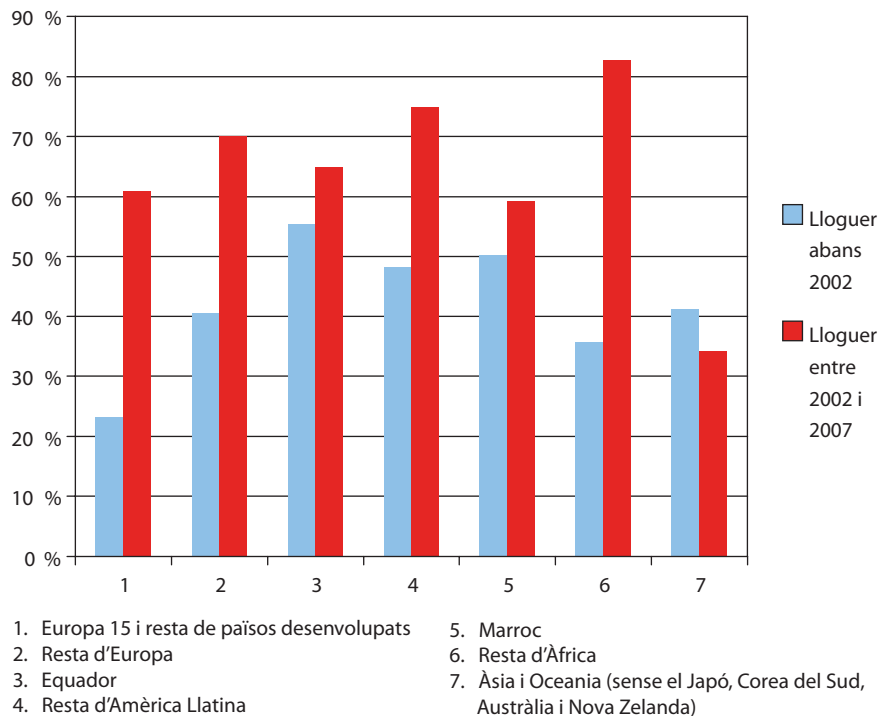

FIGURA 84. Règim de l'habitatge dels immigrants a Espanya segons el país o la regió de naixement i el moment d'arribada.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

dels immigrants. Per al conjunt dels immigrants, gairebé la meitat dels casos triguen menys de cinc anys, i l'altra meitat, cinc anys o més (figura 85).

Si analitzem, però, les dades segons el país o la regió de naixement, observem diferències significatives: els immigrants dels països de l'Europa dels Quinze i la resta de països desenvolupats tenen el percentatge més alt d'habitatge abans d'arribar (5,1 %),²⁹ i també el més alt a trigar deu anys o més a comprar l'habitatge (54,3 %). De mitjana, són els que triguen més a comprar l'habitatge (14,2 anys). Però, en funció de la resta d'informació (laboral, ocupacional, trajectòria migratòria, etc.), és previsible pensar que en aquest cas el lloguer no està associat a

29. Els europeus segurament són els que més segones residències i habitatges turístics tenen abans d'instal·lar-se a Espanya. També gaudeixen, en un nombre més alt, de la disponibilitat d'un habitatge abans d'arribar a Espanya, ja que en alguns casos forma part de les condicions que negocien abans d'arribar al país.

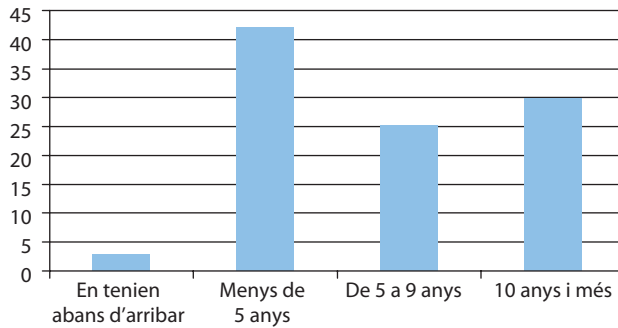
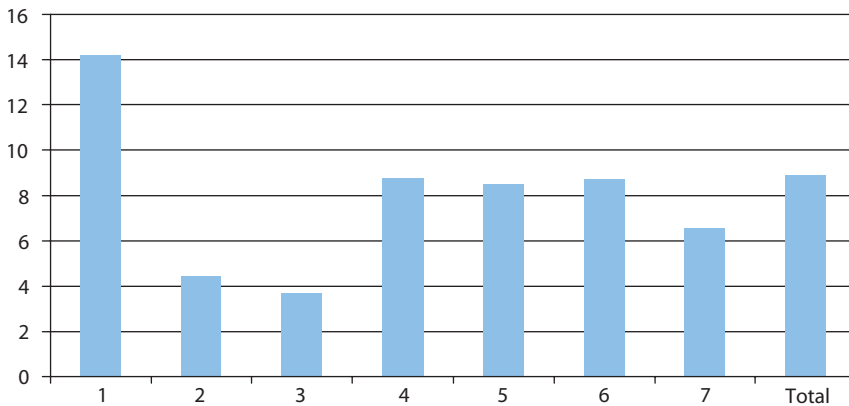

FIGURA 85. Temps (anys) que s'ha trigat a comprar habitatge a Espanya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

precarietat, o, com a mínim, no tant com en la resta de casos. Els immigrants de països de la resta de l'Amèrica Llatina (sense l'Equador), de la resta d'Àfrica i del Marroc són els segons que triguen més (una mitjana d'entre 8 i 9 anys), seguits dels immigrants de països no rics d'Àsia i Oceania (6,5 anys) i, a més distància, pels immigrants de la resta d'Europa (4,4 anys) i de l'Equador, que, amb 3,7 anys de mitjana, són els que triguen menys temps a comprar l'habitatge (figura 86). Aquests

1. Europa 15 i resta de països desenvolupats	5. Marroc
2. Resta d'Europa	6. Resta d'Àfrica
3. Equador	7. Àsia i Oceania (sense el Japó, Corea del Sud,
4. Resta d'Amèrica Llatina	Austràlia i Nova Zelanda)

FIGURA 86. Anys que s'ha trigat a comprar habitatge (dels que van arribar sense habitatge) segons el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

valors tan diferents potser poden indicar més o menys voluntat de permanència en el territori i, per tant, més o menys voluntat o disposició a la integració. En aquest sentit, podem relacionar aquestes dades amb altres variables indicatives de més o menys voluntat d'arrelament, com el coneixement de l'idioma, que s'ha analitzat en un altre capítol del llibre. Hem de considerar, però, que les dades no ponderades en molts casos són baixes.

7.2.4. *Nupcialitat*

El comportament en les relacions interpersonals íntimes, i més concretament pel que fa a l'aparellament i el matrimoni, és fonamental per copsar patrons d'integració social. Els matrimonis mixtos o binacionals estan considerats bons indicadors —indirectes— d'integració, perquè es relacionen amb aspectes com la interacció social i l'estabilitat de la xarxa social a la destinació, la inserció laboral, l'habitatge o el coneixement de la llengua, a més de la manca de rebuig associat a l'origen o la diferència cultural (racisme, xenofòbia, etc.). Cal matisar, però —i en contra de les teories clàssiques de l'assimilació—, que la relació entre unió mixta i integració no és exactament directa, doncs hi poden haver diverses causes. Per exemple, la unió mixta pot ser conseqüència d'una legislació restrictiva del reagrupament familiar o per facilitar l'obtenció del permís de residència o l'accés a la ciutadania al país d'acolliment. Tampoc l'endogàmia (unions entre persones del mateix país o origen) implica una manca d'integració o segregació, ni està associat a un *comportament tradicional* necessàriament (Rodríguez García, 2004).

En aquest apartat, doncs, analitzarem l'abast de les unions (matrimonis i parelles de fet/cohabitants) mixtes: endogàmia o exogàmia segons el país o la regió de naixement i segons el sexe. Amb les precaucions teòriques que ja s'han assenyalat, partim de la base que un volum més o menys gran d'unions mixtes són indicatives —indirectes— de més o menys integració social, respectivament.

La primera dada que obtenim és la del percentatge general d'unions mixtes o no mixtes. Significativament, tot i que la majoria de les unions són endogàmiques, trobem que el percentatge d'unions dels immigrants amb persones d'altres països que no són el propi és força alt: 1/3 del total (gairebé el 34 % de les unions) són mixtes, de les quals la gran majoria (25,7 %, que representa el 75 % del total de les unions mixtes) són amb persones nascudes a Espanya. En aquest patró trobem diferències segons el sexe, tot i que febles: hi ha més dones immigrades que formen unions mixtes que no pas homes, concretament el 37,2 % envers el 30,4 %, respectivament. Aquest fet és un patró que es confirma en tota la bibliografia sobre el tema, tant en l'àmbit estatal com en l'internacional. D'altra banda, observem que les dones formen més unions mixtes amb persones nascudes a Espanya que no pas els homes (gairebé un 7 % més) (figura 87).

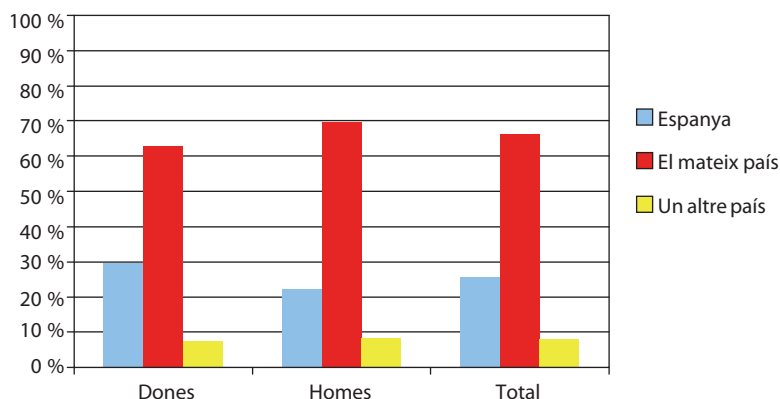

FIGURA 87. Unions (matrimoni i cohabitació) dels immigrants, segons el país de naixement del cònjuge i el sexe.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

És interessant observar, també, que la gran majoria (70 %) dels immigrants que formen unions mixtes amb persones nascudes a Espanya tenen algun dels progenitors (pare o mare) nascut a Espanya (figura 88).

Les diferències més significatives quan analitzem les dades sobre endogàmia i exogàmia les trobem en els patrons segons el país o la regió de naixement més desagregats (figura 89): els immigrants més endogàmics, amb percentatges entre

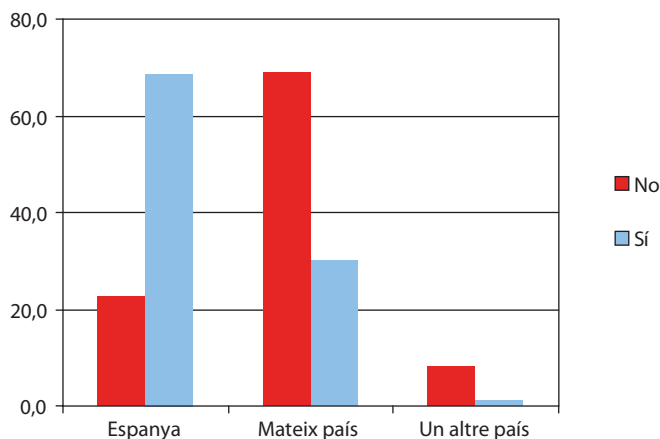

FIGURA 88. Unions (matrimoni i cohabitació) dels immigrants, segons el naixement a Espanya del pare o la mare.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

el 70 i el 90 % són, en aquest ordre, els nascuts al Marroc (89,4 %), els nascuts a països no rics d'Àsia (86,7 %), l'Equador (85 %), la resta d'Àfrica (74,7 %) i la resta d'Europa (73,7 %). Els menys endogàmics (que formen més unions mixtes) són els immigrants procedents dels països de l'Europa dels Quinze i la resta de països desenvolupats, que, en gairebé el 80 % dels casos, formen unions amb persones de diferents orígens; en segon lloc, però encara amb una predominança de les unions endogàmiques, els immigrants de la resta de països de l'Amèrica Llatina (61,4 % d'unions endogàmiques). Val a dir que aquesta darrera categoria inclou molts països andins (per exemple Bolívia o el Perú) que, per altres estudis, sabem que tenen uns índexs molt alts d'endogàmia; per tant, l'exogàmia de la resta de països llatinoamericans no andins estaria subestimada amb aquesta dada.

Aquests resultats coincideixen amb els que ofereixen altres estudis que han explotat les dades de l'ENI en l'àmbit estatal. Així, per exemple, l'estudi de Reher *et al.* (2008) assenyala que els immigrants més exogàmics són els procedents dels

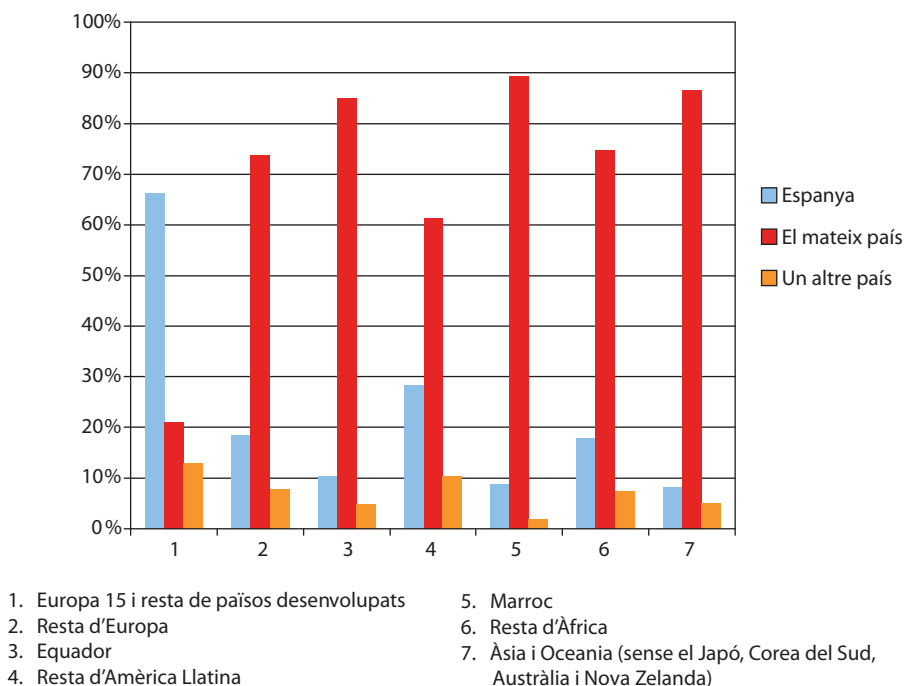

FIGURA 89. Unions (matrimoni i cohabitació) dels immigrants, segons el país o la regió de naixement del cònjuge.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

països desenvolupats i, en segon lloc, els de països de l'Amèrica Llatina no andins. En canvi, els més endogàmics són els immigrants de països andins (l'Equador, el Perú, Bolívia i Colòmbia), de l'Àfrica (especialment del Marroc) i de l'Àsia, en tots tres casos entre el 70 % i el 80 % d'endogàmia.

Les raons per explicar més exogàmia en alguns grups estan relacionades, entre altres factors, amb la proximitat territorial dels països (el cas dels països europeus); els llaços històrics entre els països i la major presència dels col·lectius a Espanya (p. ex., en el cas de l'Argentina o de Cuba, que tenen índexs d'exogàmia més alts que no pas col·lectius que han arribat més recentment, com els equatorians o els bolivians); la major similitud en els nivells formatius o educatius o homogeneïtat social (en el cas dels països europeus i dels immigrants d'altres països amb nivells formatius més alts que la mitjana, com és el cas dels argentins, per exemple). Per conèixer millor els patrons d'endogàmia i exogàmia, i per afinar més en les relacions entre fets i explicacions, caldrien, però, dades més detallades per països d'origen, en els creuaments entre ells, i que incloguessin diferents variables, com ara el nivell educatiu o l'ocupació. Tot això permetria obtenir una imatge més clara del grau d'interacció, d'estratificació social i de permeabilitat o d'integració social.

7.2.5. Participació social

Finalment, en aquest apartat analitzarem les dades referents a la participació voluntària en associacions per part dels immigrants com un dels indicadors fonamentals de la integració social. Aquesta participació voluntària és indicativa de l'establiment de contactes i del desenvolupament de xarxes o teixit social a la societat d'acolliment.

D'entrada, podem dir que, entre la població autòctona, la participació en associacions al nostre país és baixa. I, per tant, és normal que també ho sigui entre la població immigrada. Per tant, el que és més important per mesurar la relació entre la participació i la integració social és analitzar si entre els immigrants hi ha diferències entre el tipus d'associació en què es participa; és a dir, si la participació es dona més en associacions i grups socials orientats exclusivament als immigrants o estrangers, o no. Així, el que analitzem aquí és la participació social en associacions adreçades o no als estrangers segons el país o la regió de naixement, l'any d'arribada, el sexe i l'edat. Partim de la base que més (especialment en associacions no pensades per a població estrangera o immigrada) o menys participació social és indicativa de més o menys integració social, respectivament.

Les associacions que inclou l'ENI són: organitzacions d'ajut a l'immigrant; entitats i grups religiosos; organitzacions no governamentals; associacions i clubs esportius; grups educatius i culturals; activitats polítiques, sindicals o veïnals, i altres grups de caràcter social.

En primer lloc, analitzarem les dades sobre participació en associacions en general (sense distingir-ne el tipus). El que observem és que la participació en conjunt és del 21,1 % (figura 90). Si analitzem les dades de participació segons el tipus d'associació, observem que, per al conjunt dels immigrants, hi ha més participació en associacions no orientades a estrangers (16,5 %) que en associacions orientades a estrangers (9,3 %). Aquesta dada és significativa, perquè indica més orientació cap a l'establiment de contactes i interacció amb la població autòctona, fet indispensable perquè puguem parlar d'integració. Cal afegir que aquests percentatges de participació referits a Catalunya, tot i sent baixos en general, són força més alts que els que es registren al conjunt d'Espanya: 3 % en associacions orientades a estrangers i 4 % en associacions no específicament orientades a estrangers (Reher *et al.*, 2008, p. 130-131). Podem pensar, doncs, que la forta tradició històrica de l'associacionisme a Catalunya pot estar beneficiant la participació dels immigrants més en aquest àmbit que a altres parts d'Espanya.

Les dades de participació social segons el sexe ens indiquen que, en general, en les associacions orientades als estrangers hi ha una mica menys de participació entre les dones que entre els homes (un 8,8 % envers un 9,8 %, respectivament), un patró que es veu més marcat en la participació a les associacions no orientades a estrangers (un 14,5 % envers un 18,1 %, respectivament) (figura 91; a la figura, només respostes positives). Tot i que les causes poden ser diverses, i que segurament varien molt d'un col·lectiu a un altre, es pot interpretar que una menor participació social de les dones immigrades indica que tenen xarxes de contacte més limi-

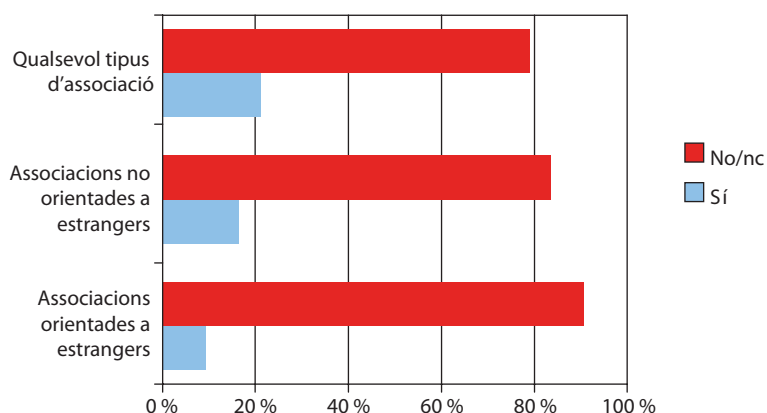

FIGURA 90. Participació dels immigrants en associacions segons el tipus d'associació.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

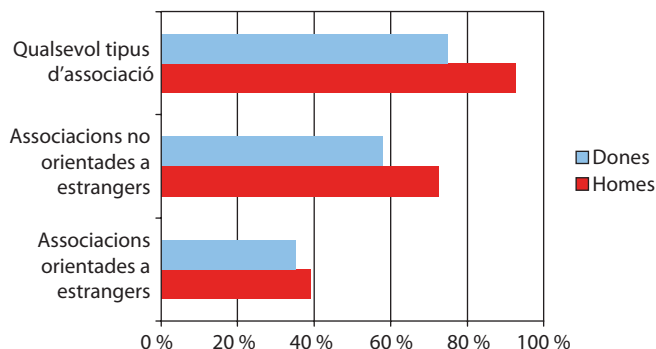

FIGURA 91. Participació dels immigrants en associacions, segons el tipus d'associació i el sexe.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

tades o febles i que, per tant, pot haver més limitacions a la integració de les dones que dels homes.

Pel que fa a la participació segons l'edat, podem dir que la relació entre les dues variables és més aviat feble (la participació no creix o decreix de manera regular amb l'edat). Això no obstant, es pot apreciar que, en les edats més avançades, hi ha més participació, especialment en les associacions no orientades als estrangers (figura 92; a la figura, només respostes positives).

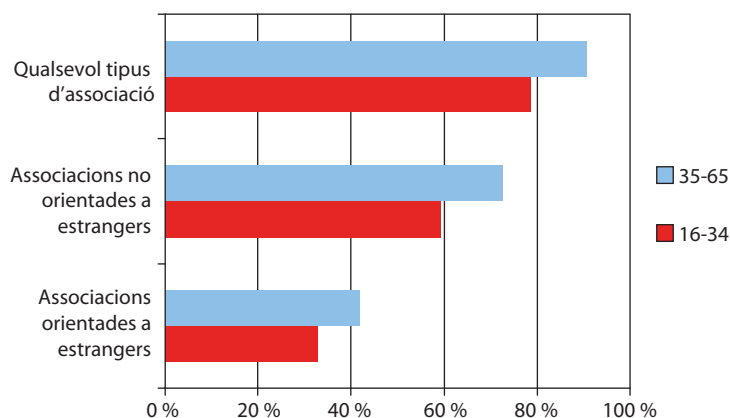

FIGURA 92. Participació dels immigrants en associacions, segons el tipus d'associació i l'edat.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

Les diferències més significatives les tornem a trobar quan analitzem les dades de participació social segons el país o la regió de naixement (figura 93; a la figura, només respostes positives). En primer lloc, s'observa que els immigrants que tenen menys participació són els marroquins (12,6 %) i els equatorians (17,8 %). La participació més alta es dona entre els immigrants de països de l'Europa dels Quinze i de la resta de països desenvolupats (28,3 %), de la resta d'Àfrica (29,5 %), seguits, a certa distància, de la resta d'origens. Això no obstant, si observem les dades segons el tipus d'associació, veiem que en alguns d'aquests casos l'alta participació es dona fonamentalment en associacions orientades a estrangers. El cas més clar és el dels immigrants de la resta d'Àfrica (sense el Marroc), que tenen el percentatge més alt, i amb diferència, de tots els orígens en aquesta categoria (21,6 %). Però el més rellevant és tornar a observar la participació en associacions no orientades a estrangers. L'ordre de més a menys participació és el següent: l'Europa dels Quinze i la resta de països desenvolupats (25 %), la resta d'Amèrica Llatina (17,8 %), la

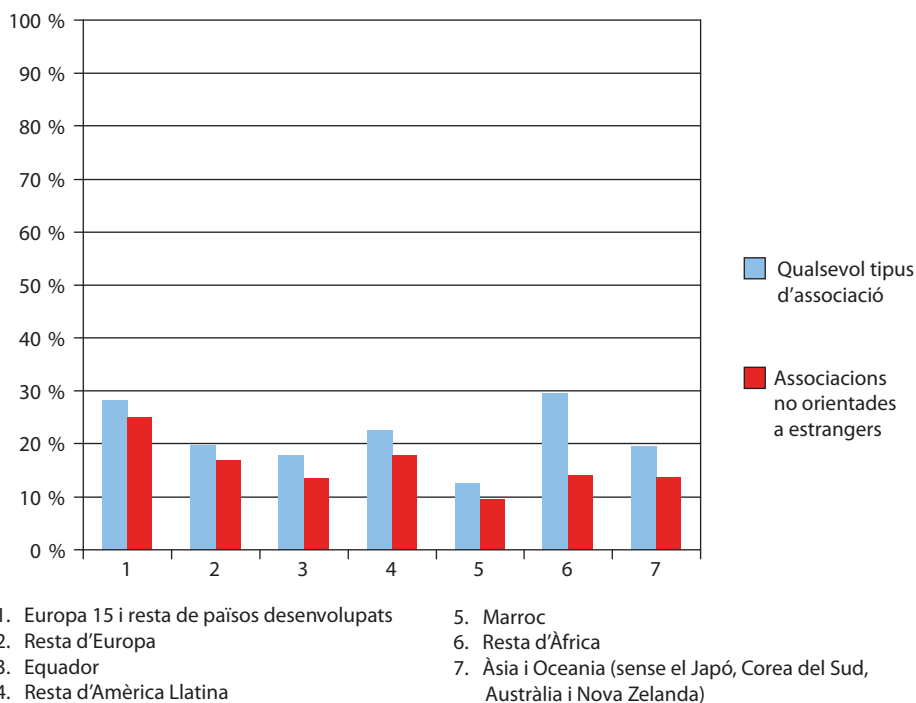

FIGURA 93. Participació dels immigrants en associacions, segons el tipus d'associació i el país o la regió de naixement.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

resta d'Europa (16,8 %), la resta d'Àfrica (14,1 %), l'Àsia i Oceania (13,7 %), l'Equador (13,4 %) i el Marroc (9,5 %). Aquí observem, encara amb més claredat, que els immigrants nascuts al Marroc i a l'Equador són els menys participatius en les activitats o associacions no dirigides a la població estrangera. La similitud entre aquests dos països d'origen és quelcom que mereix un estudi més profund, perquè també s'han observat força analogies en altres àmbits analitzats en aquest llibre (xarxes, geografies familiars, etc.). Això no obstant, el Marroc i l'Equador són els dos únics casos de països desagregats d'aquesta anàlisi i potser es podrien trobar, també, semblances entre altres països que aquí queden englobats en unitats geogràfiques més àmplies.

Segons totes aquestes dades, doncs, podem interpretar que la participació dels immigrants està relacionada amb l'estructura social en origen en el sentit de disposar o no d'estructures civils i de teixits de participació ciutadana més o menys articulats. D'altra banda, tot i que en aquesta anàlisi no desagreguem per tipus específic d'associació dins de cada categoria (orientada o no orientada a estrangers),

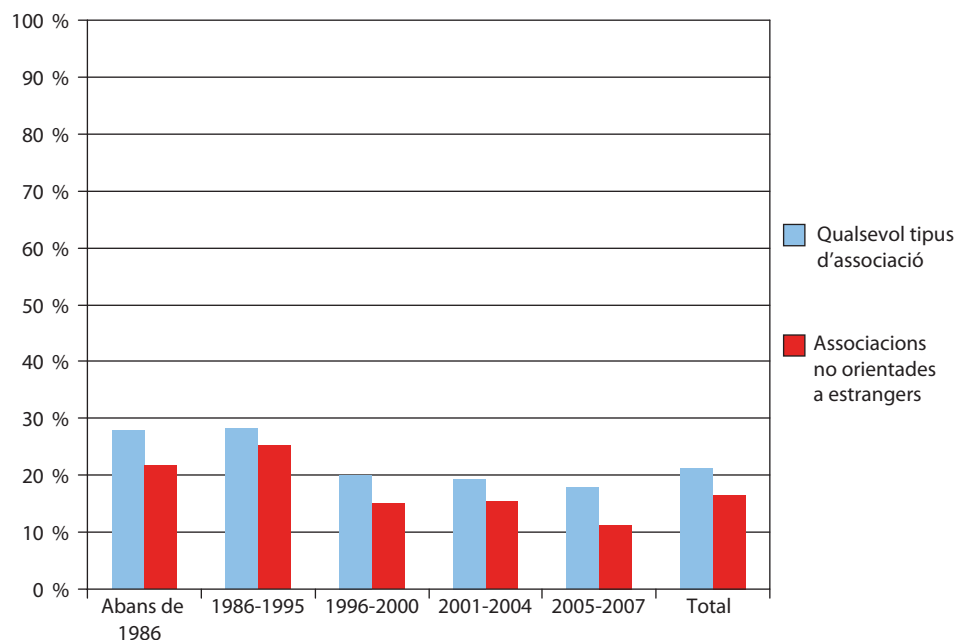

FIGURA 94. Participació dels immigrants en associacions, segons el tipus d'associació i el país o la regió de naixement i l'any de la primera arribada a Catalunya.

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'ENI de 2007. Dades ponderades.

per no perdre significació estadística amb la conseqüent reducció de les freqüències, cal mencionar que, segons la informació que tenim d'altres estudis d'àmbit estatal (Reher *et al.*, 2008), la menor participació es dona, en general, a les associacions de caire polític o sindical. Aquesta és una dada que hem de tenir molt en compte perquè aquest tipus de participació és fonamental quan parlem d'integració social o cívica.

Finalment, pel que fa al temps de residència, les dades no mostren que en general aquest sigui un factor rellevant per explicar les diferències de participació, tot i que ho és més quan les dades es refereixen a la participació en associacions no orientades específicament als estrangers. En general, s'observa una reducció en els percentatges de participació a mesura que avancem en el temps, especialment a partir del període 1996-2000. Aquesta reducció és més marcada en el cas de la participació en associacions no orientades a estrangers: passem d'un 25,2 % de participació en el període 1986-1995 a un 15 % en el període 1996-2000, un percentatge que en el període més recent (2005-2007) arriba a l'11,2 % (figura 94; a la figura, només respostes positives). Aquestes dades són coherents amb la resta de la tendència ja apuntada en altres moments d'aquesta anàlisi pel que fa a l'empitjorament de les condicions d'inserció social de la immigració arribada més recentment i, en gran part, pel context de crisi econòmica que l'ha afectada particularment.

8. Referències bibliogràfiques

- AJA, E.; ARANGO, J. (ed.) (2006). *Veinte años de inmigración en España: Perspectiva jurídica y sociológica (1985-2004)*. Barcelona: Fundació CIDOB.
- AJA, E.; ARANGO, J.; OLIVER, J. (ed.) (2010). *La inmigración en tiempos de crisis. Anuario de la inmigración en España 2009*. Barcelona: Fundació CIDOB.
- ALEXANDER, J. (2006). *The Civil Sphere*. Nova York: Oxford University Press.
- APARICIO, R.; TORNOS, A. (2005). *Las redes sociales de los inmigrantes extranjeros en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- ARTAL, C.; PASCUAL DE SANS, À.; SOLANA, M. (2007). *Trajectòries migratòries de la població estrangera a Catalunya. Les poblacions marroquina, equatoriana i pakistanesa* [en línia]. <http://geografia.uab.cat/migracions//cat/trajectories_migracions.htm>.
- BAILEY, A.; BOYLE, P. (2004). «Untying and Retying Family Migration in the New Europe». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (2), p. 229-241.
- BAUBÖCK, R. (2004). «Civic Citizenship — A New Concept for the New Europe». A: SÜSSMUTH, R.; WEIDENFELD, W. (ed.). *Managing Integration: The European Union's Responsibilities Towards Immigrants*. Brussel·les: Bertelsmann Foundation, p. 146-163.
- BOYD, M. (1989). «Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas». *International Migration Review*, 23 (3), p. 638-670.
- CALAVITA, K. (2005). *Immigrants at the Margins: Law, Race and Exclusion in Southern Europe*. Nova York: Cambridge University Press.
- CARRANCO, R. (2010). «La convivencia se agrieta en Salt». *El País* (26 febrer), p. 2.
- CASALS, M.; SOLSONA, M. (2008). *La immigració, un motor econòmic: Reflexions entorn de l'impacte de la població estrangera en l'economia catalana*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- CEA D'ANCONA, M. À.; VALLES MARTÍNEZ, M. S. (2009). *Evolución del racismo y la xenofobia en España. Informe 2009* [en línia]. Ministerio de Trabajo e Inmigración. Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia. <<http://www.oberaxe.es/files/datos/4b26574eb2f66/Informe2009.pdf>>.
- DOMINGO, A.; SABATER, A. (2009). *Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2005). *Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008* [en línia]. Secretaria per a la Immigració. <<http://www.gencat.net/benestar/societat/convivencia/immigracio>>.

- GENERALITAT DE CATALUNYA (2009). *Pacte Nacional per a la Immigració* [en línia]. Secretaria per a la Immigració. <http://www.gencat.cat/benestar/immigrati/pdf/PNI_castella.pdf>.
- GLICK SCHILLER, N.; BASCH, L.; BLANC-SZANTON, C. (1995). «From Immigrant to Transmigrant: Theorising Transnational Migration». *Anthropological Quarterly*, 68 (1), p. 48-54.
- GRANOVETTER, M. (1982). «The Strength of Weak Ties. A Network Theory Revisited». A: MARS-DEN, P. V.; LIN, N. *Social Structure and Network Analysis*. Califòrnia: Sage Publications, p. 105-130.
- GRIECO, E.; BOYD, M. (1998). *Women and migration: incorporating gender into international migration theory*. Florida: Florida State University. Center for the Study of Population.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2009). «Notas de prensa» [en línia]. (3 juny). <<http://www.ine.es/prensa/np551.pdf>>.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2010). «Cifras oficiales de población a 1 de enero de 2009 (resultados definitivos, 2 de febrero de 2010)». *Padrón Municipal de Población* [en línia]. <<http://www.ine.es/inebmenu/indice.htm#6a>>.
- LEVITT, P.; GLICK SCHILLER, N. (2004). «Transnational Perspectives on Migration: Conceptualizing Simultaneity». *International Migration Review*, 38 (145), p. 595-629.
- MARGER, M. N. (2001). «The use of social and human capital among Canadian business immigrants». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27 (3), p. 439-453.
- MARSHALL, T. (1950). *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MASREAL, F. (2010). «El cóctel de inmigración, paro y elecciones sacude la convivencia». *El Periódico de Catalunya* (27 febrer), p. 26.
- MAYA JARIEGO, I.; MARTÍNEZ GARCÍA, M. F.; GARCÍA, M. (1999). «Cadenas migratorias y redes de apoyo social de las mujeres peruanas en Sevilla». *Demófilo: Revista de Cultura Tradicional de Andalucía*, núm. 29, p. 87-105.
- MIGRATION POLICY GROUP (2007). *Migrant Integration Policy Index* [en línia]. Brussel·les: British Council and Migration Policy Group. <http://www.integrationindex.eu/integrationindex/index_browse.jsp>.
- MIGUEL LUKEN, V. de; SOLANA SOLANA, M.; PASCUAL DE SANS, À. (dir.) (2007). *Redes sociales de apoyo: La inserción de la población extranjera*. Bilbao: Fundación BBVA.
- (2009). «Migratory Trajectories and Geography of the Family of the Foreign Population in Spain». Comunicació presentada al XXVI IUSSP International Population Conference. Marràqueix.
- MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2007). *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración 2007-2010* [en línia]. Dirección General de Integración de los Inmigrantes. Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración. <<http://www.carm.es/ctra/cendoc/doc-pdf/pub/ciudadania.pdf>>.
- OECD-SOPEMI (2009). *International Migration Outlook 2009* (Special Focus: Managing Labour Migration Beyond the Crisis) [en línia]. <www.oecd.org/els/migration/imo>.
- OLIVER ALONSO, J. (2006). *España 2020: un mestizaje ineludible: Cambio demográfico, mercado de trabajo e inmigración en las comunidades autónomas*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics.
- (2010). «Papeles, padrón e inmigración». *El Periódico de Catalunya* (28 gener), p. 5.
- PAJARES, M. (2009). *Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2009*. Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración. Observatorio Permanente de la Inmigración. (Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración; 21).

- PASCUAL DE SANS, À.; CARDELÚS, J. (1998). «Migracions a Catalunya: entre la mobilitat i l'assentament». A: GINER, S. (dir.). *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, p. 189-200.
- PEDONE, C. (2003). *Tú siempre jalas a los tuyos: Cadenas y redes migratorias de las familias ecuatorianas hacia España*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia.
- PLAYÀ MASET, J. (2010). «Salt: el trasfondo del paro». *La Vanguardia* (28 febrer).
- PUTNAM, R. (2007). «E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture». *Scandinavian Political Studies*, 30 (2), p. 137-174.
- QUESADA, J. D.; CARRANCO, R. (2010). «Salt, una olla a presión». *El País* (7 març), p. 2-4.
- RECAÑO, J. (2006). «Intercambios poblacionales entre las regiones españolas». A: FERNÁNDEZ CORDÓN, J. A.; LEAL, J. *Análisis territorial de la demografía española*. Madrid: Fundación Fernando Abril Martorell, p. 273-318.
- REHER, D.; CORTÉS, L. [et al.] (2008). *Informe Encuesta Nacional de Inmigrantes (ENI-2007)*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- REHER, D.; SILVESTRE, J. (2009). «Internal Migration Patterns of Foreign-Born Immigrants in a Country of Recent Mass Immigration: Evidence from New Micro Data for Spain». *International Migration Review*, 43 (4), p. 815-849.
- RODRÍGUEZ GARCÍA, D. (2004). *Inmigración y mestizaje hoy: Formación de matrimonios mixtos y familias transnacionales de población africana en Cataluña* [resum executiu en línia]. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions. <<http://212.36.65.91/migracat/front/document/08cedfc08cf3bdf.pdf>>.
- (2010). «Retos y tendencias en la gestión de la inmigración y la diversidad en clave transatlántica». *Documentos CIDOB Migraciones*, núm. 21.
- SAMPER, S.; MORENO, R. (2009). *Trajectòries sociolaborals de la població immigrada. Factors explicatius*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- SÁNCHEZ, J. (2010). «La inmigración, un debate inaplazable». *El Periódico de Catalunya* (19 gener), p. 5.
- SEBASTIÁN, M. (2006). *Inmigración y economía española: 1996-2006*. Madrid: Oficina Económica del Presidente del Gobierno.
- SEGURA, J. A.; CONTRERAS, J. (2000). «La vivienda, uno de los cimientos de la integración social de los inmigrantes en las sociedades de acogida». *Ofrim Suplementos*, núm. 7.
- SMITH, M.; GUARNIZO, L. (ed.) (1998). *Transnationalism from Below*. New Brunswick, N. J.: Transaction.
- SOLÉ, C. (coord.) (2001). *El impacto de la inmigración en la economía y en la sociedad receptora*. Barcelona: Anthropos.
- STARK, O. (1991). *The migration of labor*. Cambridge: Basil Blackwell.
- TAYLOR, Ch. (1994). «The politics of recognition». A: GUTMAN, A. (ed.). *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, p. 25-73.
- THE GERMAN MARSHALL FUND OF THE UNITED STATES (2009). *Transatlantic Trends: Immigration 2009 Report* [en línia]. <http://www.gmfus.org/trends/immigration/doc/TTI_2009_Key.pdf>.
- TRIBALAT, M. (1995). «Les immigrés et leurs enfants». *Population et Sociétés*, núm. 300, p. 1-4.
- VERTOVEC, S. (2001). «Transnationalism and Identity». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, núm. 27 (4).

TREBALLS DE LA SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

Títols publicats

- 1 Albert PÉREZ, *Les cooperatives a Catalunya* (1972)
- 2 Agustí ALTISENT, *Les granges de Poblet al segle xv: Assaig d'història agrària d'unes granges cistercenques catalanes* (1972)
- 3 Enric JARDÍ, *Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba* (1974)
- 4 M. Encarna ROCA, *Natura i contingut de la llegítima en el dret civil català* (1975)
- 5 Lluís RECOLONS, *La població de Catalunya: Distribució territorial i evolució demogràfica 1900-1970* (1976)
- 6 Arcadi GARCIA i M. Teresa FERRER, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, vol. I (1983)
- 7 Arcadi GARCIA i M. Teresa FERRER, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, vol. II (1983)
- 8 Antoni CASTELLS i Martí PARELLADA, *Els fluxos econòmics de Catalunya amb la resta d'Espanya i la resta del món: La balança de pagaments de Catalunya 1975* (1983)
- 9 Lluís M. de PUIG, *Tomàs Puig: Catalanisme i afrancesament* (1985)
- 10 Lluís ROURERA, *Escrips i polèmiques del lul·lista Salvador Bové (1869-1915)* (1986)
- 11 Josep GIFREU (dir.), *Comunicació, llengua i cultura a Catalunya: Horitzó 1990: Prospectiva sobre la transformació del sistema de comunicació a Catalunya i la seva incidència en la llengua i la cultura* (1986)
- 12 Carlota SOLÉ, *Catalunya: societat receptora d'immigrants: Anàlisi comparativa de dues enquestes 1978 i 1983* (1988)
- 13 Josep GIFREU (dir.), *La comunicació per cable a Catalunya: Perspectives i propostes per a una política del cable favorable a la llengua i a la cultura catalanes* (1988)
- 14 Lluís GARCIA i SEVILLA i Adriana GARAU, *Vocabulari de la psicologia del condicionament i de l'aprenentatge, amb indicació de la freqüència d'ús dels mots i de llurs equivalències en anglès* (1991)
- 15 Francesc BOSCH, Javier DÍAZ i Miquel SANTESMASES, *La transició de l'educació al mercat del treball: L'opinió dels joves de Catalunya* (1991)
- 16 Jordi BERRIO i Enric SAPERAS, *Els intel·lectuals, avui* (1993)
- 17 Jaume MENSA, *Arnau de Vilanova, espiritual: Guia bibliogràfica* (1994)
- 18 Josep PERARNAU (cur.), *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*, vol. 1 (1995)
- 19 Josep PERARNAU (cur.), *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*, vol. 2 (1995)
- 20 Jordi GIRÓ, *El pensament polític de Carles Cardó i de Jacques Maritain* (1995)
- 21 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO i Salomó MARQUÈS, *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943): Segons les dades del Ministeri d'Educació Nacional* (1996)
- 22 *Comunicacions dels membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials* (1997)
- 23 Jaume de PUIG, *La filosofia de Ramon Sibiuda* (1997)
- 24 Alexandre CASADEMUNT, *L'interès empresarial de les polítiques ambientals: La gestió dels residus sòlids urbans* (1998)
- 25 Misericòrdia ANGLÈS, *El pensament de F. Xavier Llorens i Barba i la filosofia escocesa* (1998)

- 26 Carles LLINÀS, *Ars angelica: La gnoseologia de Ramon Llull* (2000)
- 27 Octavi FULLAT, *Els valors d'Occident* (2001)
- 28 Carlota SOLÉ i Amado ALARCÓN, *Llengua i economia a Catalunya: Anàlisi del procés de negociació de la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística per mitjà de la teoria de conjunts borrosos* (2001)
- 29 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Aportació per a una bibliografia pedagògica catalana del segle XIX* (2004)
- 30 Josep PERARNAU (cur.), *Actes de la «II Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova»* (2005)
- 31 Josep M. FUSTÉ, *L'acomiadament col·lectiu: Règim jurídic i drets de participació* (2005)
- 32 Carlota SOLÉ, Amado ALARCÓN, Lluís GARZÓN i Albert TERRONES, *Llengua, empresa i integració econòmica: L'intercanvi econòmic com a font de canvi lingüístic* (2005)
- 33 Antoni J. COLOM, Immaculada PASTOR, M. Carmen FERNÁNDEZ i Joan C. RINCÓN, *Materials per a una pedagogia patrimonial a les Illes Balears* (2005)
- 34 Carles SINGLA, 'Mirador' (1929-1937): *Un model de periòdic al servei d'una idea de país* (2006)
- 35 Miquel SIGUAN i Montserrat KIRCHNER, *Georges Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya* (2006)
- 36 Jordi PIGEM, *El pensament de Raimon Panikkar* (2007)
- 37 Antoni J. COLOM i Joan C. RINCÓN, *Narrativitat, ciència i educació* (2007)
- 38 Joan ORDÍ, *L'imperatiu del silenci: Sentit del 'Tractatus' de Wittgenstein a la llum de la tesi setena* (2008)
- 39 Juli PALOU, *L'ensenyament i l'aprenentatge del català com a primera llengua a l'escola: Creences i actuacions dels mestres amb relació a les activitats de llengua oral a l'etapa primària* (2008)
- 40 Carlota SOLÉ (dir.), *Capitals lingüístics i empreses: Racionalitat de l'extensió social de l'ús del català davant dels nous reptes d'organització social* (2008)
- 41 *Catalunya: origen, ciutadania i identitat: Actes de la jornada científica celebrada el 13 de desembre de 2006* (2009)
- 42 *Migracions i societat: Cicle de comunicacions de la Secció de Filosofia i Ciències Socials* (2011)
- 43 *La realització dels drets dels infants, avui: Seminari commemoratiu del vintè aniversari de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de les Nacions Unides* (2011)
- 44 Àngels PASCUAL (coord.), Verónica de MIGUEL, Dan RODRÍGUEZ i Miguel SOLANA, *La població immigrada a Catalunya: Consideracions sobre les condicions d'assentament i integració a partir de les dades de l'ENI 2007* (2012)

La població immigrada a Catalunya

Catalunya ha conegut diversos períodes d'intensa migració al llarg de la història. La seva configuració social i econòmica no es pot entendre sense l'aportació d'aquests fluxos humans. Les últimes dues dècades han constituït un nou moment d'intensa arribada de població al país; ara amb unes característiques diferents a moments anteriors, amb la presència de població majoritàriament estrangera. Conèixer les condicions de vida d'aquesta població ens pot ajudar a entendre'n el procés d'assentament i d'inserció a Catalunya i en la societat catalana. L'Encuesta Nacional de Inmigrantes (ENI), que va fer en tot l'àmbit estatal l'Instituto Nacional de Estadística l'any 2007, constitueix una font d'informació molt valuosa per aprofundir en el coneixement de les característiques i dinàmiques d'aquesta població immigrada. Aquest llibre ofereix una anàlisi d'alguns apartats d'aquesta enquesta per al cas de Catalunya. Se centra en aspectes relacionats amb la llengua, la història migratòria, les geografies familiars, les xarxes socials o la participació social i s'ha finalitzat amb un seguit de reflexions sobre els processos d'integració d'aquests nousvinguts en la societat catalana.

Els investigadors i les investigadores que han dut a terme aquest estudi formen part del Grup de Recerca sobre Migracions (GRM) de la Universitat Autònoma de Barcelona. Són membres d'un equip interdisciplinari format en diversos àmbits de les ciències socials (antropologia, demografia, geografia i sociologia) que té una trajectòria de recerca focalitzada en l'estudi de la migració en qüestions com les xarxes socials i migratòries, els processos d'integració, la identitat i la relació amb els llocs, els matrimonis mixtos o el mercat de treball, només per destacar algunes de les principals temàtiques que han estudiat. La seva recerca s'ha publicat en diversos llibres i revistes d'abast nacional i internacional.

